



VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

MECHANIKOS FAKULTETAS

PRAMONĖS ĮMONIŲ VALDYMO KATEDRA

Tomas Mateliūnas

**PELNINGUMO IR MOKUMO ANALIZĖS TOBULINIMAS
PRAMONĖS ĮMONĖSE**

**DEVELOPMENT OF PROFITABILITY AND SOLVENCY ANALYSIS IN
INDUSTRIAL ENTERPRISES**

Baigiamasis magistro darbas

Pramonės inžinerijos ir vadybos studijų programa, valstybinis kodas 62608T204

Pramonės inžinerijos studijų kryptis

Vilnius, 2010

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

MECHANIKOS FAKULTETAS

PRAMONĖS ĮMONIŲ VALDYMO KATEDRA

TVIRTINU
Katedros vedėjas

(Parašas)

Rolandas Strazdas

(Vardas, pavardė)

(Data)

Tomas Mateliūnas

PELNINGUMO IR MOKUMO ANALIZĖS TOBULINIMAS
PRAMONĖS ĮMONĖSE

DEVELOPMENT OF PROFITABILITY AND SOLVENCY ANALYSIS IN
INDUSTRIAL ENTERPRISES

Baigiamasis magistro darbas

Pramonės inžinerijos ir vadybos studijų programa, valstybinis kodas 62608T204

Pramonės inžinerijos studijų kryptis

Vadovas

doc. Dr. I. Zabelavičienė

(Moksl. laipsnis/pedag. vardas, vardas, pavardė)

(Parašas)

(Data)

Konsultantas

lek. A. Petrėtienė

(Moksl. laipsnis/pedag. vardas, vardas, pavardė)

(Parašas)

(Data)

Vilnius, 2010

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
MECHANIKOS FAKULTETAS
PRAMONĖS ĮMONIŲ VALDYMO KATEDRA

Pramonės inžinerijos studijų kryptis

TVIRTINU
Katedros vedėjas

Pramonės inžinerijos ir vadybos studijų programa, valstybinis kodas 62608T204

(Parašas)

Rolandas Strazdas

(Vardas, pavardė)

(Data)

**BAIGIAMOJO MAGISTRO DARBO
UŽDUOTIS**

2009 - 02 - 01 Nr.4
Vilnius

Studentui (ei)Tomas Mateliūnas.....
(Vardas, pavardė)

Baigiamojo darbo tema:Pelningumo ir mokumo analizės tobulinimas pramonės įmonėse.....
patvirtinta 2009m. Spalio 26 d. dekanų potvarkiu Nr. 293.

Baigiamojo darbo užbaigimo terminas 2010m. gegužės 31 d.

BAIGIAMOJO DARBO UŽDUOTIS:

1. Pelningumo ir mokumo analizės ir teorinių teiginių studija.....
2. Pelningumo ir mokumo tyrimas kasybos ir karjerų pramonės sektoriuje.....
3. Pelningumo ir mokumo analizės tobulinimas pramonės įmonėje.....

Baigiamojo darbo rengimo konsultantai:

.....
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

Vadovas

.....
(Paraša)

.....
(Moksl. Laipsnis/pedag.vardas, vardas, pavardė)

Užduotį gavau

.....
(Parašas)

.....Tomas Mateliūnas.....
(Vardas, pavardė)

.....
(Data)

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Mechanikos fakultetas

Pramonės įmonių valdymo katedra

ISBN

ISSN

Egz. Sk.

Data 2010....-....-....

Pramonės įmonių vadybos studijų programos baigiamasis magistro darbas

Pavadinimas: **Pelningumo ir mokumo analizės tobulinimas pramonės įmonėse**

Autorius **Tomas Mateliūnas** Vadovas **doc. dr. Irena Zabelavičienė**

Kalba

☐

lietuvių

☐

užsienio

Anotacija

Baigiamajame magistriniame darbe nagrinėjama įvairių autorių pelningumo ir mokumo sąvokų aiškinimai. Ko pasėkoje išskiriam labiausiai priimtinas traktavimas ir jo pagrindu suformuluojami pelningumo ir mokumo sąvokos, kurios nusako patį tyrimo objektą. Taip pat remiantis įvairių autorių aprašytais pelningumo ir mokumo finansiniais rodikliais, atlikta kasybos ir karjerų eksploatavimo pelningumo ir mokumo analizė, bei pateikti pasiūlymai, kaip pagerinti pramonės šakoje susidariusią finansinę padėtį. Pagal gautus rezultatus sudarytas pelningumo ir mokumo tobulinimo pramonės įmonėse modelis. Išnagrinėjus teorinius ir praktinius įmonės pelningumo ir mokumo aspektus, pateikiamos baigiamojo darbo išvados ir rekomendacijos.

Darbą sudaro šios dalys: įvadas, pelningumo ir mokumo teoriniai teiginiai, pelningumo ir mokumo padėties tyrimas Lietuvos kasybos pramonės sektoriuje, pelningumo ir mokumo tobulinimas pramonės įmonėse, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas.

Darbo apimtis – 81 p. teksto be priedų, 30 paveikslų, 6 lentelės, 37 bibliografinių šaltinių.

Prasminiai žodžiai: pelningumas, mokumas, pramonės įmonės, kasybos ir karjerų eksploatavimas, finansinė analizė.

Vilniaus Gedimino Technical University

Business management faculty

Business technologies department

ISBN

ISSN

Copies No.

Date 2010....-....-....

Business management study program bachelor final work

Title: Development of profitability and solvency analysis in industrial enterprises

Autor **Tomas Mateliūnas**

Chief doc. **dr. Irena Zabelavičienė**

Kalba

lietuvių

užsienio

Annotation

In the final theses of different authors examine the profitability and solvency interpretation. What distinguishes the most reasonable result and its treatment based on the framing of the concept of profitability and solvency, which describes the same test object. It is also described by various authors in profitability and financial indicators of solvency made by the mining and quarrying of profitability and solvency analysis, and provide suggestions on how to improve the industry arising from its financial situation. Drawn from the results of profitability and solvency improving the industry model. An examination of theoretical and practical viability and solvency issues, the conclusions and recommendations.

The work consists of the following parts: introduction, profitability and solvency of theoretical statements, profitability and solvency analysis of the situation Lithuanian mining industry, improving profitability and solvency in industrial plants, conclusions and suggestions, references.

Work size - 81 p. text without appendixes, 30 pictures, 6 tables, 37 bibliographical sources.

Keywords: profitability, solvency, industry, mining and quarrying, financial analysis, valuation methods, the evaluation measurements.

TURINYS

IVADAS.....	10
1. PELNINGUMO IR MOKUMO ANALIZĖS TEORINIAI TEIGINIAI	12
1.1. Bendrieji analizės aspektai	12
1.1.1. Analizės objektas, metodai, reikšmė, rūšys ir uždaviniai	12
1.1.2. Įmonės veiklos analizė	13
1.1.3. Pagrindiniai įmonės veiklos analizės ir vertinimo matai.....	17
1.1.4. Veiklos analizės ir įvertinimo sistemos (laiko ir erdvės matų) pritaikymas konkrečioms įmonėms.....	18
1.1.5. Finansinė analizė, jos reikšmė ir būtinumas	20
1.1.6. Horizontalios ir vertikalios analizės apibūdinimas ir reikšmė.....	21
1.1.7. Finansinės analizės uždaviniai	22
1.1.8. Įmonės finansinė analizė remiantis santykiniais rodikliais	24
1.2. Pelningumo ir mokumo analizės metodiniai aspektai	25
1.2.1. Pelningumo rodiklių samprata.....	25
1.2.2. Pelningumo rodiklių analizės būdai.	28
1.2.3. Įmonės mokumo analizė, remiantis trumpalaikiais ir ilgalaikiais mokumo rodikliais.....	31
1.2.4. Trumpalaikio mokumo rodikliai ir jų apskaičiavimas.....	32
1.2.5. Ilgalaikio mokumo rodikliai ir jų apskaičiavimas	34
2. PELNINGUMO IR MOKUMO TYRIMAS KASYBOS IR KARJERŲ PRAMONĖS SEKTORIUJE	38
2.1. Planuojami atlikti empiriniai tyrimai.....	38
2.2. Karjerų ir kasybos pramonės šakos apžvalga ir veiklos tendencijos.....	41
2.3. Karjerų ir kasybos pramonės šakos analizė	45
2.3.1. Veiklos pelningumui ir mokumui įtakos turintys rodikliai	48
2.4. Statistikos departamento duomenų analizė	62
2.4.1. Pramonės produkcija, jos realizavimo kryptys ir indeksai	62
2.4.2. Pramonės produkcijos kainų ir pardavimo pokyčiai	63
2.4.3. Bendrosios pridėtinės vertės struktūra.....	65
2.4.4. Pelningumo ir finansinės būklės rodikliai	66
2.5. Empirinių tyrimų metu gautų duomenų analizė	67
2.5.1. Anketinės apklausos rezultatai	67
2.5.2. Anketinės apklausos rezultatų patikimumo nustatymas	71
2.6. Tyrimo rezultatų regresinė analizė	72
3. PELNINGUMO IR MOKUMO TOBULINIMAS PRAMONĖS ĮMONĖSE	75
3.1. Pelningumo ir mokumo analizės įmonėje tobulinimo modelis	75
3.1.1. Piramidinės turto pelningumo analizės įdiegimas	77
3.1.2. Produkcijos dalinės savikainos kalkuliavimas metodikos įdiegimas	78
3.1.3. Realiai pelningos veiklos srities nustatymo metodikos įdiegimas	80
3.1.4. Pelno maksimalizavimo ir nuostolių minimizavimas.....	83
3.1.5. Produktų pilnosios savikainos kalkuliavimas.....	88
IŠVADOS	90
NAUDOTA LITERATŪRA	93
PRIEDAI	

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Analizės rūšys ir uždaviniai.....	11
2 pav. Įmonės veiklos analizė.....	13
3 pav. Įmonės veiklos analizės schema.....	14
4 pav. Šakos gyvavimo ciklo modelis.....	18
5 pav. Finansinės analizės vieta ir funkcijos.....	20
6 pav. Turto pelningumo analizė pagal Du Ponto piramidę remiantis lietuviška atskaitomybe.....	28
7 pav. Du Ponto nuosavo kapitalo pelningumo piramidinė analizė.....	29
8 pav. Veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje.....	40
9 pav. Pramonės produkcijos indeksas palyginti su 2005 m.....	62
10 pav. Pramonės produkcijos indeksas palyginti su ankstesniais metais.....	62
11 pav. Pardavimas ir paslaugos Lietuvos rinkoje.....	63
12 pav. Pramonės produkcija palyginamosiomis kainomis.....	63
13 pav. Kainos pokytis, palyginti su ankstesnių metų atitinkamu ketvirčiu.....	64
14 pav. Kainos pokytis, palyginti su ankstesniu ketvirčiu.....	64
15 pav. Kainos pokytis, palyginti su praėjusių metų atitinkamu mėnesiu.....	64
16 pav. Bendrosios pridėtinės vertės struktūra.....	65
17 pav. Įmonių pelningumo rodikliai.....	66
18 pav. Finansinės būklės rodikliai.....	66
19 pav. Darbuotojų skaičius ir organizacijos juridinis statusas.....	67
20 pav. Rinkos tipas ir įmonės buveinė.....	67
21 pav. Finansinės analizės vartotojai.....	68
22 pav. Įmonių biudžetai.....	68
23 pav. Biudžetų rūšys ir išoriniai veiksniai, lemiantys organizacijos kapitalo pelningumo rodiklius.....	69
24 pav. Kapitalo pelningumo rodikliai.....	69
25 pav. Pastovaus ir nuosavaus kapitalo pelningumo skaičiavimas.....	69
26 pav. Kapitalo pelningumo rodikliai.....	70
27 pav. Santykiniai finansiniai rodikliai.....	70
28 pav. Nuosavo kapitalo pelningumo (y) priklausomybė nuo pardavimų pelningumo (x1), pastovaus kapitalo pelningumo (x2) ir kapitalo pelningumo nustatyta mažiausiu kvadratų metodu.....	73

29 pav. Trumpalaikio mokumo koeficiento (y) priklausomybė nuo debitorinių įsiskolinimo apyvartumo (x1), atsargų apyvartumo (x2) ir atsargų ir trumpalaikio turto santykių rodiklio (x3) nustatyta mažiausiu kvadratų metodu.....	74
30 pav. Pelningumo ir mokumo analizės įmonėje tobulinimo modelis.....	76
31 pav. Lužio taškas.....	82
32.pav. Ribinės analizės kreivės.....	87

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Svarbiausi įmonės veiklos vertinimą lemiantys dalykai.....	14
2 lentelė. Pagrindiniai įmonės veiklos vertinimo matai.....	17
3 lentelė. Pelningumo rodikliai (PN- pelno ir nuostolio ataskaita; PS- pinigų srautų ataskaita; BP- balanso pasyvas; BA- balanso aktyvas).....	25
4 lentelė. Įmonės mokumo ir pelningumo ryšys	30
5 lentelė. Trumpalaikio mokumo rodiklių apskaičiavimo formulės.....	32
6 lentelė. Ilgalaikio mokumo rodiklių apskaičiavimo formulės.....	34
7 lentelė. Ribinei analizei reikalinga informacija.....	86

IVADAS

Temos aktualumas. Keičiantis šalies ekonominei padėčiai, stiprėja konkurencija tarp įmonių. Padėties nelengvina ir atėjęs sunkmetis. Tačiau įmonės tikslai išlieka panašūs – gauti kuo didesnę pelną. Norint geriau įvertinti įmonės veiklos efektyvumą, konkurencingumą ir tęstinumo galimybes įvairiomis kryptimis, nepakanka analizuoti tik pelno rodiklius ir tik jais remiantis priimti galutinį sprendimą. Daug papildomos ir išsamesnės informacijos gaunama apskaičiavus pelningumo rodiklius ir juos palyginus su praeitų metų rodikliais savo įmonėje arba su kitų, toje pačioje šakoje veikiančių, įmonių rodikliais. Mokumą reikia priskirti prie svarbiausių įmonės veiklos charakteristikų tikslų, nes nemokios įmonės negali palaikyti normalių santykių su kitais rinkos dalyviais, praranda kreditorių ir klientų pasitikėjimą, jai iškyla bankroto grėsmė.

Problema. Lietuvos ekonomikai tampant vis atviresnei ir mažėjant tarp šalių teisiniais ir kitiems vietinės rinkos apsaugos būdams, vis didesnę reikšmę įmonėje įgyja finansinių rodiklių analizė, kadangi įmonei svarbu laiku pastebėti sunkumus, susijusius su jos pelningumu ir mokumu, ir priimant atitinkamą sprendimą juos pašalinti. Tačiau nėra vienos metodikos, kuria būtų galima šiuos rodiklius įvertinti.

Tad pagrindinė problema yra ta, kad teorijoje yra labai plačiai nagrinėjami pagrindiniai pelningumo ir mokumo teiginiai, tačiau praktikoje tam dėmesio yra skiriama minimaliai.

Darbo tikslas – remiantis įvairių autorių aprašytais pelningumo ir mokumo finansiniais rodikliais, atlikti kasybos ir karjerų eksploatavimo pelningumo ir mokumo analizę bei pateikti pasiūlymus, kaip pagerinti pramonės šakoje susidariusią finansinę padėtį. Taip pat sukurti pagrindinių pelningumo ir mokumo analizės tobulinimo modelį.

Darbo tyrimo objektas yra vykdančios kasybą ir karjerus eksploatuojančios įmonės. Tai Lietuvos sunkiosios pramonės šaka. Šią šaką sudaro: metalų, geležies rūdų, spalvotųjų metalų rūdų, urano ir torio rūdų, kitų spalvotųjų metalų rūdų kasyba, akmens, smėlio ir molio karjerų eksploatavimas, dekoratyvinio ir statybinio akmens, klinčių, gipso, kreidos ir skalūno karjerų eksploatavimas, smėlio ir žvyro karjerų eksploatavimas; molio ir kaolino kasyba, mineralinių iškasenų chemijos pramonei ir trąšoms gaminti kasyba, durpių, druskos gavyba, naftos ir gamtinių dujų gavybai būdingų paslaugų veikla ir kitai kasybai ir karjerų eksploatavimui būdingų paslaugų veikla.

Tyrimo tikslas. Išanalizavus teorinius teiginius pateikti pelningumo ir mokumo tobulinimo modelį pramonės įmonėse.

Uždaviniai.

1. Atlikti pelningumo ir mokumo teorinių teiginių ir metodinių klausimų studiją.
2. Atlikti pelningumo ir mokumo tyrimus, siekiant išsiaiškinti pramonės įmonių būklę.
3. Sudaryti pelningumo ir mokumo tobulinimo pramonės įmonėse modelį.

Tyrimo metodai – šis darbas parengtas pagal mokslinę literatūrą, analizuojant ją, susisteminant studijų metu įgytas žinias. Informacija apie kasybos pramonę gauta iš nagrinėjamos įmonių grupės, Lietuvos Statistikos departamento bei internetinių puslapių.

Tyrimo nuoseklumas. Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama teoriniai įmonių analizės metodai, objektas, rūšys ir uždaviniai. Taip pat analizės būdų ir jų sistemų privalumai bei trūkumai, reikšmė ir būtinumas.

Antroje, projektinėje, dalyje pateikiama pelningumo ir mokumo tyrimas, kasybos ir karjerus eksploatuojančių įmonių pramonės sektoriuje.

Trečioje dalyje sudaromas bendras pelningumo ir mokumo tobulinimo modelis.

Taikytini moksliniai metodai ir šaltinių analizė:

- empiriniai tyrimai;
- statistiniai tyrimai;
- sociologinės apklausos;
- koreliacinė analizė;
- regresinė analizė.

Šiuos metodus yra naudinga taikyti esamos situacijos ir tolimesnės raidos tendencijos analizei.

Tyrimų rezultatai. Atlikus socialinę apklausą, paaiškėjo, kad įmonės pelningumas ir mokumas labiausia rūpi aukštesnio rango darbuotojams, kurie turi tiesioginį ryšį su finansiniais duomenimis. Tai vyriausias finansininkai, buhalteriai, apskaitininkai, direktoriai ir vadovai. Kiti, žemesnės grandies, darbuotojai klaidingai supranta pelningumą ir mokumą, manąs, kad nuo jų tai nepriklauso ir kitaip nesistengia gilintis į šias dvi sąvokas.

Išanalizavus statistinius rezultatus ir atlikus koreliacines ir regresines analizes, išaiškėjo, kad didžiausias pelningumas yra tarp didelių įmonių, kurių apyvartos ir pardavimai yra didesni už mažas ar vidutines įmones. Taip pat pastebėta, kad kasybos ir karjerus eksploatuojančių pramonės įmonių šakoje vyrauja keli stambūs subjektai, kurie dominuoja rinkoje. Tad atsižvelgus į visus faktorius, yra pasiūlytas pelningumo ir mokumo tobulinimo modelis.

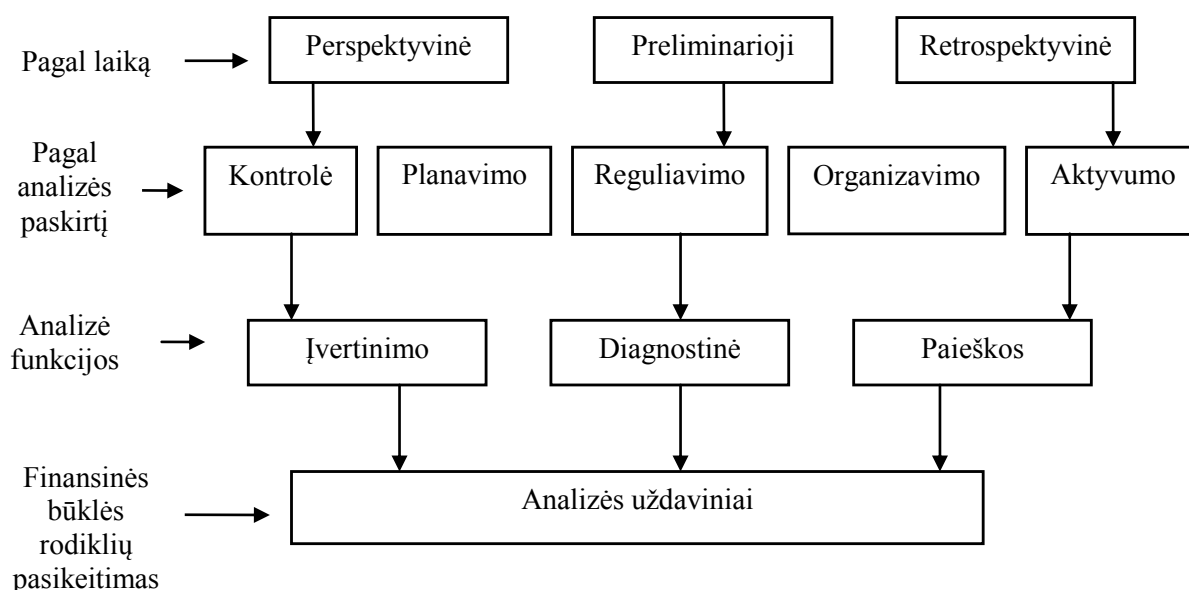
1. PELNINGUMO IR MOKUMO ANALIZĖS TEORINIAI TEIGINIAI

1.1. Bendrieji analizės aspektai

1.1.1 Analizės objektas, metodai, reikšmė, rūšys ir uždaviniai.

Analizė - tai plati sąvoka, kuri vartojama tiek mokslinėje, tiek praktinėje veikloje. Analizę galima apibrėžti kaip tam tikro dalyko ar proceso pažinimo metodą, suskirstant juos į sudedamąsias dalis, pagrindinius požymius bei jų savybes. Svarbu nustatyti aspektus, pagal kuriuos būtų galima analizę suskirstyti į svarbiausias rūšis, jos tikslus, atlikimo laiką. Tai labai padėtų praktikoje, nes tada būtų galima labai išsamiai ištirti įvairias įmonės veiklos sritis, išnagrinėti jos būklę, įmonės vietą rinkoje, jos ateities perspektyvas. Analizės objektu gali būti visos įmonių veiklos sferos arba tik kai kurios veiklos rūšys. Įmonės veiklos rezultato analizės objektas yra įmonės visa veikla ir jos rezultatai, kurie išreikšti tokiais rodikliais, kaip pajamos ir pelnas, realizacija ir atsargos, rentabilumas ir darbo našumas, sąnaudos ir kaštai. Pavyzdžiui, finansinės analizės objektas būtų įmonės finansinė veikla bei jos rezultatai, parodomi apskaitoje, atskaitomybės medžiagoje ir kituose informacijos šaltiniuose. Visi šie rodikliai apibūdina įvairias įmonės veiklos puses ir jos rezultata, pelną arba nuostolį.

Analizę galima klasifikuoti pagal daugybę požymių: apimtį, subjektus, atlikimo laiką, tikslą, pagal palyginimo pobūdį [18]. Analizės rūšys siejamos su uždaviniais, kurie dažniausiai yra specifiniai, tačiau glaudžiai susieti su bendraisiais analizės uždaviniais. Jie priklauso nuo analizės funkcijos, paskirties, analizuojamo laikotarpio bei naudojamų informacinių šaltinių.



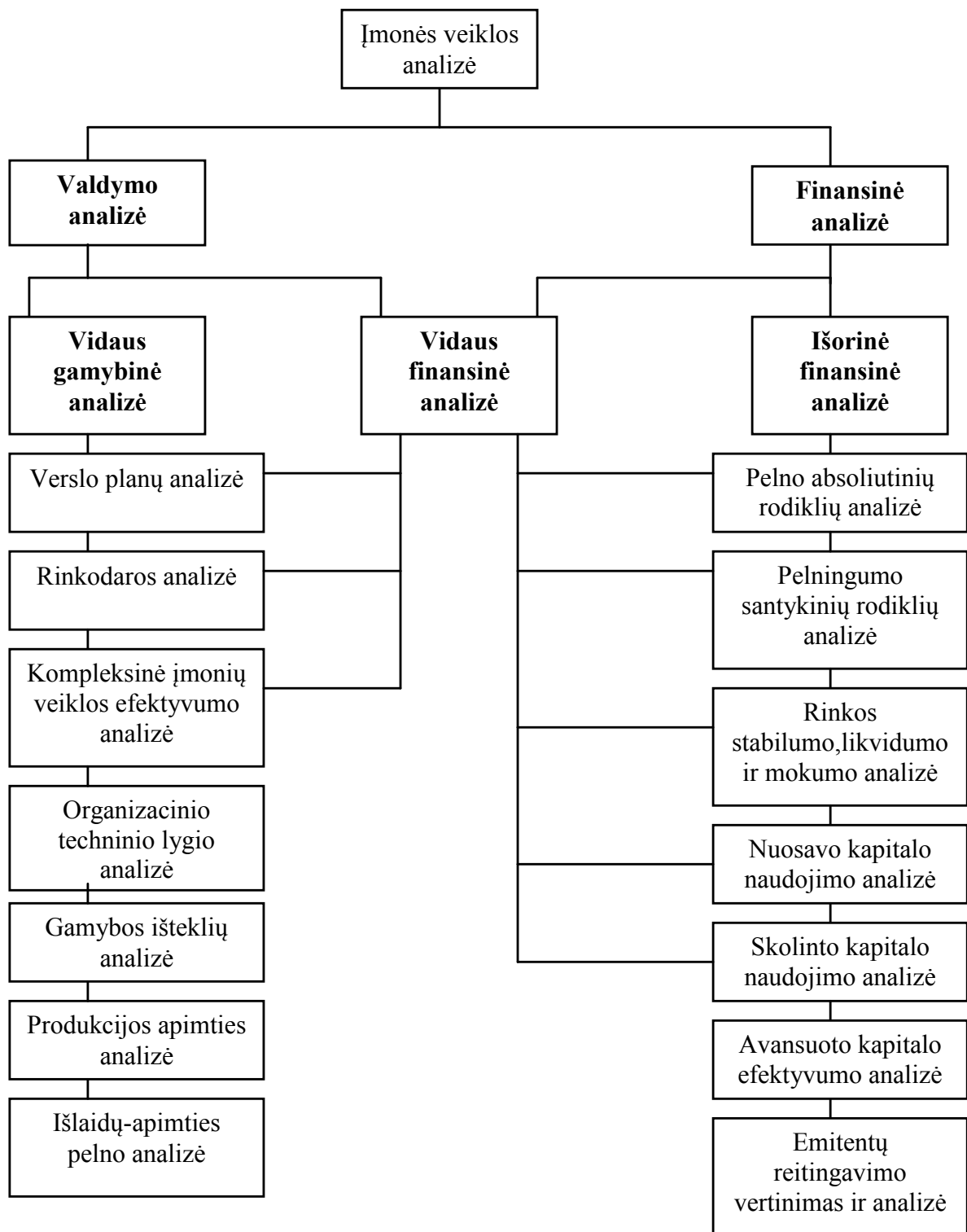
1 pav. Analizės rūšys ir uždaviniai [6]

Pagal laiką ir naudojamus šaltinius analizė gali būti skirstoma į perspektyvinę, preliminarą ir retrospektyvinę. Preliminarioji analizė yra atliekama dar nepasibaigus konkrečiam ūkinės veiklos apskaitos periodui, kada yra nustatomi nesutapimai su planais, normomis, priežastys ir kaltininkai. Tuo siekiama iš anksto diagnozuoti finansinius rezultatus ir pakoreguoti planus ar priimti naują veiksmų programą. Remiantis jau pasibaigusiais veiklos periodais yra atliekama retrospektyvinė analizė. Jos pagrindinis tikslas būtų įvertinti visos įmonės ir jos padalinių ūkinę veiklą per atitinkamą laikotarpį pagal visus ekonominius rodiklius. Bet ji turi vieną trūkumą - pavėluotai atskleidžia teigiamus arba neigiamus darbo rezultatus. Tokia analizė šiais laikais yra neaktuali, tačiau nuostolingai dirbančioms įmonėms padėtų identifikuoti nuostolingumo priežastis. Perspektyvinė analizė atliekama norint nustatyti užduotis perspektyvai, pavyzdžiui, 2 - 3 metų arba net daugiau. Perspektyvinė analizė apima įvairių projektų vertinimą, siekiant priimti taktinius bei strateginius sprendimus, ūkio subjektų atžvilgiu.

Taigi analizės rūšys jungiamos su uždaviniais, kurie dažniausiai yra specifiniai, tačiau glaudžiai susieti su bendraisiais analizės uždaviniais ir priklauso nuo jos funkcijos, paskirties, analizuojamo laikotarpio bei naudojamų informacijos šaltinių ir dažnai susiję su investicijomis, veiklos finansavimo klausimais.

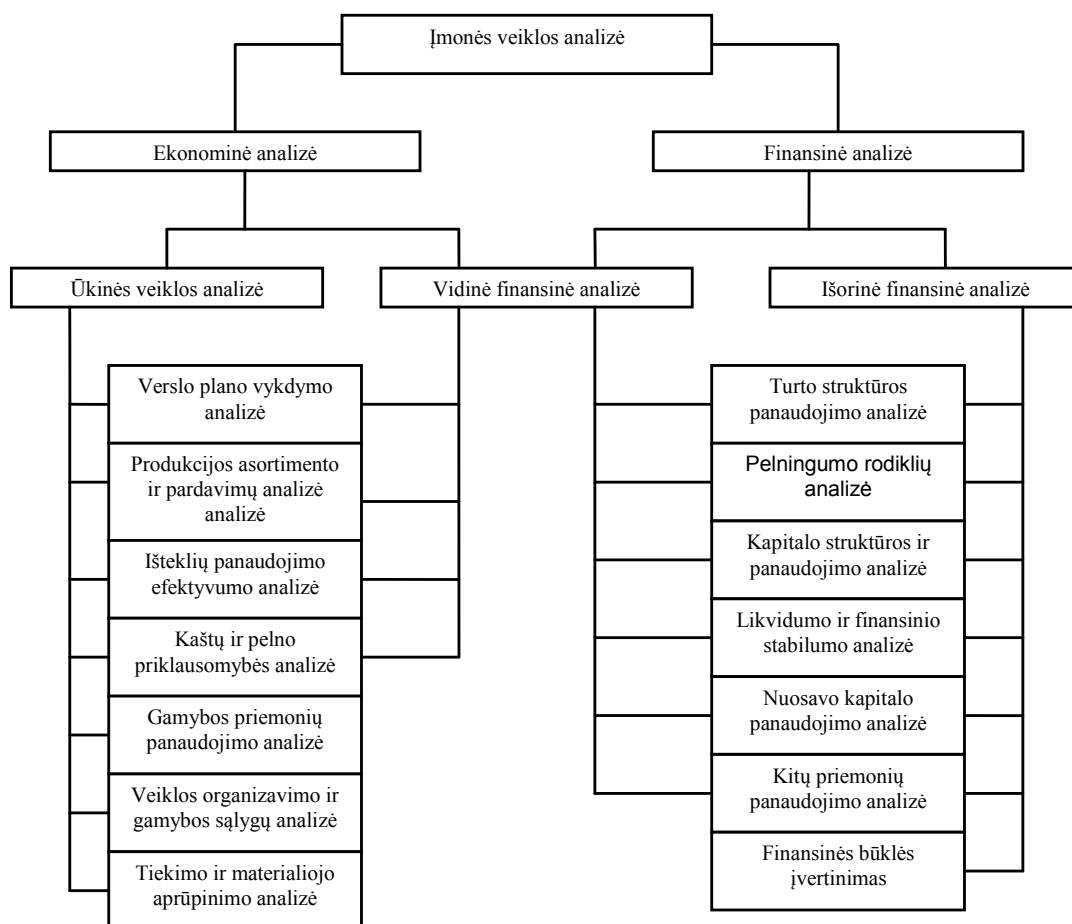
1.1.2 Įmonės veiklos analizės

Dar viena analizės klasifikacijos rūšis yra veiklos analizės. J.Mackevičiaus knygoje „Įmonių veiklos analizė“ [18] išskiriama valdymo ir finansinė analizės. Toks skirtumas yra dėl nevienodų išorės ir vidaus informacijos vartotojų poreikių, nors tiek valdymo, tiek finansinė analizė yra susijusios, turi bendrą tyrimų erdvę, tačiau yra savarankiškos, su savo konkrečiomis tyrimo sritimis, būdais ir priemonėmis joms nagrinėti. Taip pat įmonės veiklos analizė gali būti skirstoma į subjektus. Ji gali būti vidinė ir išorinė (2 pav.). Informacijos šaltiniai, kurie naudojami išorinei analizei, tai yra duomenys apie įmonių veiklą, gali būti prieinami visuomenei. Vidinei analizei naudojami informacijos šaltiniai, kurie prieinami tik įmonės valdytojams, tačiau ir vienos ir kitos analizės atveju yra skaičiuojama finansiniai rodikliai bei nagrinėjama finansinė būklė.



2 pav. Įmonės veiklos analizė [18]

Labai panašiai klasifikuoja ir V. Kvedaraitė [14]. Veiklos analizę skirsto į ekonominę ir finansinę, kaip dvi sąlyginai savarankiškas rūšis, tačiau pabrėžia, kad vis dar nėra nusistovėjęs griežtas analizės rūšių klasifikavimas.



3 pav. Įmonės veiklos analizės schema [14]

D. Vidickienė savo knygoje „Įmonės veiklos vertinimo sistema“ šiek tiek kitaip apibendrina svarbiausius veiklos analizę ir vertinimą lemiančius aspektus. Aprašo subjektyviąją ir objektyviąją vertinimo puses.

1 lentelė. Svarbiausi įmonės veiklos vertinimą lemiantys dalykai [25]

<i>Subjektyvioji vertinimo pusė</i>	<i>Objektyvioji vertinimo pusė</i>
1. Vertintojo vertybės	2. Vertintojo pirminių nuostatų šaltiniai
3. Vertinimo rezultatų naudotojo tikslai	4. Vertinimo matai (kriterijai); Įmonės kaip objekto traktuotė; Atskiri įmonės struktūriniai komponentai ir veiklos aspektai, kuriuos galima įvertinti;
5. Vertintojo pasirinkta metodologija, metodai ir rodikliai	6. Reikalavimai, keliama vertinti skirtinguose evoliucijos etapuose esančias įmones

Vertinimas visada yra subjektyvus. Jis priklauso nuo daugybės dalykų, kurie perleidžiami per vertintojo sąmonę, ir ten išanalizuoti pateikiami kaip vertinimo rezultatas. Analizuojant nors kiek sudėtingesnę objektą, skirtingų asmenų vertinimai dažniausiai skiriasi,

o šiuolaikinė įmonė neabejotinai priklauso sudėtingų objektų kategorijai. Taigi, visada reikia pirmiausia atsižvelgti kas atlieka įmonės vertinimą, kokiomis nuostatomis ir vertybėmis remtasi, iš kieno pozicijų žiūrima į šį procesą.

Norint rasti kompromisą tarp skirtingų įmonės veiklą lemiančių asmenų požiūrių reikia žinoti kokius veiksnius ar sąlygas vertintojas laiko aksioma. Taip pat kiekvieną kartą tikrinti kiek aksiomos atitinka dabartinę situaciją ir yra svarbios vertinamam aspektui. Šios žinios padeda derinti nevienodas nuomones tiek apie įmonės valdymą, tiek apie naudojamų vertinimo metodų tinkamumą.

Trečio lentelės punkto svarba ta, kad žinant vertinimo tikslą tyrimas nukreipiamas link svarbiausių dalykų. Atsižvelgiant į tai, kur ketinama panaudoti vertinimo rezultatus, vertinant stengiamasi išryškinti vienokius ar kitokius įmonės veiklos aspektus, analizė atliekama abstraktesniu ar konkretesniu lygmeniu, naudojami skirtingi kriterijai ir metodai. Taigi žinant vertinimo rezultatų naudotojo tikslus išvengiama bereikalingo darbo. Išsiaiškindami kokiam tikslui bus reikalingi vertinimo rezultatai, galime susiaurinti vertinamus įmonės veiklos aspektus ir tirti tik tuos, kurie svarbiausi mūsų tikslui.

Taip pat svarbu žinoti, ką vertintojas gali įvertinti. Šį klausimą galima traktuoti įvairiai. Viena vertus, galima aiškintis, kas pasirenkama atskaitos tašku, kai priimami vertinimo sprendimai, todėl yra svarbu žinoti kas yra vertinimo matas. Būtent matas nusako, ką galima pasiekti idealiu atveju. Kita vertus, šį klausimą galima traktuoti kaip norą suvokti vertinimo objektą. Taigi realios vertinimo galimybės priklauso nuo žinių apie vertinamą įmonę.

Toliau reiktų paanalizuoti kuo naudojasi vertintojas, atlikdamas įmonės veiklos vertinimą, nes rezultatas priklausys nuo pasirinktos metodologijos, metodų ir rodiklių. Ekonomikos teorija siūlo didžiulį jų spektrą, tačiau visų jų panaudoti, atliekant konkretų įmonės vertinimą, nėra nei galimybės, nei būtinybės. Kartu reikia nepamiršti, kad naudojant skirtingas metodologijas, rodiklius ar metodus gali būti duodamas skirtingas vertinimo tikslumas arba atspindėti kitą vertinimo aspektą. Nuo pasirinktų ir tinkamai naudojamų vertinimo „instrumentų“ priklauso įmonės veiklos vertinimo kokybė.

Paskutiniame veiklos vertinimo aspekte svarbu suvokti kur galioja vertinimas. Tai, ko gero, sudėtingiausias klausimas, nes įmonė nelygu įmonei. Negalima vienu matu matuoti skirtingų rūšių ar skirtingose evoliucijos stadijose esančių įmonių. Todėl svarbu, vertinant įmonės veiklos laimėjimus, pirmiausia atsižvelgti į įmonės rūšį. Įmonių rūšiavimas gali būti atliekamas pagal įvairius kriterijus: dydį, šaką, nuosavybės tipą, organizacinę struktūrą ir t.t. Galutinės vertinimo išvados ir iš to išplaukiančios rekomendacijos visada turi būti daromos atsižvelgiant į konkrečios įmonės rūšies galimybes. Didžiausia vertintojo problema šioje

stadijoje, kaip pasirinkti tinkamą įmonės rūšies išskyrimo principą, su kuo lyginti įmonės veiklos kokybę. Be to, savo gyvavimo metu įmonė, kaip ir kiekvienas kitas objektas, pereina tam tikrus evoliucijos etapus, kurie vienas nuo kito iš esmės skiriasi savo kokybe. Taigi, viena iš svarbiausių užduočių – nustatyti, kokiame evoliucijos etape tuo metu yra įmonė. Tik tai žinant, galima įvertinti tiek esamą įmonės būklę, tiek jos tolesnę perspektyvą bei veiklos tobulinimo kryptis ir būdus [25].

Taigi aptariau įmonės veiklos vertinimo pagrindinius aspektus, vertintojo svarbą pasirenkant vertybes, tikslus ir priemones. Taip pat, kodėl turi būti laikomasi tam tikrų vertybių, vertinimo matų ir jų skirtingo taikymo skirtingoms įmonėms.

1.1.3 Pagrindiniai įmonės veiklos analizės ir vertinimo matai.

Kiekvienas vertinimas neįmanomas be palyginimo. Visada turime nurodyti su kuo lyginame, t.y. turime nurodyti vertinimo matą. Tačiau pirmiausia atskirsime mato sąvoką nuo kriterijaus sąvokos. Pagal platesniąją mato traktuotę matas yra kito lygmens, abstraktesnis dalykas nei rodiklis, kadangi rodiklis nusako, kokia įmonės charakteristika vertinama, koks požymis parodo, kad veikla, pavyzdžiui, pagerėjo ar pablogėjo. Tuo tarpu matas nurodo, kas yra vertinimo pagrindas, vertinant, kuria linkme – gerėjimo ar blogėjimo, - krypsta įmonės būklė.

Sisteminio požiūriu egzistuoja tik trys, iš esmės skirtingi lyginimo tikslai [25].:

1. Palyginti naujas objekto charakteristikas su senomis, t.y. įvertinti savo paties pasikeitimą per laiką.
2. Palyginti objektą su kitais panašiais objektais, veikiančiais toje pačioje erdvėje.
3. Įvertinti, kiek objektas geba save reguliuoti. Šiuo atveju pasiektus rezultatus lyginame su užsibrėžtaisiais.

Šie tikslai vienas kitą papildo bet nepakeičia. Norint visapusiškai išanalizuoti ir įvertinti įmonės veiklą, reikėtų kelti visus tris tikslus, o tam reikia sukurti matų sistemą. Matai turi padėti įvertinti įmonės veiklą tiek erdvės, tiek laiko požiūriu. Taigi vertinant erdvės požiūriu reikia išsiaiškinti, kiek plačiai bus apimama įmonės erdvė, kurioje atliekamas palyginimas, o laiko požiūriu vertinant reikia išsiaiškinti, į kokią laiko perspektyvą (ateitį ar praeitį) bus orientuojamasi. D. Vidickienės knygoje „Įmonės veiklos vertinimo sistema“ yra aprašomi trys laiko ir erdvės matai, kurie pateikti 2 lentelėje:

2 lentelė. Pagrindiniai įmonės veiklos vertinimo matai [25]

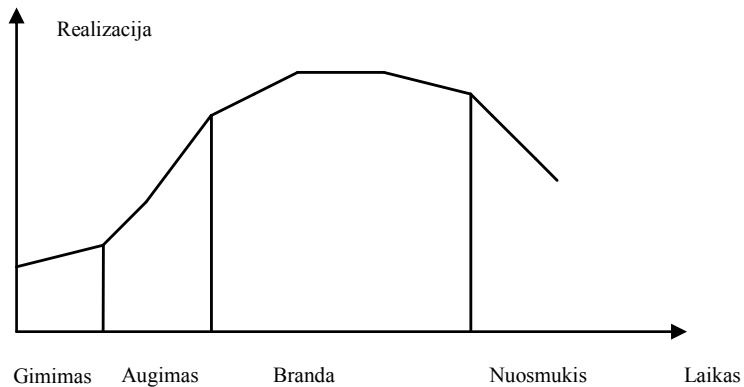
Erdvės matai	Laiko matai
Pačios vertinamos įmonės pasiekimai	Veiklos rezultatai praityje
Tiesioginių konkurentų pasiekimai	Planinės užduotys
Sėkmingiausiai veikiančių panašių įmonių pasiekimai	Dabartinio veiklos proceso tobulumas

Kaip matome, pirmoje lentelės eilutėje išskirta toks vertinimo matas, kada reikia palyginti vertinamos įmonės veiklos pasiekimus su praeities rezultatais, t.y. įmonės erdvė sutampa su pačios įmonės apimama erdve. Ypač aktualus šis vertinimo matas buvo masinės gamybos etape XX amžiuje. Tačiau laikui bėgant ir aštrėjant konkurencinei kovai tarp įmonių, ypač masinės prekybos etape, tapo vis svarbiau stebėti konkurentų veiksmus, norint nebūti išstumtoms iš rinkos. Taigi čia naudosime ir antrąjį vertinimo matą - tiesioginių konkurentų pasiekimus lyginsime su vertinamos įmonės rezultatai, o ne tik su praeities pasiekimais. Taip analizuojamoji erdvė tampa daug didesnė nei anksčiau. O kadangi globalizacija sparčiai plinta visose veiklos šakose, vis didesnam įmonių skaičiui tenka orientotis į pasaulinio ar bent regioninio (t.y. tarp kelėtos valstybių) lygio standartus. Taigi, norint gauti teisingus vertinimo rezultatus reikalingas jau ir trečiasis vertinimo matas. Tai reiškia, įmonė turi būti lyginama ne tik su praeities rezultatais ar su pagrindiniais konkurentais, su kuriais tuo metu dalijasi rinką, bet ir su panašia veikla užsiimančiomis pirmaujančiomis pasaulio ar regiono įmonėmis. Šis trečiasis vertinimo matas dar vadinamas lygio nustatymo metodu arba „modelių žvalgyba“. Tačiau šį metodą pritaikyti yra gana sudėtinga dėl konkurencinės kovos.

1.1.4 Veiklos analizės ir įvertinimo sistemos (laiko ir erdvės matų) pritaikymas konkrečioms įmonėms.

Pastaruoju metu jau daugelis įmonių naudojami šia trijų vertinimo erdvėje matų sistema, tačiau ne visoms įmonėms būtina tai daryti. Kai kurioms įmonėms užtenka tik vieno ar dviejų matų. Taigi, norint išsiaiškinti, ar tikrai galima apsiriboti mažesniu kiekiu erdvės matų skaičiumi, reikia patyrinėti, kokioje gyvavimo ciklo stadijoje tuo metu yra šaka, kurioje veikia įmonė.

4 paveiksle vaizduojama šakos gyvavimo ciklo stadijos ir joms būdingas produkcijos realizavimo lygis. Šakos gyvavimo ciklo kreivė yra padalinta į keturias dalis, kurios turi skirtingas reikšmes. Jei įmonė išgyvena savo gyvavimo ciklo gimimo ir augimo stadijas, kitaip tariant, įmonė dar tik kuriasi naujoje šakoje, situacija būna labai panaši į, jau minėtą, masinės gamybos etapą.



4 pav. Šakos gyvavimo ciklo modelis [25]

Rinka dar būna neperpildyta naujai atsiradusios šakos produktais ir jie turi paklausą, tada įmonei užtenka vertinimo išvadas daryti tik pagal pirmąjį matą. Taip pat gali susiklostyti situacija, kai įmonė gamina specifinę produkciją, teikia paslaugas, kurioms jų klientams būtų sudėtinga rasti pakaitalą arba įmonė tiesiog suranda tam tikrų prekių neperpildytą rinką.

Kada šaka artėja į brandos etapą atsiranda vis daugiau konkurentų, produkcijos pasiūla ima viršyti paklausą ir įmonei tenka savo vertinimo sistemą papildyti antruoju matu – lyginimu su pagrindinių konkurentų pasiekimais.

Tačiau ar ilgai įmonei užteks tik dviejų erdvės matų, priklausys, pirmiausia, nuo to, kaip greitai šaka, kurioje įmonė veikia, pasieks brandos laikotarpio pabaigą ir taip pereis į nykimo stadiją. Kita vertus, galimybę sutaupyti lėšų naudojant paprastesnes valdymo ir vertinimo sistemas nulems tai, koku greičiu keisis įmonės aplinka ir kokio pobūdžio bus tie pokyčiai. Labai svarbu įmonės vertinimo sistemą papildyti trečiuoju erdvės matu, kai yra lyginama su sėkmingiausiai veikiančių panašių įmonių pasiekimais, tuomet, kai įmonės aplinka yra labai dinamiška.

Taip pat išaiškėja tam tikra matų naudojimo eilės tvarka įmonės veiklą vertinant laiko aspektu, kaip ir naudojant erdvės matus:

- Būtaasis laikas - veiklos rezultatų vertinimas lyginant su praeitimi;
- Būsimasis laikas – planinių užduočių įvykdymo vertinimas;
- Esamasis laikas – veiklos proceso tobulumo vertinimas;

Pirmasis vertinimo būdas, kai buvo analizuojami pasiekti rezultatai ir pagal juos daromos pagrindinės išvados apie įmonės būklę, vyraavo gana ilgą laiką. Masinės gamybos etape to visai pakako svarbiausiems įmonės sprendimams pagrįsti. Šis tradicinis požiūris į įmonės vertinimą ir dabar taikomas, kai visų pirma kreipiamas dėmesys į praeities faktus.

Vėliau, po būtojo laiko mato, atsirado ir labai paplito antrasis – būsimąjo laiko matas. Būsimąjo laiko mato naudojimo pradžia sutampa su masinės prekybos pradžia,

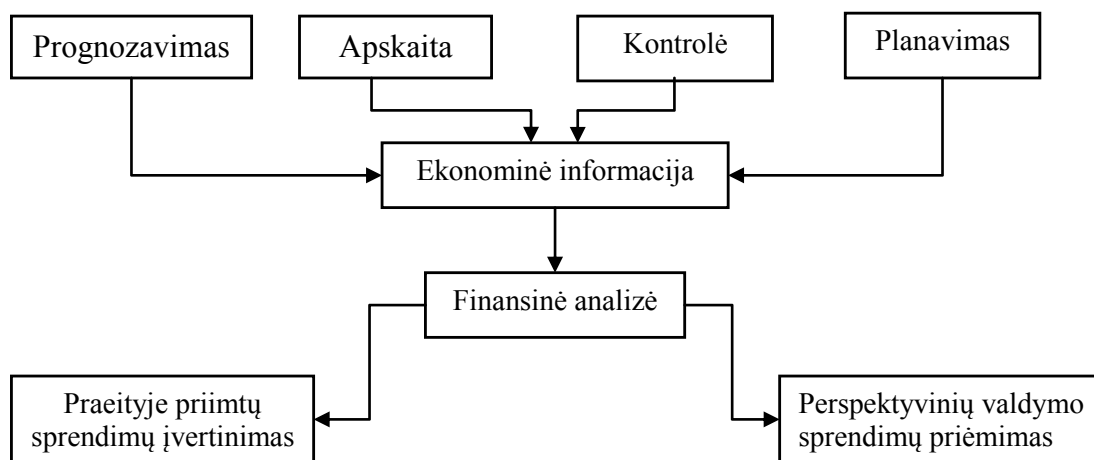
kadangi įmonių, planuojančių savo veiklą, vis daugėjo. Taigi, įmonės veiklos pokyčiai ateityje, kitais žodžiais tariant, įmonės veiklos planai tapo įmonės veiklos vertinimo matu. Tačiau, būsimąjo laiko vertinimo matas tampa vis nepatikimesniu orientyru vertinant įmonės veiklą, nes vertinimo tikslumas labai priklauso kiek galios planinės užduotys, o jas nustatyti tampa vis sudėtingiau. Jei naudojant būtojo laiko matą nieko nereikia kurti, užtenka tik palyginti faktinius įmonės veiklos rezultatus, tai būsimąjo laiko matas turi būti sukurtas [4]. Aišku, tai turi būti daroma nuolat.

1.1.5 Finansinė analizė, jos reikšmė ir būtinumas

Įmonėje sukaupta informacija turi būti objektyviai įvertinta. Finansinė analizė yra vienas iš objektyviausių būdų tinkamai įvertinti informaciją, o tai yra didelis ir reikšmingas privalumas. Taip pat finansinė analizė padeda geriau suvokti įmonėje vykstančius reiškinius ir procesus, o svarbiausia – priimti optimalius valdymo sprendimus, kas yra labai sunku esant neribotoms reikmėms bet ribotiems ištekliams. Efektyviausiai tai padeda padaryti analizė.

Finansinė analizė padeda nustatyti įmonės veiklos finansinius aspektus, įvertinti esamą padėtį ir ateities perspektyvas. Šiuolaikiniam verslui tai ypač svarbu. Jos informacija padeda patikrinti, ar praeityje priimti sprendimai tikslūs, taip pat pagrįsti esamus ir būsimus valdymo sprendimus. Taip pat padeda atsakyti į klausimą ar įmonė eina teisingu keliu, parodydama kokia įmonės padėtis rinkoje, plėtimosi galimybės, koks rizikos laipsnis ir veiklos perspektyvos.

Finansinės analizės esmei nusakyti J. Mackevičius ir D. Poškaitė knygoje „Finansinė analizė“ naudoja tokį paveikslą:



5 pav. Finansinės analizės vieta ir funkcijos [17]

Taigi iš šio paveikslo matyti, kad finansinė analizė susijusi su prognozavimu, apskaita, kontrole ir planavimu. Ji siekia objektyviai įvertinti įmonės ekonominę būklę ir finansinius rezultatus, kad galima būtų parengti ir priimti valdymo sprendimus. Ši informacija padeda pažinti ir įvertinti ūkinius procesus ir reiškinius, parengti lanksčius valdymo sprendimus, taip pat numatyti finansinius ekonominius rodiklius.

1.1.6 Horizontalios ir vertikalios analizės apibūdinimas ir reikšmė.

Daugelis autorių, tiek E. Buškevičiūtė ir I. Mačerinskienė knygoje „Finansų analizė“, tiek J. Mackevičius ir D. Poškaite knygoje „Finansinė analizė“ vartoja horizontaliosios, vertikaliosios ir santykinės analizės apibrėžimus. Šiuos apibrėžimus autoriai traktuoja įvairiai, vieni jas įvardija kaip analizės rūšimis, kiti – analizės būdais.

Analizuojant labai svarbu ieškoti tam tikrų rodiklių tarpusavio ryšių. Įvairūs finansinių ataskaitų rodikliai priklausomai nuo jų turinio, struktūros ir apskaičiavimo metodikos analizuojami įvairiais būdais, parodančiais įvairius įmonės veiklos aspektus, ypatybes ir dėsningumus. Kadangi finansinių rodiklių analizės būdų yra gana daug, tai autoriai išskiria šias 3 dideles grupes: horizontalioji, vertikalioji ir santykinė analizė. Trumpai aprašysiu šias analizės rūšis.

Horizontalioji analizė tai dviejų ar daugiau metų finansinių ataskaitų duomenų palyginimas. Ji padeda nustatyti atitinkamų rodiklių dinamiką, kuri apskaičiuojama absoliučiais dydžiais ir procentais, t.y. nustatomi nukrypimai nuo bazinių rodiklių. Horizontalioji analizė dažniausiai naudojama analizuojant balanso, pelno ir nuostolio, kitų finansinių ataskaitų duomenis. Tam tikra horizontaliosios analizės atmaina yra trendo analizė. Kai kurie autoriai ją laiko savarankiška finansinės analizės rūšimi. Jos pagrindinis tikslas yra nustatyti ilgesnio laikotarpio rodiklių kitimo pagrindines tendencijas ir dėsningumus, todėl finansinių ataskaitų duomenys analizuojami kelerių ar keliolikos metų. Jei reikia nustatyti vieno ar kito rodiklio kitimo tendencijas, labai svarbu tirti jo ryšius su kitais rodikliais. Apskritai, rodiklių dinamikos tyrimai yra gana sunkus uždavinys, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo kitaip.

Vertikaliosios analizės esmę sudaro tai, kad atitinkamas finansinės ataskaitos rodiklis lyginamas su bendru baziniu tos ataskaitos rodikliu, o gautas dydis išreiškiamas bazinio dydžio procentais. Dažniausiai kitiems daliniams rodikliams apskaičiuoti baziniai dydžiai yra bendrų aktyvų, pasyvų, pelno, pardavimų suma. Jeigu atliekama keleto metų analizė, tai nustatoma ir kaip keitėsi daliniai rodikliai, ir kokios jų pasikeitimų priežastys. Dar vertikaliąją analizę galima vadinti rodiklių lyginamųjų svorių skaičiavimu, kurie skaičiuojami ne tik ekonomikoje, bet ir technikoje, chemijoje ir kitose veiklos srityse. Svarbu žinoti tam tikro

proceso, reiškinių, operacijos ar medžiagos struktūrą, nes tokia informacija labai vertinga priimant sprendimus visuose veiklos valdymo lygiuose, visuose planavimo, prognozavimo, projektavimo, naujų gaminių kūrimo etapuose. Teisingai atlikta vertikalioji analizė parodo ne tik tam tikrų rodiklių vietą bendroje rodiklių sistemoje, bet ir apibūdina įmonės ūkinę – finansinę būklę [17].

Santykinė analizė literatūroje ir praktikoje dar vadinama finansinių koeficientų analize. Šie koeficientai išreiškia finansinių ataskaitų bei kitos informacijos duomenų tarpusavio ryšius. Užsienio autoriai finansinius koeficientus įvairiai klasifikuoja į grupes, tačiau pelningumo ir mokumo grupės yra visų pažystamos. Tačiau dar galima išskirti veiklos aktyvumo, įsiskolinimo rodiklių ir kapitalo rinkos rodiklių grupes.

Mokslinėje literatūroje galima rasti ir kitokių analizės rūšių, kaip strateginę, taktinę, parametrinę ir t.t [6].

1.1.7 Finansinės analizės uždaviniai

Finansinės analizės esmę geriausiai apibūdina jos tikslas ir uždaviniai, tai yra teikti objektyvią informaciją vartotojams, padėti įmonių vadovams didinti veiklos efektyvumą, o svarbiausius uždavinius J. Mackevičius ir D. Poškaitė knygoje „Finansinė analizė“ [17]. nurodo tokius:

1. Sukurti finansinės informacijos sistemą, atitinkančią įmonės politiką.

Tačiau informacija gali būti įvairaus patikimumo, tikslumo ir pakankamumo. Taip pat ji turi realiai ir objektyviai atspindėti ūkio būklę. Kad informacija išliktų patikima, visos jos judėjimo ir apdorojimo operacijos turi būti kontroliuojamos. Be abejo, reikia stengtis sumažinti perteklinės informacijos kiekį bei nustatyti kokio tikslumo pakanka.

2. Palyginti faktinę padėtį su planais, standartais ir kitais parametrais.

Norint įvertinti kiekvieną ekonominį reiškinį, reikia jį apibūdinančius rodiklius palyginti su kokiomis nors pasirinktomis bazėmis, kad galima būtų stebėti reiškinio kitimo tendencijas arba nustatyti nukrypimus nuo pasirinktos bazės. Tokie baziniai palyginimo dydžiai gali būti planai, normos, normatyvai, limitai, prognozės duomenys, praėjusio laikotarpio duomenys, giminingų įmonių rodikliai, vidutiniai šakiniai rodikliai. Remiantis šiais palyginimais, Vakarų šalyse susiformavo jau aprašytos vertikali, horizontali ir trendo analizės rūšys.

3. Padėti formuoti finansų valdymo ir apskaitos politiką.

Finansų valdymo tikslas yra racionaliai panaudoti finansinius išteklius, nukreipti investicijas tinkamiausia linkme, palaikyti įmonės mokumą. Valdymo apskaita padeda vadovams planuoti, daryti valdymo sprendimus, kontroliuoti įmonės veiklą, geriau

koordinuoti veiklą viduje ir pagerina atskirų jos padalinių tarpusavio ryšį. Na, o finansinės apskaitos tikslas yra fiksuoti ūkinės operacijas apskaitoje ir atvaizduoti jas atskaitomybėje, padėti vadovams daryti valdymo sprendimus.

Be šių nurodytų finansinės analizės uždavinių reikėtų paminėti ir šiuos:

- padėti įmonių vadovams kontroliuoti ūkinę ir finansinę veiklą;
- padėti išvengti bankroto ir kitų finansinių sukrėtimų;
- nustatyti pelningiausias veiklos sritis;
- padėti koordinuoti visas veiklos sferas ir funkcinių padalinių darbą;
- padėti išlaikyti kreditų linijas su bankais ir kt. [17].

Dar norėčiau aprašyti E. Buškevičiūtės ir I. Mačerinskienės knygoje „Finansų analizė“ [6]. pateikiamus finansinės analizės uždavinius. Pasak autorių pirmiausia reikia įvertinti ūkio subjekto finansinę būklę ir jos pakitimus per nagrinėjamąjį laikotarpį. Antra - reikia išsiaiškinti svarbiausius veiksnius, turinčius įtaką rezultatinių finansinių rodiklių pakitimams, apskaičiuoti finansinių rodiklių didinimo ar mažinimo galimybes ir pagrįsti siūlomas priemones šių galimybių panaudojimui. Trečia - svarbu išskirti neigiamus veiksnius bei ekonominius reiškinius, sąlygojančius finansinius rezultatus. Tokie veiksniai bei reiškiniai gali būti:

- grynojo nuostolio susidarymas;
- pelno sumažėjimas absoliučia suma ar jo padidėjimas;
- žymus pelno sumažėjimas paskutiniais metų mėnesiais;
- nuosavo kapitalo pelningumas, kai jis mažesnis negu tiriamų metų infliacijos lygis;
- žemas išteklių apyvartumo rodiklių lygis;
- mokestinių įsipareigojimų nevykdymas

Paskutiniame punkte nurodoma, jog svarbu aiškinti bei nurodyti tai, kas gali kenkti ūkio subjekto veiklos tęstinumui, t.y. jo funkcionavimui ateityje. Šiam tikslui naudojami ne vien apskaitos, bet ir įvairūs papildomi informacijos šaltiniai.

Taigi, matome, kad autoriai nurodo skirtingus uždavinius, bet turinčius tam tikrų panašumų, kaip finansinių rodiklių skaičiavimo svarba, situacijos analizė. Taip pat vieni autoriai finansinės analizės uždavinius aprašo plačiau, o kiti juos labiau konkretizuoja, tačiau abiejų autorių tikslai ir uždaviniai yra svarbūs ir naudingi norint gerai atlikti analizę.

1.1.8 Įmonės finansinė analizė remiantis santykiniais rodikliais

Santykiniai rodikliai užima labai svarbią vietą finansinėje įmonių analizėje. Juos aprašo daug autorių: J. Mackevičius, D. Poškaitė, V. Kvedaraitė, E. Buškevičiūtė, I. Mačerinskienė ir kiti. Be finansinių rodiklių finansinė įmonių veiklos analizė būtų mažai reikšminga ir neinformatyvi. Visų pirma nebūtų įmanoma palyginti skirtinga veikla, ar net ta pačia veikla, bet nevienodo dydžio, užsiimančių įmonių, ir nustatyti, kuri įmonė dirba efektyviau, o kuri ne. Tokie absoliutiniai rodikliai kaip darbuotojų skaičius, pelnas, išlaidos nesuteikia informacijos, kuri leistų nustatyti, pavyzdžiui, kuri iš dviejų įmonių veikia efektyviau. Tokią informaciją suteikia santykiniai dydžiai.

Santykinis dydis, rodiklis yra gaunamas palyginus du ar daugiau absoliutinių dydžių. Tai reiškia, kad santykinų rodiklių gali būti (ir yra) labai įvairių ir labai daug, nes galima lyginti įvairius absoliutinius rodiklius. Svarbu tik, kad lyginami absoliutiniai dydžiai būtų logiškai susiję.

Santykinio rodiklio reikšmė gali būti keičiama pakeičiant santykinio rodiklio sudedamųjų dalių (skaitiklio arba vardiklio, arba abiejų) reikšmes. Taip pat praktikoje kartais yra panaudojami tokie santykiniai rodikliai, tarp kurių skaitiklio ir vardiklio praktiškai nėra jokio ryšio arba tas ryšys yra labai silpnas. Taip apskaičiuoti rodikliai dar yra vadinami pseudo santykiniais. Informacija santykiniams rodikliams apskaičiuoti yra gaunama iš finansinių ataskaitų. Santykinų rodiklių, skirtų finansinei įmonės analizei, yra gana daug. Todėl, norint įvertinti efektyviai ir naudingai konkrečios įmonės finansinę būklę, reikia pasirinkti atitinkamus rodiklius. Tada reikia nustatyti įmonės tikslus ir vystymosi perspektyvas. Jei yra keletas tikslų, reikia juos sugrupuoti pagal svarbumą. Pavyzdžiui, jei įmonės tikslas yra gauti kreditą, tai svarbiausi yra įsipareigojimų ir mokumo rodikliai, jei veiklos efektyvumo gerinimas, tai reikšmingesni yra pelningumo bei veiklos efektyvumo rodikliai.

Finansiniai rodikliai yra klasifikuojami į grupes, kad būtų lengviau juos nagrinėti. Tačiau nėra bendros ir vieningos klasifikacijos. Vieni autoriai išskiria turto, kapitalo, įsipareigojimų rodiklių grupes, kiti siūlo grupuoti pagal įmonės veiklos sferas: aprūpinimo, gamybos, paslaugų, pardavimų ir pan. Taip pat tie patys rodikliai yra vadinami skirtingomis sąvokomis. Dėl to yra sunkiau suvokti rodiklių esmę ir jų apskaičiavimo metodiką. Bet yra manoma, kad per kelerius metus santykinų ir apskritai apskaitos bei finansinės analizės rodiklių terminologija turėtų nusistovėti.

Lietuvos autorių J. Mackevičiaus ir D. Poškaitės [17] siūlomas santykinų rodiklių klasifikavimas ir jų analizė yra gana aiškus ir apima pagrindinius santykinius rodiklius, kurie yra dažniausiai vartojami žymiausių pasaulio finansinės analizės specialistų darbuose.

Taigi minėti autoriai siūlo išskirti keturias santykinų rodiklių grupes:

- 1) Pelningumo.
- 2) Trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo
- 3) Veiklos efektyvumo
- 4) Kapitalo rinkos.

Norint atlikti efektyvią analizę reikia iš anksto žinoti analizei keliamus tikslus. Jeigu reikia ištirti įmonės gaunamų kreditų apdraustumą, grąžintinumą, reikėtų vadovautis mokumo rodikliais. Jeigu norima išsiaiškinti veiklos problemas, reikia naudotis veiklos efektyvumo rodikliais, o nagrinėjant įmonės investicinius sprendimus bei investicinį patrauklumą – kapitalo rinką apibūdinančiais rodikliais. Tačiau iš visų santykinų rodiklių grupių labiausiai apibendrinantys įmonės veiklą yra pelningumo rodikliai. Jie kompleksiskai atspindi ne tik finansinį įmonės veiklos rezultatą, bet ir jos efektyvumą.

1.2 Pelningumo ir mokumo analizės metodiniai aspektai

1.2.1 Pelningumo rodiklių samprata.

Kiekvienos įmonės savininkai suinteresuoti, kad efektyviai būtų panaudotas investuotas kapitalas, kad įmonė pelningai dirbtų, o gautas pelnas būtų tinkamai paskirstytas. Todėl pagrindinis įmonės tikslas – užtikrinti pelningumą, tačiau ne visada įmonėse būna teigiamas rezultatas. Vis dažniau kasdieninėje veikloje susiduriama su įvairiomis problemomis. Viena iš jų – nuostolinga veikla.

Kadangi, absoliutus pelno rodiklis ne visada atspindi įmonės veiklos efektyvumą - reikia apskaičiuoti pelningumo rodiklius. Pelningumas, tai „pelno santykis su tam tikru įmonės veiklos rodikliu, turinčiu ryšį su pelnu“ [15].

Ekonominėje literatūroje daugelis autorių stengiasi įvairiapusiškai atvaizduoti įmonės pelningumą, nagrinėdami kuo daugiau pelningumo rodiklių ir jų skaičiavimo metodikų. Tačiau, J. Mackevičius ir D. Poškaitė labai aiškiai apibendrina tiek Lietuvos, tiek ir Vakarų šalių autorių naudojamas pelningumo skaičiavimo metodikas.

3 lentelė. Pelningumo rodikliai (PN- pelno ir nuostolio ataskaita; PS- pinigų srautų ataskaita; BP- balanso pasyvas; BA- balanso aktyvas) [17]

Rodiklio pavadinimas	Formulė	Rodiklio apskaičiavimas pagal lietuvišką atskaitomybę
1. Bendrasis pardavimų pelningumas	$\frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Pardavimai}}$	PN, III PN, I
2. Veiklos pelningumas	$\frac{\text{Veiklos pelnas}}{\text{Pardavimai}}$	PN, V PN, I
3. Įprastinės veiklos pelningumas	$\frac{\text{Įprastinės veiklos pelnas}}{\text{Pardavimai}}$	PN, VIII PN, I
4. Einamųjų metų pelningumas	$\frac{\text{Einamųjų metų pelnas iki mokesčių išskaitymo}}{\text{Pardavimai ir paslaugos}}$	PN, XI PN, I
5. Grynasis pardavimų pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Pardavimai}}$	PN, XIII PN, I
6. Nuosavo kapitalo pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	PN, XIII BP, A
7. Turto pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Visas turtas}}$	PN, XIII BA
8. Pastovaus kapitalo pelningumas	$\frac{\text{Grynas pelnas} + \text{Ilgalaičių skolų palūkanos}}{\text{Nuosavas kapitalas} + \text{Ilgalaičių skolos}}$	$\frac{\text{PN, XIII} + \text{Pap. Inf.}}{\text{BP, (A + DI)}}$
9. Materialios grynosios vertės pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas} - \text{Grynosios vertės vidurkis} - \text{vidutinė metinė nematerialiojo turto suma}}{\text{Materialios grynosios vertės}}$	PN, XIII $\frac{\{BP, (Apr. + Apb.) / 2\} - \{BP, (AII pr. + A II pb)\}}{2}$
10. Pinigų grąžos iš pardavimų koeficientas	$\frac{\text{Grynieji pinigai iš ūkinės gamybinės veiklos}}{\text{Pardavimai}}$	PS, I PN, I
11. Pinigų grąžos iš nuosavo kapitalo koef.	$\frac{\text{Grynieji pinigai iš ūkinės gamybinės veiklos}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	PS, I BP, A
12. Pinigų grąžos iš valdomo turto koef.	$\frac{\text{Grynieji pinigai iš ūkinės gamybinės veiklos}}{\text{Visas turtas}}$	PS, I BA

Štai, kaip trumpai apibūdinama, šių rodiklių turinys ir apskaičiavimo metodikos pagrindumas:

Bendrasis pardavimų pelningumas – atspindi pardavimų ribinį pelningumą ir padeda kontroliuoti parduotų prekių savikainą bei kainodaros politiką. Rodiklis lyginamas su praėjusio laikotarpio ir vidutiniais šakiniais rodikliais.

Veiklos pelningumas – atvaizduoja įmonės sugebėjimą kontroliuoti veiklos sąnaudų formavimąsi. Jis tiriamas kartu su pardavimų augimu ir bendrojo pelno kitimu.

Įprastinės veiklos pelningumas – apibūdina pardavimų pelningumą iki mokesčių išskaitymo ir naudojamas apskaičiuoti kitiems rodikliams.

Ataskaitinių metų pardavimų pelningumas – parodo įmonės pardavimų pelningumą iki mokesčių išskaitymo. Jį palyginus su įmonės įprastinės veiklos pelningumu, galima nustatyti ypatingos veiklos finansinio rezultato poveikį, o pardavimų grynąjį pelningumą palyginus su ataskaitinių metų pelningumu, - mokesčių įtaką.

Grynasis pardavimų pelningumas – parodo pardavimų pelningumą. Palyginus su ataskaitinių metų pelningumu, galima nustatyti mokesčių įtaką pardavimų pelningumui.

Nuosavo kapitalo pelningumas – atvaizduoja nuosavo kapitalo sukurtą pelną ir akcininkams parodo, kiek pelno tenka jų investuotam viename litui.

Pastovaus kapitalo pelningumas – parodo įmonės funkcionavimo ir potencialaus išvystymo lygį.

Turto pelningumas – atspindi investicijų į turtą efektyvumą, parodo, kaip įmonės vadovai sugeba juo disponuoti.

Materialios gryniosios vertės pelningumas – konservatyvi kapitalo pelningumo forma neįtraukiant į apskaičiavimą nematerialaus turto.

Pinigų grąžos iš pardavimų koeficientas – parodo, kiek įmonė gauna grynujų pinigų iš kiekvieno pardavimų ir paslaugų lito.

Pinigų grąžos iš nuosavo kapitalo koeficientas – parodo investicijų efektyvumą, investitoriams – akcininkams parodo, koks pinigų srautas iš ūkinių – gamybinių operacijų tenka viename akcinio kapitalo litui.

Pinigų grąžos iš valdomo turto koeficientas – parodo, kaip panaudojamas įmonės turtas, kokį grynujų pinigų srautą viename pardavimų ir paslaugų litui sukuria įmonės ūkinė – gamybinė veikla [17].

Tačiau, iš šių rodiklių didžiausią įtaką turi tie, kurie atspindi pagrindinių įmonės veiklos procesų efektyvumą. Ir čia, autorių nuomonės šiek tiek skiriasi. V. Kvedaraitė, kaip svarbiausius pelningumo rodiklius išskiria pardavimų pelningumo rodiklį, turto pelningumo rodiklį ir akcinio kapitalo pelningumo rodiklį. Todėl, kad pardavimų pelningumas apibendrintai įvertina visos įmonės veiklos galutinį rezultatyvumą ir yra pateikiamas kaip vienas iš svarbiausių finansinių rodiklių ilgalaikėms paskoloms ar kreditams gauti. Turto pelningumo rodiklis geriausiai parodo įmonės išteklių panaudojimo rezultatyvumą. Ir trečiasis, akcinio kapitalo pelningumo, rodiklis geriausiai parodo ar yra pakankamas akcininkų nuosavybės uždirbtas pelnas, bei ar gerai buvo pasirinkta investavimo sritis, duodanti daugiau grynujų pajamų.

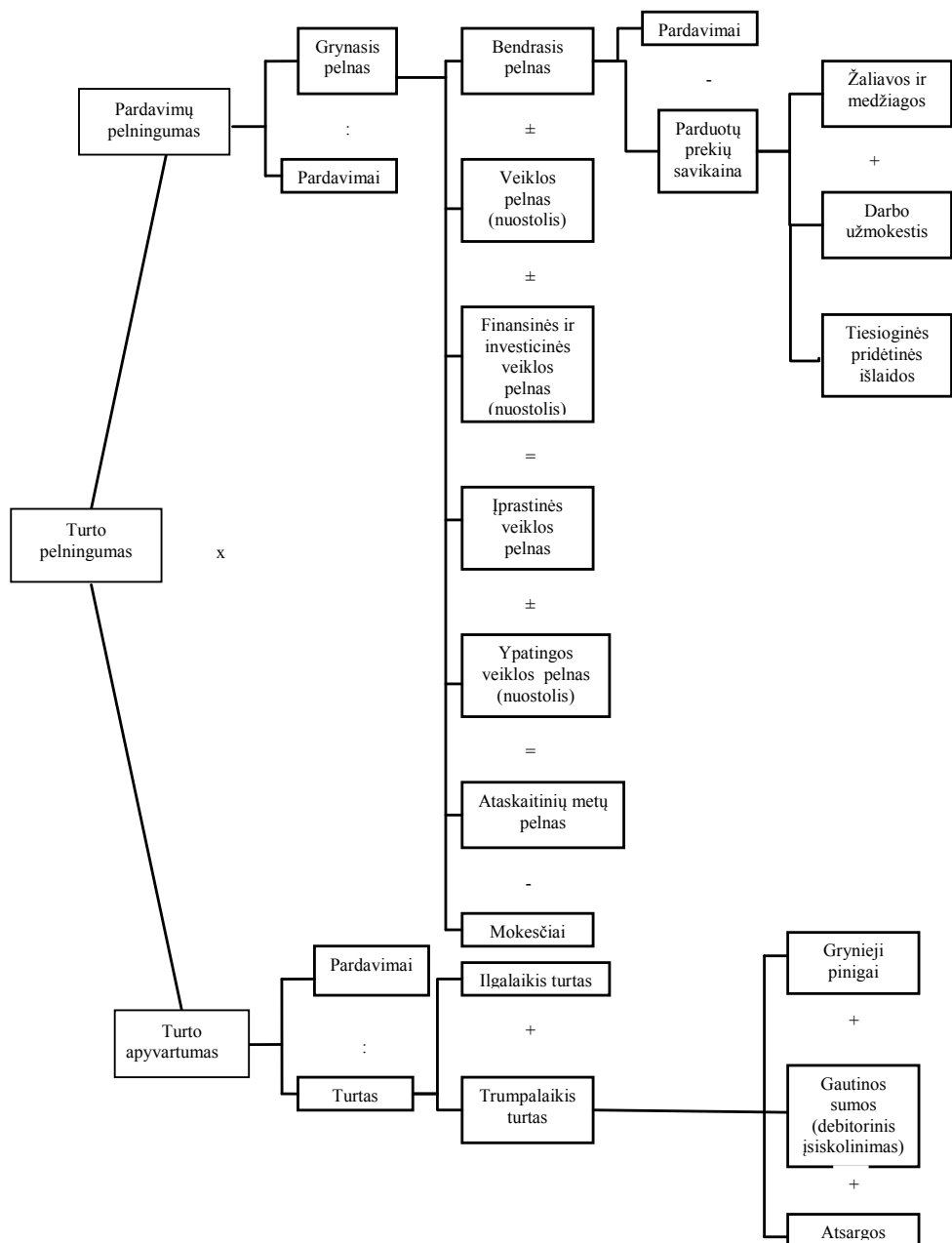
O J. Mackevičius akcentuoja šiuos: bendrojo pardavimų pelningumo, grynojo pardavimų pelningumo, nuosavo kapitalo ir pastovaus kapitalo pelningumo, bei turto pelningumo rodiklius. Kadangi, jo nuomone, daugiausia dėmesio turi būti skiriama tokioms veiklos sferoms įvertinti kaip: turto panaudojimo įmonės veikloje pelningumui pagal pelną, tenkantį kiekvienam turto litui (šis rodiklis labiausia domina įmonių vadovus). Taip pat įmonių finansinių išteklių panaudojimo efektyvumas, skaičiuojant kiekvienam nuosavo kapitalo litui tenkantį pelną (šis rodiklis svarbus akcininkams). Aišku, prekybos proceso dalyviams svarbus pardavimo proceso pelningumas.

Pelningumo rodikliai – pagrindiniai rodikliai, kuriais remiamasi atliekant finansinę analizę, nes jie geriausiai apibendrina galutinius įmonės pasiekimus, ir pagal juos sprendžiama, kokią realią naudą gaus akcininkai ir investuotojai, rizikuodami investuoti savo kapitalą. Tačiau įmonės finansiniai rodikliai patys savaime dar nieko nepaaiškina ir neįrodo. Jie įgauna ekonominę prasmę tik lyginant juos su analogiškais praėjusių arba dar ankstesnių metų rodikliais arba rekomenduojamais orientaciniais dydžiais.

1.2.2 Pelningumo rodiklių analizės būdai.

Ko gero vieninteliai, J. Mackevičius ir D. Poškaitė, iš Lietuvių autorių, mano nagrinėtoje literatūroje, plačiausiai aprašo pelningumo analizės būdus. Knygoje „Finansinė analizė“ [17] yra analizuojami: turto pelningumo piramidinė analizė pagal Du Pontą, kapitalo pelningumo piramidinė analizė, taip pat naudojantis Du Ponto metodu, bei pardavimų pelningumas. Du Ponto analizavimo būdai plačiai naudojami dėl jų efektyvumo, kadangi labiau atskleidžiama verslo organizavimo sėkmė, taip pat pateikiama informacija įmonės išoriniams vartotojams ir vertintojams būna labiau apibendrinta.

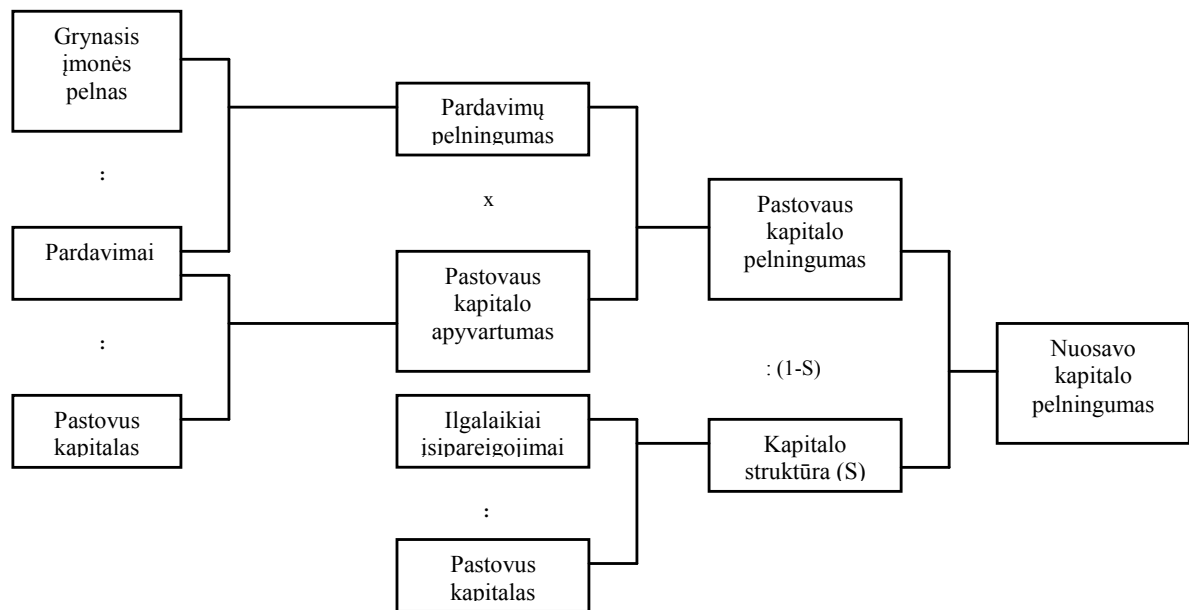
Autoriai teigia [17], kad Du Ponto piramidinę turto pelningumo analizę daugelis autorių taiko gana įvairiai, nors esminis principas lieka tas pats, t.y. turto ar kapitalo pelningumo rodiklių išskaido į daugiklius arba absoliučius rodiklių elementus. Skiriasi tik pasirenkami išskaidyti rodikliai. Tačiau, kad galėtume pritaikyti Du Ponto analizės metodiką Lietuvos sąlygomis, reikia ją truputį pakoreguoti atsižvelgiant į lietuviškos atskaitomybės teikiamą informaciją. Autoriai siūlo įtraukti rodiklius, formuojančius grynąjį pelną, įkomponuoti veiklos sąnaudas, finansinės veiklos rezultatą ir ypatingos veiklos pelną ir nuostolį. Taigi, turto pelningumo piramidinė analizė pagal Du Pontą atrodo taip:



6 pav. Turto pelningumo analizė pagal Du Ponto piramidę remiantis lietuviška atskaitomybe [17]

Remiantis šia turto pelningumo schema, galima lengvai apskaičiuoti pardavimų pelningumo ir turto apyvartumo įtaką turto pelningumo rodikliui. Labai svarbu nustatyti kiekvieno veiksnio įtaką per ilgesnį laikotarpį. Tokia analizė parodo ne tik tam tikrus dėsningumus, bet ir padeda priimti efektyvius sprendimus.

Kapitalo pelningumo rodiklis taip pat plačiai naudojamas, kaip investicijų pelningumo matas, parodantis įmonės pelningumą, bet reikia atsižvelgti į įmonės veiklos finansavimo struktūrą. Šį rodiklį irgi galima apskaičiuoti keliais būdais. Vienas iš jų naudojant formulę: grynojo pelno santykis su nuosavu kapitalu. Taip pat naudojant Du Ponto piramidę.



7 pav. Du Ponto nuosavo kapitalo pelningumo piramidinė analizė [17]

Taigi, iš šio paveikslo matome, kad nuosavo kapitalo pelningumas priklauso nuo pastovaus kapitalo pelningumo ir pastovaus kapitalo struktūros kitimo, bei yra veikiamas pardavimų pelningumo ir pastovaus kapitalo apyvartumo. Taip įmonių vadovai gali stebėti ir kontroliuoti finansinės veiklos įtaką pelningumui, kapitalo struktūros kitimą.

Paskutinis, kurį aptarsime, pelningumo rodiklių analizės būdas yra pardavimų pelningumo analizė. Tiek teorijoje, tiek praktikoje yra skaičiuojami keli pardavimų pelningumo rodikliai, o iš lietuviškos pelno (nuostolių) ataskaitos galima apskaičiuoti šiuos pardavimų pelningumo rodiklius: bendrąjį, veiklos, finansinės ir investicinės veiklos, įprastinės veiklos ir grynąjį pardavimų pelningumą. Norint juos apskaičiuoti reikia tam tikros veiklos pelną dalinti iš pardavimų. Tačiau grynąjį pardavimų pelningumą galima apskaičiuoti ir taip: grynąjį pelną dalijant iš parduotų prekių savikainos, o ne iš pardavimų sumos.

Bendrojo pardavimų pelningumo rodiklis atspindi ūkinės – gamybinės veiklos sąnaudų efektyvumą. Šį rodiklį daugelis ekonomistų laiko pagrindiniu pardavimų pelningumo rodikliu, nes jis parodo įmonės pastangas sumažinti pagamintos ir parduotos produkcijos savikainą (kai bendrasis pelnas dalijamas iš pardavimų savikainos). Mažėjant savikainai didėja ir pelnas, ir produkcijos pelningumas. Tačiau bendrajam pardavimų pelningumui turi įtakos produkcijos struktūros ir asortimento, produkcijos savikainos ir kainų pasikeitimas, todėl naudinga būtų šiuos veiksnius apskaičiuoti. Taigi, struktūros ir asortimento įtaka apskaičiuojama bazinį bendrąjį pardavimų pelningumą (perskaičiuotą faktine pardavimų

apimtimi) lyginant su baziniu bendroju pelningumu. Šių rodiklių skirtumas parodo neigiamą ar teigiamą produkcijos struktūros ar asortimento įtaką.

Konkrečių gaminių savikaina apskaičiuojama iš faktinio bendrojo pardavimų pelningumo atimant bazinį pelningumą (perskaičiuotą faktine pardavimų apimtimi). O kainų veiksnys apskaičiuojamas faktinį bendrąjį pardavimų pelningumą lyginant su faktiniu rodikliu, perskaičiuotu baziniame laikotarpyje nustatytomis kainomis. Tokia veiksmų analizė įmonės vadovams parodo tolesnės analizės kryptis bei padeda priimti pagrįstus sprendimus.

Bendrąjį pardavimų pelningumą lyginant su keleto laikotarpių įprastinės veiklos pelningumu, galima pamatyti, kokią įtaką įprastinės veiklos pelningumui darė įmonės valdymo ir administracinės veiklos bei finansinės ir investicinės veiklos pelningumas. Jeigu ataskaitinį metų pelningumą palyginsim su įprastinės veiklos pelningumu, nustatysim pagautės ir netekimų įtaką [18].

Tokia pardavimų pelningumo rodiklių analizė suteikia galimybę analitinės informacijos vartotojams sutelkti dėmesį į tas įmonės sferas, kurių veikla mažina įmonės galutinį grynąjį pardavimų pelningumą. Kai šios sferos nustatytos, įmonių vadovai turi ieškoti būdų neigiamiems veiksniams pašalinti.

1.2.3 Įmonės mokumo analizė, remiantis trumpalaikiais ir ilgalaikiais mokumo rodikliais

Plačiausiai ir aiškiausiai įmonės mokumo analizės aspektus aprašo J. Mackevičius ir D. Poškaitė. Pirmiausia, norėčiau pabrėžti, kad mokumas skiriasi nuo pelningumo sąvokų. Mokumas parodo įmonės finansinę būklę. Tai priemonė, padedanti padaryti įmonėje tokius pakeitimus, kurie padeda padaryti ją pelningą. O pelningumas rodo įmonės veiklos efektyvumą. Tačiau, šiuos rodiklius ir jų priklausomybę įdomiai pateikia R. Wilson ir G. McHugh.

4 lentelė. Įmonės mokumo ir pelningumo ryšys [17]

	Moki įmonė	Nemoki įmonė
Pelninga	1	2
Nepelninga	3	4

Į pirmąjį langelį turėtų patekti visos įmonės, kurios yra pelningos ir mokios. Tai stabiliai dirbančios įmonės, kurių veikla yra pelninga. Antrajame langelyje yra tokios įmonės, kurių būklė sunkiai įvertinama. Taip pat ir trečiajame langelyje esančiose įmonėse reikėtų

ištirti nepelningumo priežastis, galbūt keisti savo veiklos kryptis bei strategiją, nes įmonės gaminančios panašią produkciją gali lengvai išstumti iš rinkos. Į 4 langelį patenkančios įmonės yra nepelningos ir nemokios, ir geriausias sprendimas būtų tokias įmones likviduoti. Taigi, bandysiu pritaikyti praktiškai šią schemą, nagrinėdama savo pasirinktą įmonę, ir priskirti kuriam nors „langeliui“ iš keturių.

Kiekvienai įmonei yra svarbu siekti finansinio stabilumo, kuris suprantamas kaip gebėjimas laiku įvykdyti visus finansinius įsipareigojimus, t.y. grąžinti skolas, mokėtinas per vienerius (ar ilgiau) metus. Mokumą reiktų priskirti prie svarbiausių ūkio subjektų tikslų. O apie mokumą galima spręsti iš santykinų rodiklių, apskaičiuotų iš finansinių ataskaitų duomenų. Santykiniai rodikliai leidžia susikonsoliduoti į trumpalaikį pinigų srautų valdymą ir ilgalaikius įmonės įsipareigojimus. Įmonės trumpalaikio skolų apmokėjimas dažniausiai siejamas su įmonės turimais grynųjų pinigų ir jų ekvivalentų srautais, o ilgalaikio skolų grąžinimas dažniausiai siejamas su ilgalaikiu materialiuoju turtu [17].

Taigi, mokumo analizės procesą apibūdinančius rodiklius galima būtų suskirstyti į dvi grupes:

1. Trumpalaikio mokumo rodikliai;
2. Ilgalaikio mokumo rodikliai.

Tačiau literatūroje rodikliai, atspindintys įmonės sugebėjimą apmokėti trumpalaikes ir ilgalaikes skolas, vadinami ne vienodai. Kartais jie dar vadinami likvidumo rodikliais. Likvidumo sąvoką daugelis autorių apibūdina panašiai, t.y. „likvidumas – vertybinių popierių arba materialių vertybių pavertimo grynaisiais pinigais galimybė“. O mokumo sąvoką dabartinis lietuvių kalbos žodynas apibrėžia kaip „mokumas – mokamasis pajėgumas; mokus – galintis mokėti, turintis iš ko mokėti“ [17]. Taigi, mokumas ir likvidumas, remiantis šiais apibrėžimais, nėra tapačios sąvokos nors yra labai artimos ir glaudžiai susijusios. Jeigu įmonė neturi galimybės paversti pinigais trumpalaikio ar kitokio turto, tai ji ir nesugebės mokėti, bus nemoki.

1.2.4 Trumpalaikio mokumo rodikliai ir jų apskaičiavimas

Trumpalaikio mokumo rodikliai parodo, ar įmonė yra moki tam tikru nagrinėjamu laikotarpiu. Mokumas reiškia, kad įmonė turi bent jau ne mažiau mokėjimo priemonių nei įsipareigojimų. Taigi įmonė yra moki jeigu jos trumpalaikio turto, kurį sudaro pinigai, jiems prilyginti ekvivalentai ir kiti trumpalaikio turto elementai, suma yra didesnė už trumpalaikių įsipareigojimų sumą. Jei situacija yra priešinga, tai įmonė yra nemoki.

Trumpalaikio mokumo rodikliai turi būti analizuojami nuolat, nes jie padeda nuspėti dvi labiausiai nepageidaujamas situacijas: kai verslas plėtojama neturint adekvačių finansinių išteklių ir pasiekiamas per didelis mokumo, kurio tuo laikotarpiu įmonei nereikia, laipsnis.

Trumpalaikio turto analizė apima tris etapus:

- 1) verslo finansavimo struktūros nustatymas,
- 2) svarbiausių mokumo koeficientų ir jų pasikeitimo apskaičiavimas,
- 3) trumpalaikio turto apskaičiuojamųjų elementų ištyrimas.

J. Mackevičius ir D. Poškaitė pateikia šiuos trumpalaikio mokumo rodiklius (5 lentelė), kurie apibendrina tiek Lietuvos, tiek Vakarų šalių autorių finansinėje analizėje naudojamus rodiklius.

5 lentelė. Trumpalaikio mokumo rodiklių apskaičiavimo formulės [17]

Rodiklio pavadinimas	Formulė	Rodiklio apskaičiavimas pagal lietuvišką atskaitomybę
1. Grynasis apyvartinis kapitalas	Trumpalaikis turtas – Trumpalaikiai įsipareigojimai	BA, B + C – BP, DII + E
2. Bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	BA, B + C – BI BP, DII + E
3. Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas} - \text{Atsargos}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	BA, B + C – BI BP, DII + E
4. Gryųjų pinigų srauto ir įsipareigojimų santykis	$\frac{\text{Gryųjų pinigų srautas iš ūkinės veiklos}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	PS, I BP, DII + E
5. Pardavimų apmokėjimo koeficientas	$\frac{\text{Pinigai} + \text{Gautinos sumos} - \text{Trumpalaikės skolos}}{\text{Pajamos iš pardavimų}}$	BA, B(IV+II) – BP, DII PN, I
6. Pastovaus kapitalo trumpalaikio mokumo koeficientas	$\frac{\text{Pinigai} + \text{Gautinos sumos} - \text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Pastovus kapitalas}}$	BA, B(II+IV) – BP, DII BP, A + DI

Grynasis apyvartinis kapitalas – parodo įmonės trumpalaikio turto absoliutų likvidumą – trumpalaikį mokumą, t.y., kokia suma mokėjimo priemonės didesnės už trumpalaikius įsipareigojimus.

Bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas – parodo įmonės sugebėjimą trumpalaikėmis mokėjimo priemonėmis likviduoti trumpalaikius įsipareigojimus. Jis turi būti

nuo 1,2 iki 1,5. Jei šis rodiklis nukrenta žemiau nei 1,2 ir toliau vis mažėja, tai gali būti, kad įmonės galimybės padengti trumpalaikius įsipareigojimus greitai pasidarys mažos. Jei rodiklis pakyla aukščiau 1,5, tai jis rodo, kad trumpalaikiame turte išaldomos lėšos, t.y. turtas blogai valdomas.

Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas – tai rodiklis, kuriuo tiksliau negu bendrojo mokumo rodikliu įvertinamas trumpalaikis mokumas, nes jį skaičiuojant įtraukiamos tik realios, mobiliiausios mokėjimo priemonės – pinigai ir trumpalaikiai vertybiniai popieriai. Šis rodiklis turi būti apie 1,0.

Grynųjų pinigų srauto ir įsipareigojimų santykis – parodo įmonės trumpalaikių įsipareigojimų apmokėjimo likvidžiausiomis mokėjimo priemonėmis laipsnį. Kuo didesnė grynųjų pinigų srauto dalis tenka 1 trumpalaikių įsipareigojimų litui, tikėtina, kad tokia įmonė turės mažiau trumpalaikių mokumo problemų. Jei šio rodiklio reikšmė mažesnė už 1, rodo įmonės kritišką būklę ir nepakankamą pinigų sumą, gautą iš ūkinių-gamybinių operacijų.

Pardavimų apmokėjimo koeficientas – parodo pardavimų proceso sėkmingumą apmokėjimo prasme. Jis parodo, kuri parduotų prekių dalis apmokama ir kiek tenka likvidžių mokėjimo priemonių pardavimų litui.

Pastovaus kapitalo likvidumas – parodo likvidžiausių mokėjimo priemonių ir nuosavo kapitalo bei ilgalaikių įsipareigojimų tarpusavio ryšį [18].

1.2.5 Ilgalaikio mokumo rodikliai ir jų apskaičiavimas

Ilgalaikio mokumo rodikliai parodo įmonės sugebėjimą laiku atsiskaityti už ilgalaikius įsipareigojimus. Ilgalaikiai įsipareigojimai yra tokie, kurie turi būti apmokėti vėliau nei per vienerius metus. Todėl kreditoriams yra labai svarbu nustatyti, ar įmonė bus moki po kelerių metų ir sugebės gražinti paimtas ilgalaikes paskolas bei sumokėti palūkanas. Dėl to ir yra analizuojamas įmonės ilgalaikis mokumas, apskaičiuojant ilgalaikio mokumo rodiklius. Ilgalaikio mokumo rodiklių yra keletas rūšių: vienų apskaičiuojamieji elementai yra akcinis kapitalas, kitų – ilgalaikiai įsipareigojimai, dar kitų – pelnas. Tačiau svarbiausias analizės elementas yra kapitalas, kuriuo įvertinama ilgalaikė rizika ir mokumo perspektyva.

Įmonės turtas yra formuojamas iš dviejų šaltinių – akcinio kapitalo ir skolintų lėšų. Kuo skolos ir kapitalo santykis yra didesnis, tuo įmonės veikla yra rizikingesnė, nes už skolintas lėšas reikia nuolat ir laiku mokėti palūkanas. Todėl, analizuojant įmonės ilgalaikį mokumą, didelis dėmesys yra atkreipiamas į šiuos du svarbius veiksnius: 1) skolų (įsipareigojimų) lygis, 2) skolų ir nuosavo kapitalo santykio kitimas per tam tikrą laikotarpį.

J. Mackevičius ir D. Poškaitė pateikia šiuos ilgalaikio mokumo rodiklius (5 lentelė), kurie apibendrina tiek Lietuvos, tiek Vakarų šalių autorių finansinėje analizėje naudojamus rodiklius.

6 lentelė. Ilgalaikio mokumo rodiklių apskaičiavimo formulės [17].

Rodiklio pavadinimas	Formulė	Rodiklių apskaičiavimas pagal lietuvišką atskaitomybę
1. Bendras skolos rodiklis	$\frac{\text{Visi įsipareigojimai}}{\text{Visas turtas}}$	BP, DI + DII – BA, Visas turtas
2. Ilgalaikio įsiskolinimo rodiklis	$\frac{\text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Kapitalas ir rezervai}}$	BP, DI BP, A
3. Skolos-pastovaus kapitalo koeficientas	$\frac{\text{Visi įsipareigojimai}}{\text{Pastovus kapitalas (skolintas + nuosavas)}}$	BP, DI + DII BP, A + BP, DII
4. Skolos-akcinio kapitalo koeficientas	$\frac{\text{Visi įsipareigojimai}}{\text{Akcinis kapitalas}}$	BP, DI + DII BP, AI
5. Skolos-kapitalo rinkos vertės koeficientas	$\frac{\text{Bendra skolos balansinė vertė}}{\text{Kapitalas rinkos verte}}$	Kapitalo rinkos vertę turėtų nustatyti ekspertai, nes tokio rodiklio lietuviška atskaitomybė nepateikia
6. Ilgalaikių skolų apdraustumo ilgalaikiu turtu koeficientas	$\frac{\text{Ilgalaikis turtas}}{\text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}$	BA, A BP, DI
7. Skolos grąžinimo koeficientas (1)	$\frac{\text{Pelnas prieš mokesčių ir palūkanų atskaitymą}}{\text{Ilgalaikės skolos einamųjų metų dalis + Palūkanos}}$	PNA, XIII BP, DII.1+F-01, eil. 3051
8. Skolos grąžinimo koeficientas (2)	$\frac{\text{Pelnas atskaičius mokesčius ir palūkanas}}{\text{Ilgalaikės skolos einamųjų metų dalis + Palūkanos}}$	PN, XIII BP, DII.1+F-01, eil. 3051
9. Skolos grąžinimo koeficientas (3)	$\frac{\text{Grynųjų pinigų srautas iš ūkinės veiklos+palūkanos}}{\text{Palūkanos+Ilgalaikės skolos einamųjų metų dalis+dividendai}}$	PS, 1 rod F-OI, eil.3051 + BP, DII.I + PNP, VII
10. Skolos apdraustumo gryniaisiais pinigais	$\frac{\text{Grynieji pinigai}}{\text{Visi įsipareigojimai}}$	PS, 1 rod. BP, DI + DII
11. Palūkanų apmokėjimo koeficientas	$\frac{\text{Grynųjų pinigų srautas iš ūkinės veiklos-Einamųjų metų skolos+Palūkanos}}{\text{Sumokėtos palūkanos}}$	PS, 1 rod.+F-OI, eil. 3051 F – OI, eil 3051
12. Skolų grąžinimo trukmė	$\frac{\text{Visi įsipareigojimai – grynieji pinigai}}{\text{Pinigų srautai iš įmonės veiklos}}$	BP, DI + DII –BA, BIV PSA, 1 rod.

1. Bendras skolos rodiklis – parodo viso įmonės turimo turto dalį, kuri įsigyta iš svetimų lėšų šaltinių, t.y. skolinto kapitalo. Akcininkai suinteresuoti, kad įmonės nedisponuotų skolintu turtu, todėl rodiklio reikšmė neturėtų didėti.

2 – 4. Ilgalaikio įsiskolinimo, skolos - pastovaus kapitalo ir skolos-akcinio kapitalo koeficientai – parodo ilgalaikių skolų arba visų skolų santykį su įmonės nuosavu, pastoviu ar akciniu kapitalu, be to, kiek įsiskolinimų tenka vienam atitinkamo kapitalo rodiklio litui. Jie dar vadinami finansinio svėro rodikliais ir parodo kapitalo struktūrą. Rinkos šalyse, rimtai įsiskolinusios įmonės yra tos, kuriu šis rodiklis yra didesnis kaip 0.5 arba 50%. Optimaliausia riba yra kai rodiklis lygus 1.

5. Skolos – kapitalo rinkos vertės koeficientas. Apskaitoje ne visada atspindi reali kapitalo vertę, todėl įvertinus ją rinkos kaina galima tiksliau nustatyti kapitalo struktūrą. Šis rodiklis laikomas normaliu kai yra apie 0,5. Jei yra didesnis už 1, vadinasi, ilgalaikiai įsipareigojimai yra didesni negu nuosavas kapitalas.

6. Ilgalaikių skolų apdraustumo ilgalaikiu turtu koeficientas parodo kreditų apdraustumą ilgalaikiu turtu, t.y jos grąžintinumo galimybę. Šis rodiklis ypač svarbus kredito institucijoms.

7-9. Skolos grąžinimo koeficientai parodo, ar įmonė iš gaunamo pelno pajėgs grąžinti savo skolas, kiek kartų viršija metinius skolos grąžinimo įnašus kartu su palūkanomis. Šie rodikliai skiriasi tik pelno mokesčių suma: vieni autoriai rekomenduoja rodikliams apskaičiuoti imti pelną, atskaičius mokesčius, kiti – neatskaičius jų. Pirmasis rodiklis parodo realesnes skolos grąžinimo galimybes, nes įmonės pirmiausia turi atsiskaityti su finansinėmis institucijomis, o tik po to grąžinti skolas kitoms organizacijoms.

10-11. Skolos apdraustumo grynaisiais pinigais, skolos grąžinimo ir palūkanų apmokėjimo koeficientai – tie patys rodikliai kaip ir anksčiau aprašyti, tik jiems apskaičiuoti panaudoti pinigų srautai iš įmonės ūkinės veiklos (vietoj pelno rodiklių). Šie rodikliai realiau atspindi įmonės įsiskolinimus bei skolos grąžinimo galimybę, nes apskaičiavimuose panaudoti grynujų pinigų srautai.

12. Skolų grąžinimo trukmė parodo, kiek metų įmonės grąžins skolas [17].

Taigi, norint įvertinti įmonės finansinį stabilumą reikia apskaičiuoti ir įvertinti trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo rodiklius, ir tai daryti reikia nuolat, norint išvengti problemų. Kuo daugiau įmonė turės skolų, tuo didesnė bus veiklos rizika.

1.3 Analizės teorinių teiginių studijų išvados

Daugelis autorių tiek mokslinėje tiek praktinėje veikloje vartoja plačią „analizės“ sąvoką, kurią galima apibrėžti kaip tam tikro dalyko ar proceso pažinimo metodą, suskirstant

juos į sudedamąsias dalis, pagrindinius požymius bei jų savybes. J. Mackevičius knygoje „Įmonių veiklos analizė“ pateikė tokią jos klasifikaciją: pagal apimtį, subjektus, atlikimo laiką, tikslą ir pagal palyginimo pobūdį. Analizės rūšis sujungė su uždaviniais, kurie dažniausiai yra specifiniai, tačiau glaudžiai susieti su bendraisiais analizės uždaviniais ir priklauso nuo jos funkcijos, paskirties, analizuojamo laikotarpio bei naudojamų informacijos šaltinių ir dažnai susiję su investicijomis, veiklos finansavimo klausimais. Taip pat išskyrė analizę į dvi pagrindines rūšis - valdymo ir finansinę, dėl nevienodų išorės ir vidaus informacijos vartotojų poreikių, nors tiek valdymo tiek finansinė analizė yra susijusios, turi bendrą tyrimų erdvę, tačiau yra savarankiškos, su savo konkrečiomis tyrimo sritimis, būdais ir priemonėmis joms nagrinėti.

Labai panašiai ir V. Kvedaraitė [14] skirsto veiklos analizę į ekonominę ir finansinę, kaip dvi sąlygiškai savarankiškas rūšis, tačiau pabrėžia, kad nėra nusistovėjęs griežtas analizės rūšių klasifikavimas.

Na, o D. Vidickienė [25] dar kitaip apibendrina svarbiausius veiklos analizę ir įvertinimą lemiančius aspektus. Ko gero vienintelė akcentuoja subjektyviąją ir objektyviąją vertinimo puses, vertintojo svarbą pasirenkant vertybes, tikslus ir priemones. Taip pat kodėl turi būti laikomasi tam tikrų vertybių, vertinimo matų ir jų skirtingo taikymo skirtingoms įmonėms. O kadangi jokia analizė ir įvertinimas neįmanomas be palyginimo, autorė įdomiai aprašo laiko ir erdvės matų sistemos pritaikymą konkrečioms įmonėms.

Įmonėje sukaupta informacija turi būti objektyviai įvertinta. Daugelis autorių (J. Mackevičius, D. Poškaitė, V. Kvedaraitė, E. Buškevičiūtė, I. Mačerinskienė ir kiti) sutinka jog finansinė analizė yra vienas iš objektyviausių būdų tinkamai įvertinti informaciją, geriau suvokti įmonėje vykstančius reiškinius ir procesus, o svarbiausia priimti optimalius valdymo sprendimus. O, kad ji būtų reikšminga ir informatyvi, reikia apskaičiuoti finansinius (santykinius) rodiklius, kurie gaunami palyginus du ar daugiau absoliutinių dydžių. Tačiau šių rodiklių yra labai daug ir norint efektyviai įvertinti konkrečios įmonės būklę reikia pasirinkti atitinkamus rodiklius ar jų sistemą. Vieningos klasifikacijos nėra, bet mano nuomone, aiškiausiai pateikia ir aprašo dažniausiai vartojamus rodiklius J. Mackevičius ir D. Poškaitė. Taigi jie išskiria: pelningumo, trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo, veiklos efektyvumo, kapitalo rinkos santykinų rodiklių grupes. O mano nagrinėjamus pelningumo ir mokumo rodiklius įvardina kaip svarbiausius, nes jie įvertina įmonės veiklos efektyvumą, sugebėjimas mokėti, įvykdyti savo įsipareigojimus įvairiais aspektais. Šiuos rodiklius analizuoti autoriai siūlo remiantis Du Ponto piramidėmis, taip pat kitais pelningumo ir mokumo rodiklius atskleidžiančiais nagrinėjamos įmonės srities rezultatus.

2. PELNINGUMO IR MOKUMO TYRIMAS KASYBOS IR KARJERŲ PRAMONĖS SEKTORIJE

2.1 Planuojami atlikti empiriniai tyrimai

Norint atlikti tyrimus yra taikomi įvairūs metodai, pvz., anketavimas, eksperimentavimas, dokumentų analizė, interviu, stebėjimas, testavimas ir kt. Pagrindinis apklausos metodas, kurį aš naudosisiu, bus anketavimas. Anketa – tai tyrimo idėjos pagrindu sukurta klausimų sistema, turinti išsiaiškinti tyrimo objekto kokybines ir kiekybines charakteristikas. Kaip žinia, nė vienas kitas tyrimo metodas neturi tiek daug įvairių teigiamų ir neigiamų savybių, kiek turi anketa. Duomenų rinkimo greitumas ir sąlyginis paprastumas iš vienos pusės, daug tarpininkų tarp tyrėjų ir informacijos teikėjo – respondento – iš kitos pusės. Naudojant anketą per trumpą laiką galima surinkti duomenis iš kelių šimtų žmonių – tai anketos privalumas. Tačiau gaunamų rezultatų kokybę veikia netiesioginis ryšys bei keletas tarpininkų. Anketuotojai, pateikiantys anketą respondentui, apklausos situacija, priklausanti nuo respondentų nuotaikos ir gyvenimiškų problemų anketavimo metu, – visa tai turi įtakos rezultatams. Anketavimo metu atsiranda ir daugiau neigiamų faktorių – respondentai dažnai patiria nepasitenkinimą, matydami, kad klausimai yra ne tokie, kokie, jų nuomone, turėtų būti užduodami apie jiems žinomus dalykus. Patiriama neigiamų emocijų, kai tarp pateiktų atsakymų variantų nė vienas neatrodo priimtinas.

Anketos struktūrą aš suskirstysiu į dvi dalis: tai įžanginė ir pagrindinė. Anketos pradžioje pateikiamas įžanginis žodis, paaiškinami tyrimo tikslai, kas atlieka tyrimą, rezultatų panaudojimo galimybės, anketos pildymo technika ir pabrėžiamas apklausoje dalyvavusiųjų anonimiškumas. O pagrindinėje dalyje pateikiami anketos klausimai su galimais atsakymų variantais. Tačiau anketoje gali būti pateikti trijų tipų klausimai – tai uždari, atviri ir mišrūs.

Uždaraisiais vadinami tokie klausimai, kai po klausimu yra pateikiami atsakytini variantai. Tokie klausimai palieka respondentui labai mažai atsakymo laisvės, nes nurodoma specifinė klausimų eilė. Respondentui, perskaičius klausimus, reikia tik pasirinkti jo nuomonę atitinkantį atsakymo variantą ir jį pažymėti. Tokia klausimų forma gerokai sutrumpina anketos pildymo laiką, tam tikra prasme palengvina respondento darbą, tokį klausimą lengviau apdoroti.

Atvirieji – tai tokie klausimai, kai nėra pateikiami atsakymo variantai, o respondentas gali atsakyti visiškai laisvai tai, ką galvoja. Atvirųjų klausimų teigiamos charakteristikos yra lankstumas, galimybė respondentui pateikti išsamesnius samprotavimus, nei užduoti klausime, leidžia tiksliau sužinoti tikruosius respondento įsitikinimus, suteikia galimybę nustatyti respondento žinojimo ribas.

Mišrieji klausimai yra tokie, kai apklausiamasis gali papildyti variantų sąrašą savo atsakymu. Mano anketa bus sudaryta tiek iš uždarųjų, tiek iš mišriųjų klausimų, nes manau, kad tai yra geras būdas palikti respondentui teisę įrašyti savo nuomonę, jei jis nerastų tinkamo atsakymo iš pateiktų variantų, taip pat gauti tikslesnę ir konkretesnę informaciją.

Taip pat reikėtų pažymėti, kad mano vykdoma apklausa bus pateikiama dviem būdais, tai tiesioginiu – kai asmeniškai anketuosiu kiekvieną respondentą atskirai ir elektroniniu būdu, kai apklausos dalyvis pats užpildo anketą internete.

Empirinių tyrimų tikslas – atlikti tyrimą ir išanalizuoti Lietuvos pramonės įmonėse atliekamas finansines analizes, kaip tai veikia pelningumą, mokumą, ar įmonės atlieką finansinę analizę, kaip ji atlieka, kokius rodiklius skaičiuoja.

Empirinių tyrimų etapai:

1. Anketos sudarymas.
2. Respondentų apklausa (tiesioginei ir internetu).
3. Statistikos departamento duomenų analizė;
4. Gautų apklausos duomenų apdorojimas.
5. Analizės išvados.

Empirinių tyrimų mastas. Kad apklausos rezultatai būtų reprezentatyvūs, buvo nustatytas tikslinis apklausos segmentas. Vienas iš svarbiausių reikalavimų imčiai – ji turi būti reprezentatyvi, t.y. atspindėti tiriamo požymio pasiskirstymą visoje populiacijoje.

Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, 2008 metais kasybos ir karjerų eksploatacija užsiimančių ūkio subjektų yra 45.

Imties dydis arba respondentų skaičius apskaičiuotas pagal Paniotto sukurta formulę [8]:

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}} \quad (1)$$

kuri yra pritaikyta skaičiavimui, kai tikimybė 0,954: čia n reiškia reikiamą respondentų skaičių; Δ – paklaidą; N – tiriamos visumos narių skaičių (populiacijos dydį).

Apklausus respondentus pagal formulę (1) bus gauta 5 proc. paklaida su 0,95 tikimybe. Pavyzdžiui, jeigu nustatyta, kad 50 % respondentų pasirinko atsakymą „n“, tai iš

tikro su 95% tikimybe galima teigti, kad tikroji reikšmė yra tarp 45 % ir 55 %. Įverčio tikslumas mažėja, mažėjant analizuojamai respondentų grupei.

Lietuvoje kasybos pramonių įmonių yra 45. Pagal formulę (1) apskaičiuota, kad reikėtų apklausti 41 didelių Lietuvos baldų pramonės įmonių:

$$n = \frac{1}{0,05^2 + \frac{1}{45}} = 41 \quad (1)$$

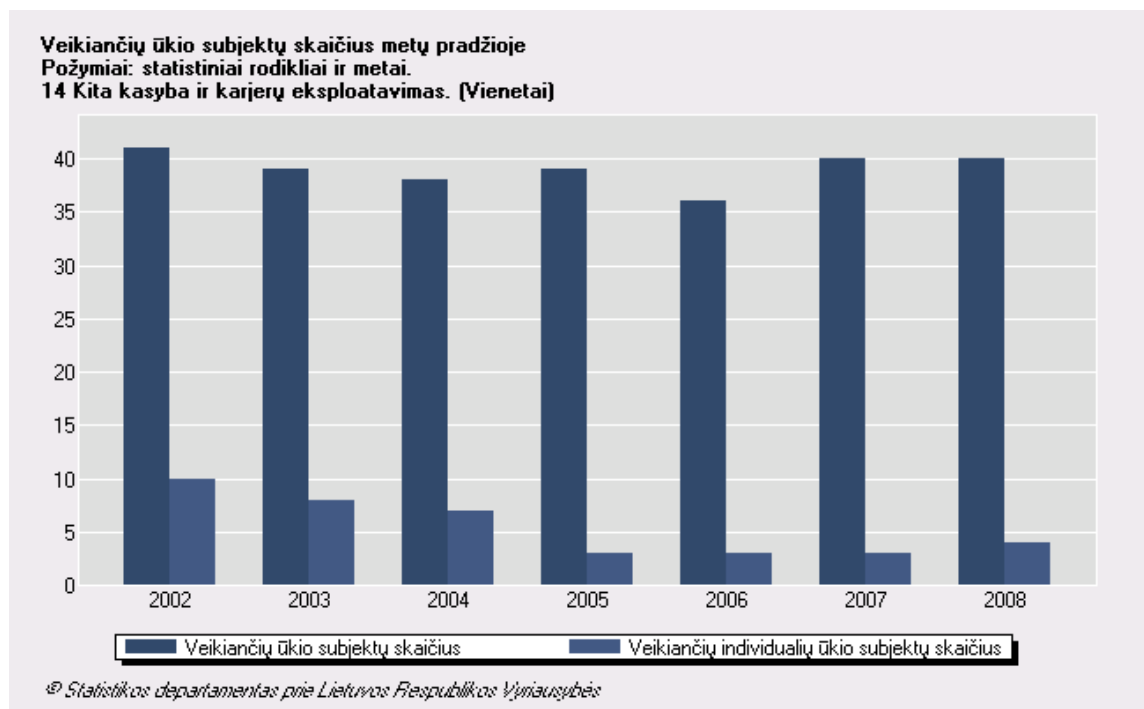
Taigi apklausus 41 įmonę, būtų gautas 95 % tyrimo patikimumas.

Tyrimo laikas ir respondentų skaičius: Anketos buvo išsiųstos elektroniniu paštu vadovaujančias pareigas užimantiems darbuotojams. Apklausos trukmė – trys–keturios savaitės.

2.2. Karjerų ir kasybos pramonės šakos apžvalga ir veiklos tendencijos

Per ilgą ir sudėtingą Lietuvos teritorijos geologinę raidą susidarė įvairių naudingųjų iškasenų, kurios dėsningai pasiskirsčiusios žemės gelmėse. Kristaliniame pamate, susidariusiame iš granitinių uolienų, yra metalinių iškasenų – geležies, spalvotųjų metalų rūdų. Ikikvarterinių nuosėdinių uolienų storymėje yra nemetalinių iškasenų: klinties, dolomito, kreidos, gipso, anhidrito, druskų, naftos, požeminių vandenų. Žvyras, smėlis, molis, durpės – tai tipiškos kvartero naudingosios iškasenos. Jos slūgso žemės paviršiuje, gerai ištirtos, lengvai prieinamos.

Iki šiol Lietuvoj nerasta pasaulinės ar nors regioninės svarbos naudingųjų iškasenų, tačiau šiuo metu daugiausia išgaunama požeminis gėlas ir mineralinis vanduo, klintys, dolomitai, opoka, smėlis, žvyras, molis, taip pat durpės bei nafta. Taigi, Lietuva savo gelmių turtais nėra labai turtinga valstybė, bet kai kurie telkiniai yra gana dideli.



8 pav. Veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje

2009 metų pradžioje Lietuvos kasybos ir karjerų eksploatavimo pramonės šakoje veikė keturiasdešimt penki ūkio subjektai arba kitaip įmonės, iš jų penkios buvo individualios įmonės. Kiek ūkio subjektų yra metų pabaigoje nežinoma, bet galima daryti prielaidą, kad turėjo sumažėti viena ar dviem įmonėmis, nes Lietuvos pramonei 2009 metai nebuvo patys geriausi, vartojimas sumažėjo ištikus sąstingiumi ir krizei.

Šiuo metu didžiausia Lietuvoje veikianti organizacija, kuri vienija visus kasybos ir karjerus eksploatuojančius ūkio subjektus, yra Lietuvos karjerų asociacija, kuri yra Lietuvos pramoninkų konfederacijos narys.

Šiuo metu asociacija vienija 18 narių, kurie drauge iškasa ir perdirba per 40 % visų Lietuvoje per metus kelių tiesimui, statybos pramonei ir kitoms reikmėms sunaudojamų dolomito bei žvirgždo skaldų, smėlio, žvyro bei kitų produktų.

Asociacijos nariai yra pirmaujančios šalyje bendrovės, gaminančios standartų reikalavimus atitinkančias nerūdines statybines medžiagas, taip pat įmonės, tiekiančios griežčiausius kokybės ir aplinkosaugos reikalavimus atitinkančią kasybos ir perdirbimo įrangą bei paslaugas.

Mokslininkų skaičiavimais, asociacijos narių per 2008 metus maksimaliai perdirbtos dolomito skalda, plauta žvirgždo skalda bei žvyras valstybės piniginiuose srautuose sutaupė apie 200 mln. Lt, kuriuos šalis būtų mokėjusi už importuotą granito žaliavą. Asociacijos įmonės sukūrė 1800 darbo vietų ir pavyzdingai moka mokesčius Lietuvos valstybei

Pagrindiniai asociacijos veiklos tikslai – ginti Asociacijos narių interesus nuo neteisingo galiojančių įstatymų ar nutarimų interpretavimo bei nuo neteisėtų veiksmų; skatinti taupiai, saugiai ir racionaliai eksploatuoti Lietuvos Respublikos gamtinius išteklius; garbingai atstovauti šalies nerūdinių medžiagų gamintojams Europoje bei pasaulyje; skatinti glaudesnę bendradarbiavimą tarp aukštojo mokslo įstaigų ir asociacijos narių, platinti gautą informaciją tarp Asociacijos narių.

Asociaciją sudaro šie nariai:

- | | |
|---------------------------------------|-------------------------|
| ▪ UAB „Algama“ | ▪ UAB „Pagirių Nests“ |
| ▪ AB „Dolomitas“ | ▪ UAB „Rizgonys“ |
| ▪ UAB „Gasta“ | ▪ UAB „Swecon“ |
| ▪ UAB „Intrac Lietuva“ | ▪ UAB „Trakų akmuo“ |
| ▪ UAB „Kauno keliai“ | ▪ UAB „Ukmergės versmė“ |
| ▪ UAB „Kelda“ | ▪ UAB „Vimista“ |
| ▪ UAB „Kelių remonto grupė“ | ▪ UAB „Witraktor“ |
| ▪ UAB „Kranttechna“ | ▪ UAB „Žvyro karjerai“ |
| ▪ UAB „Laboratorinių bandymų centras“ | |
| ▪ UAB „GJ Magma“ | |

Lietuvos kasybos pramonės gavybos ir perdirbimo apimtys nusirito į 1994 metų lygį. Nuo tolesnio smukimo ir darbuotojų atleidimo gali išgelbėti tik Lietuvos kelių sistemos finansavimo atkūrimas bent į 2005–2007 metų lygį bei neatidėliotinas bendrų ES remiamų šalies susisiekimo infrastruktūros projektų įgyvendinimas [7].

Lietuvos kasybos pramonės gavyba ir perdirbimas per 9 šių metų mėnesius smuko daugiau nei 60 procentų palyginti su tuo pačiu laikotarpiu pernai. Dėl to panašiai sumažėjo ir valstybei mokami mokesčiai.

Lietuvos karjerų asociacijos susirinkimo pranešime spaudai akcentuojama, kad sunkmečiu toliau mažėja kelių tiesimo ir susisiekimo infrastuktūros projektų įgyvendinimo kainos, todėl taupoma medžiagų kokybės sąskaita.

Pasak S. Skrinko, naudojant maksimaliai perdirbtas vietines nerūdines statybines medžiagas (dolomito ir žvirgždo skaldas bei plautą žvyrą) Lietuvos gamintojai, turintys modernius ir našius įrengimus ir eksploatuojantys pakankamus tokioms investicijoms naudingųjų išteklių telkinius, pakeičia didelį kiekį brangios atvežtinės granito skaldos. Toks racionalus išteklių naudojimas valstybei atneša apčiuopiamos naudos: piniginiai srautai neiškeliauja į užsienį, o pasilieka šalies ekonomikoje ir mokesčių sistemoje [6].

Taip pat buvo konstatuota, kad nors esama įstatyminė bazė leidžia pakankamai racionaliai naudoti gelmių išteklius, teritorijų planavimo procedūros ar žemės paėmimas visuomenės poreikiams tinkamai atlyginant trunka per ilgai arba dar nepradėjo veikti.

„Tačiau tai negali būti pagrindu valstybei atsisakyti savo išimtinės nuosavybės į žemės gelmių išteklius ir jų optimalų bei apmokestinamą naudojimą, – teigia S. Skrinkas. – Juolab, kad, Statistikos departamento duomenimis, detalai išžvalgytos naudingosios iškaskenos sudaro daugiau kaip 30 proc. valstybės turto vertės, nors kartu su parengtinai išžvalgytais ir prognoziniais išteklių telkiniais težiama vos 4,3 proc. Lietuvos teritorijos“.

Statistikos departamentas duomenimis [21], 2008 metų sausio–liepos mėnesiais, palyginti su praėjusių metų sausio–liepos mėnesiais, visa pramonės produkcija padidėjo 6,9 procento. Produkcijos padidėjimui darbo dienų skaičius įtakos neturėjo.

Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos produkcija per tą patį laikotarpį padidėjo 7,8 proc., eliminavus darbo dienų skaičiaus įtaką, – 7,7 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos (be rafinuotų naftos produktų gamybos) produkcija padidėjo 0,3 procento. Produkcijos padidėjimui darbo dienų skaičius įtakos neturėjo.

2008 metų liepos mėnesį, palyginti su 2007 metų liepos mėnesiu, visa pramonės produkcija padidėjo 3,8 procento. Produkcijos padidėjimui darbo dienų skaičius įtakos neturėjo. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos produkcija per tą patį laikotarpį padidėjo 3,4 proc., eliminavus darbo dienų skaičiaus įtaką, – 1,2 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo bei apdirbamosios gamybos (be rafinuotų naftos produktų gamybos) produkcija sumažėjo 0,6 proc., darbo dienų skaičius įtakos neturėjo.

2008 metų liepos mėnesį, palyginti su birželio mėnesiu, visa pramonės produkcija sumažėjo 0,7 proc., eliminavus sezono įtaką, padidėjo – 0,9 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos produkcija sumažėjo 0,8 proc., eliminavus sezono įtaką, – 2,7 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos (be rafinuotų naftos produktų gamybos) produkcija sumažėjo 2,1 proc., eliminavus sezono įtaką, padidėjo – 3,4 procento.

Per tą patį laikotarpį produkcijos apimtis sumažėjo tokių ekonominės veiklos rūšių įmonėse: kitos transporto įrangos gamybos – 36,6 proc., chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamybos – 15,5 proc., variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių gamybos – 15,2 proc., tekstilės gaminių gamybos – 11,3 proc., metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamybos – 5,6 proc., medienos ir medinių dirbinių gamybos (išskyrus baldus) 4,6 procento.

2.3 Karjerų ir kasybos pramonės šakos analizė

AB „Dolomitas“, AB „Klovainių skalda“ ir UAB „Žvyro karjerai“ – trys įmonės, kurios atstovauja karjerų ir kasybos pramonės šakai. Tai atitinkamai dvi stambios ir viena vidutinė įmonės. Šios įmonės drauge užima daugiau nei 60 % visos mano nagrinėjamos pramonės šakos.

AB „Dolomitas“ yra viena didžiausių Lietuvos dolomitinės skaldos gamintojų, įsikūrė 1995 m. privatizavus valstybinę Petrašiūnų gamyklą. Tačiau tikroji įmonės istorija prasidėjo 1964 m., kai Šiaulių 2-osios Gelžbetoninių konstrukcijų gamyklos Petrašiūnų cechą pagamino pirmąją produkciją. Po metų cechui buvo suteiktos gamyklos teisės, o 1968 m. įkurta Petrašiūnų valstybinė gamykla DOLOMITAS.

Pagrindinė veikla – kasyba, dolomitinės skaldos ir dolomitmilčių gamyba ir pardavimas.

I technologinės linijos pajėgumas (žr. priedai) – 400 tūkst. m³ skaldos per metus. Eksploatacijos pradžia – 1864 metai. II technologinės linijos pajėgumas (žr. priedai) – 150 tūkst. m³ skaldos, eksploatacijos pradžia – 1987 metais. III technologinės linijos pajėgumas (žr. priedai) – 300 000 t (200 tūkst. m³) skaldos, eksploatacijos pradžia – 2005 metais.

Įmonėje sezono metu dirba apie tris šimtus darbuotojų.

AB „Klovainių skalda“ – taip pat viena didžiausių dolomitinės skaldos gamintojų Lietuvoje. Įmonė, pajėgi gaminti daugiau nei dvidešimties frakcijų dolomitinę skaldą, gerai pažįstamą Lietuvos automobilių kelių tiesimo įmonėms, neapsieinančioms be kokybiškų nerūdinių medžiagų.

Šiandieninės AB „Klovainių skalda“ valdoma gamykla pastatyta 1969-aisiais Pakruojo rajone, netoli Klovainių kaimo. Jau tais pačiais metais šioje gamykloje pagaminta 2 135 kubiniai metrai skaldos. Įmonė priklausė įvairioms kelių tiesybos organizacijoms tol, kol 1978 metais įkurtas kelių statybinių medžiagų įmonių susivienijimo „Granitas“ Pakruojo filialas. Filialui priklausantys Klovainių ir Skaistgirio cechai per metus pagamindavo po 226 560 kubinius metrus skaldos. 1980 metais rekonstravus Klovainių cecho technologinę liniją, jos našumas padidėjo iki 300 tūkstančių kubinių metrų skaldos per metus. Per penkiolika įmonės gyvavimo metų joje pagaminta 6 milijonai 288 tūkstančiai kubinių metrų skaldos. Vien 1984-aisiais įmonė sugebėjo pagaminti daugiau kaip milijoną kubinių metrų skaldos, tuomet imta eksploatuoti geležinkelio atšaka Pakruojis-Klovainiai.

Darbuotojų kolektyvą sudaro apie 150 žmonių.

UAB „Žvyro karjerai“ įkurta 1998 metais. Pagrindinė veikla yra vietinių naudingųjų iškasenų (žvyro, smėlio) gavyba ir perdirbimas; granito skaldos importas ir reeksportas arba perdirbimas. Eksploatuojami karjerai – Trakų ir Margio. Per metus įmonė pagamina daugiau kaip 100 000 tonų LST EN standartų reikalavimus atitinkančios žvirgždo skaldos, kuri atsakingose

konstrukcijose paprastai pakeičiama gerokai brangesne atvežtine granito skalda. Įmonėje dirba 66 profesionalių darbuotojų kolektyvas.

Užtikrinti bendrovės materialinę bazę ir apibrėžti bendrovės atsakomybės už savo įsipareigojimus ribas yra formuojamas įstatinis kapitalas. Ne išimtis ir šios trys bendrovės. Sprendžiant pagal įstatinio kapitalo dydį, AB „Dolomitas“ galima laikyti didžiausia įmonę, iš nagrinėjamų, nes šios įmonės įstatinis kapitalas, suformuotas dar 1995 metais, yra 10.462.950 Lt. Tuo tarpu AB „Klovainių skalda“ kapitalas, suformuotas beveik trimis metais vėliau nei konkurentų, yra kone per pus mažesnis, ir siekia 5.382.015 Lt. O UAB „Žvyro karjerai“ įmonės, mano priskirtos prie vidutinių įmonių grupės, įstatinis kapitalas beveik niekuo nenusileidžia nuo „Klovainių skaldos“ ir yra lygus 5.036.000 Lt. Tai tik parodo, kad šios trys įmonės turi suformavusius pakankamai didelius materialinius rezervus, su kuriais gali užtikrinti busimus įsipareigojimus.

Kas liečia metinę įmonių apyvartą, žiūrint į 2008 metus, čia vėl ženkliai išsiskiria AB „Dolomitas“ su 70.000.001 - 100.000.000 Lt. Tai bemaž 40% daugiau nei buvo 2007 m. AB „Klovainių skalda“ tais pačiais 2008 m. pasiekė 40.580.134 Lt apyvartą, o UAB „Žvyro karjerai“ – 20.000.0001 – 30.000.000 Lt. Atitinkamai 15% daugiau nei 2007m, ir 33% mažiau nei 2007 m. Šie skaičiai rodo, kad įmonės išgyveno skirtingus laikus, „Dolomitas“ išgyveno apyvartos piką, o Klovainiai padidino apyvartą netoli 6 mln. Lt, kas būtų apie 15%. Visai kita situacija pas uždarąją akcinę bendrovę – čia apyvarta sumažėjo 10 – 20 mln. Lt. Žiūrint į laikotarpius, jau galima pastebėti vadinamą „krizės“ ženklų, kas rodo, kad mažųjų įmonių pajėgumai silpstą, o didžiosios dar sugeba, perskirsčius savo vidinius rezervus, nepažinti apsukų. Bet jai detalizuotume apyvartos pokyčius pagal mėnesius, pamatytume, kad ir didžiosios įmonės, metų gale, pradeda susidurti su sunkumais.

Naudojama technika ir technologija turi viena iš pagrindinių veiksnių, gaminant produkciją, kuri apsprendžia įmonės pelningumą. Technologinis pajėgumas yra tiesiogiai proporcingas pagaminamos produkcijos kiekiui. Naudojamą įmonių technika yra išties sunku palyginti, bet šioje vietoje nereikia lyginti kiekvieno įrenginio ar mašinos atskirai. Paprasčiausiai yra paimti visą visumą, ir pažiūrėti, kiek įmonės pagamina produkcijos vienetų per tam tikrą laiką. Iš pagamintos produkcijos kiekio bus galima daryti prielaidas, kurios įmonės turima technika ir technologijos yra efektyvesnės, patikimesnės ar paprasčiausiai įmonė turi daugiau technikos vienetų.

AB „Dolomitas“ turi 32 nuosavas transporto priemones, AB „Klovainių skalda“ – 24, o UAB „Žvyro karjeras“ – 11. Ši skaičių sudaro visos transporto priemonės, naudojamos gamybai ir įmonės funkcionavimui užtikrinti. Bet šis skaičius gali būti apgaulingas, ir pagal jį daryti tiksliai

išvadas yra sunku, nes į šį skaičių gali būti įskaičiuoti tokios transporto priemonės, kurios tiesiogiai nesusijusios su gamyba. Kaip pavyzdys, įmonės direktoriaus automobilis, kuriuo jis važinėja iš namų į darbą, arba senas UAZ markės automobilis, kuris stovi sugedęs ir nenaudojamas įmonės teritorijoje, bet vis dar nenurašytas, kaip nenaudojamas, įmonės dokumentuose. Tačiau, mano manymu, didžiausią svarbą turi naudojamų technologinių linijų pajėgumai. AB „Dolomitas“ išviso turi tris technologines linijas. Pirmoji, pati didžiausia, dar yra sovietinių laikų palikimas. Ji skiriasi nuo likusių dviejų tuo, kad jinė nėra mobili, jos taip lengvai netransportuosi iš vienos karjero vietos į kitą. Mobiliosios technologinės linijos yra labiau lanksčios, jų aptarnavimas yra paprastesnis, pagamintos cekijsje, tad aptarnavimas paprastesnis, tačiau jų pajėgumai neprilygsta nemobiliosiom gamybos linijom. AB „Dolomitas“ per metus pagamina apie 750 tūkst. m³. Tuo tarpu AB „Klovainių skalda“ pagamina produkcijos apie 300 tūkst. m³, bet turėdama tik dvi technologines linijas. O UAB „Žvyro karjeras“ - iki 100 tūkst. m³, su viena linija.

Nagrinėjant prieš tai turimus duomenis, apie įmonių apyvartas, dabar galima matyti, kad apyvartos yra tiesiogiai proporcingos pagaminamos ir parduotos produkcijos kiekiui. Didesnės įmonės pagamina daugiau ir parduoda daugiau, nes jų turimi pajėgumai leidžia pagaminti kur kas daugiau produkcijos ir ją sugeba realizuoti vietinėje ar tarptautinėje rinkoje.

Norint geriau išanalizuoti esamą įmonių padėti, tikslinga atlikti svarbiausius skaičiavimus, tai pelningumo ir mokumo rodiklius.

2.3.1. Veiklos pelningumui ir mokumui įtakos turintys rodikliai

Nuosavybės struktūros rodikliai. Naudojami nustatyti, ar bendrovė turi tinkamą skolų nuosavo kapitalo santykį. Naudojant skolintą kapitalą galima padidinti nuosavo kapitalo pelningumą, tačiau taip pat didėja bendrovės rizika – kreditoriai įgyja pirmumo teisę į uždirbtus pinigus. Tai dažnai vadinama finansiniu svertu.

Turto ir nuosavo kapitalo santykis

$$\text{Turto ir nuosavo kapitalo santykis} = \frac{\text{Turtas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}; \quad (2)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Turto ir nuosavo kapitalo santykis} = \frac{47.471.938}{40.510.374} = 1,172;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Turto ir nuosavo kapitalo santykis} = \frac{64.537.581}{56.718.863} = 1,138.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Turto ir nuosavo kapitalo santykis} = \frac{28.185.554}{24.393.660} = 1,155;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Turto ir nuosavo kapitalo santykis} = \frac{33.757.390}{28.637.550} = 1,179.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Turto ir nuosavo kapitalo santykis} = \frac{24.388.435}{9.164.013} = 2,661.$$

Šis santykis parodo, kiek turto tenka vienam nuosavo kapitalo litui. Šio rodiklio reikšmė turėtų būti ne mažesnė nei 0,3. Akivaizdu, kad vidutinės įmonės turto ir nuosavo kapitalo santykis yra 2,31 karto didesnis nei didesnių įmonių. Taip yra, nes uždarnosios akcinės bendrovės nuosavas kapitalas yra tris kartus mažesnis nei AB „Klovainių skalda“ ir net šešis kartus mažesnis už AB „Dolomitas“. Didžiosios įmonės turi daugiau turto už vidutiniąją, atitinkamai 2,6 ir 1,4 karto. Tačiau visų įmonių rodiklis yra ištis geras ir tolimas kritinei ribai, kuri yra 0,3.

Skolų ir turto santykis

$$\text{Skolų ir turto santykis} = \frac{\text{Isipareigojimai}}{\text{Turtas}}; \quad (3)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Skolų ir turto santykis} = \frac{6.961.564}{47.471.938} = 0,147$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Skolų ir turto santykis} = \frac{7.818.718}{64.537.581} = 0,121$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Skolų ir turto santykis} = \frac{3.791.894}{28.185.554} = 0,135$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Skolų ir turto santykis} = \frac{5.119.840}{33.757.390} = 0,152$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Skolų ir turto santykis} = \frac{15.224.422}{24.388.435} = 0,624$$

Lyginant 2007 ir 2008 m. AB „Dolomitas“ bendras skolų ir turto santykis sumažėjo, tai reiškia, kad mažiau skolų tenka vienam bendrovės turto litui. O AB „Klovainių skalda“ rodiklis padidėjo, dėl 2008 m. padidėjusių įsipareigojimų, kurie buvo 1,35 karto didesni nei 2007 m.

Kuo mažesnis šis rodiklis, tuo geresnė įmonių finansinė būklė. Jis rodo, kokia dalis skolintų lėšų panaudojama formuojant įmonės turtą. Šio rodiklio vertinimo skalė: labai gerai – mažesnis kaip 30 procentų, geras – mažesnis kaip 50, patenkinamas – mažesnis kaip 70 procentų ir blogas – didesnis kaip 100 procentų.

AB „Dolomitas“ ir AB „Klovainių skalda“ skolos ir turto santykis svyruoja tarp 10 % – 15 %, tai yra labai gerai, o UAB „Žvyro karjerai“ akcininkams vertėtų susirūpinti, nes šis rodiklis yra tarp 60 % – 70 %, tai rodo, kad įsipareigojimai artėja prie viso įmonės turto.

Pardavimo pelningumo rodikliai. Pardavimo pelningumas parodo įmonės ūkinės veiklos ir pardavimo proceso pelningumą. Gali būti skaičiuojami šie pardavimo pelningumo rodikliai:

- 1) Bendrasis pardavimo pelningumas;
- 2) Veiklos pelningumas;
- 3) Finansinės ir investicinės veiklos pelningumas;
- 4) Įprastinės veiklos pelningumas;
- 5) Grynasis pardavimų pelningumas.

Bendrasis pardavimų pelningumas

$$\text{Bendrasis pardavimų pelningumas} = \frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Pardavimo pajamos}}; \quad (4)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Bendrasis pardavimų pelningumas} = \frac{34.511.120}{71.376.774} = 0,484;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Bendrasis pardavimų pelningumas} = \frac{43.173.513}{84.134.003} = 0,513.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Bendrasis pardavimų pelningumas} = \frac{17.598.994}{34.372.580} = 0,512 ;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Bendrasis pardavimų pelningumas} = \frac{22.643.489}{40.580.134} = 0,558.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Bendrasis pardavimų pelningumas} = \frac{7.178.884}{24.073.696} = 0,298.$$

Šis rodiklis atspindi pardavimų pelningumą ir gali būti naudingas sprendžiant kainodaros problemas. Kaip matome, šis rodiklis, tiek finansiniais, tiek praėjusiais finansiniais metais, išliko panašus.

Grynasis pardavimų pelningumas

$$\text{Grynasis pardavimų pelningumas} = \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Pardavimų pajamos}} ; \quad (5)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Grynasis pardavimų pelningumas} = \frac{13.473.081}{71.376.774} = 0,189;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Grynasis pardavimų pelningumas} = \frac{23.837.866}{84.134.003} = 0,283 .$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Grynasis pardavimų pelningumas} = \frac{8.095.150}{34.372.580} = 0,236;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Grynasis pardavimų pelningumas} = \frac{10.703.508}{40.580.134} = 0,264 .$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Grynasis pardavimų pelningumas} = \frac{4.125.434}{24.073.696} = 0,171 .$$

Šis rodiklis parodo tikrąjį pardavimo pelningumą įvertinus visas pajamas ir išlaidas, tiksliau – šis rodiklis rodo, kiek grynojo pelno tenka kiekvienam pardavimo litui po visų išlaidų. Finansiniais metais AB „Dolomitas“ grynasis pardavimų pelningumo rodiklis didėjo 50%. Taip pat šis rodiklis didėjo ir Klovainių įmonėje, tačiau kur kas mažiau, tik 10%. Dėl mažesnio pelno ir palyginus gerų pardavimo pajamų, UAB „Žvyro karjerų“ įmonės grynasis pardavimo pelningumo rodiklis buvo mažiausias.

Įprastinės veiklos pelningumas

$$\text{Formulė: Įprastinės veiklos pelningumas} = \frac{\text{Pelnas (nuostolis) prieš apmokestinimą}}{\text{Pardavimų pajamos}} ; \quad (6)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Įprastinės veiklos pelningumas} = \frac{16.388.735}{71.376.774} = 0,230;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Įprastinės veiklos pelningumas} = \frac{28.392.526}{84.134.003} = 0,337.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Įprastinės veiklos pelningumas} = \frac{9.836.807}{34.372.580} = 0,286;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Įprastinės veiklos pelningumas} = \frac{12.522.304}{40.580.134} = 0,309.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Įprastinės veiklos pelningumas} = \frac{5.260.405}{24.073.696} = 0,219.$$

Šis rodiklis apibūdina pardavimo, iki mokesčių išskaitymo, pelningumą. Pastebėtina, kad įprastinės veiklos pelningumas padidėjo 2008 m., o taip atsitiko dėl išaugusių pelnų prieš apmokestinimą. Pažymėtina, kad akcinių bendrovių įprastinės veiklos pelningumas yra didesnis nei uždarnosios akcinės bendrovės.

Turto pelningumo rodikliai. Turto pelningumas parodo įmonės ilgalaikio ir trumpalaikio turto naudojimo efektyvumą, vadovų sugebėjimą jį valdyti ir kontroliuoti.

Turto pelningumas dažniausiai apskaičiuojamas kaip grynojo pelno ir viso įmonės turto santykis.

Turto pelningumas

$$\text{Turto pelningumas} = \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Visas turtas}} ; \quad (7)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Turto pelningumas} = \frac{13.473.081}{47.471.938} = 0,284;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Turto pelningumas} = \frac{23.837.866}{64.537.581} = 0,369.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Turto pelningumas} = \frac{8.095.150}{28.185.554} = 0,287;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Turto pelningumas} = \frac{10.703.508}{33.757.390} = 0,317.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Turto pelningumas} = \frac{4.125.434}{24.388.435} = 0,169.$$

Šis rodiklis nusako, kiek grynojo pelno tenka kiekvienam viso turto piniginiam vienetui. Kuo didesnis šis koeficientas, tuo įmonė efektyviau panaudoja savo turimą turtą. Palyginus 2007 m. ir 2008 m. matyti, kad rodiklis augo, atitinkamai AB „Dolomitas“ - 30%, AB „Klovainių skalda“ – 10%, o UAB „Žvyro karjerai“ turto pelningumas buvo du kartus mažesnis nei didesniųjų įmonių.

Ilgalaikio turto pelningumas

$$\text{Ilgalaikio turto pelningumas} = \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Ilgalaikis turtas}}; \quad (8)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Ilgalaikio turto pelningumas} = \frac{13.473.081}{15.008.973} = 0,898;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Ilgalaikio turto pelningumas} = \frac{23.837.866}{28.332.203} = 0,842.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Ilgalaikio turto pelningumas} = \frac{8.095.150}{12.962.977} = 0,624;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Ilgalaikio turto pelningumas} = \frac{10.703.508}{16.924.223} = 0,632.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Ilgalaikio turto pelningumas} = \frac{4.125.434}{13.963.341} = 0,295.$$

Trumpalaikio turto pelningumas

$$\text{Trumpalaikio turto pelningumas} = \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Trumpalaikis turtas}}; \quad (9)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Trumpalaikio turto pelningumas} = \frac{13.473.081}{32.462.965} = 0,415;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Trumpalaikio turto pelningumas} = \frac{23.837.866}{36.205.378} = 0,658.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Trumpalaikio turto pelningumas} = \frac{8.095.150}{15.222.577} = 0,532;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Trumpalaikio turto pelningumas} = \frac{10.703.508}{16.833.167} = 0,636.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Trumpalaikio turto pelningumas} = \frac{4.125.434}{10.425.094} = 0,396.$$

Šie du rodikliai parodo, kiek grynojo pelno tenka atitinkamai vienam ilgalaikio ar trumpalaikio turto vienetui. Ilgalaikio turto pelningumo rodikliai, finansiniu metu, nežymiai pakito. Nes grynasis pelnas didėjo panašiai kaip ir ilgalaikis turtas. Panaši situacija ir su trumpalaikio turto pelningumu. Čia didesnis pokytis matomas AB „Dolomitas“ įmonės rodiklyje, kuris didėjo 0,243 punkto.

Kapitalo pelningumo rodiklių analizė. Įmonės finansinės veiklos efektyvumą objektyviausiai parodo kapitalo pelningumo rodikliai.

Akcinio kapitalo pelningumas

$$\text{Akcinio kapitalo pelningumas} = \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Akcinis kapitalas}}; \quad (10)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Akcinio kapitalo pelningumas} = \frac{13.473.081}{40.510.374} = 0,333;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Akcinio kapitalo pelningumas} = \frac{23.837.866}{56.718.863} = 0,420.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Akcinio kapitalo pelningumas} = \frac{8.095.150}{24.393.660} = 0,332;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Akcinio kapitalo pelningumas} = \frac{10.703.508}{28.637.550} = 0,374.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Akcinio kapitalo pelningumas} = \frac{4.125.434}{9.164.013} = 0,450.$$

Akcinio kapitalo pelningumas parodo, kiek įmonė gavo grynojo pelno akcininkų investicijų kiekvienam piniginiam vienetui. Nors įmonei akcinis kapitalas didėjo nedaug, tačiau grynasis pelnas augo, to pasekoje akcinio kapitalo pelningumas taip pat išaugo. Čia taip pat pastebėtina, kad UAB „Žvyro karjerai“ akcinio kapitalo pelningumo rodiklis buvo didžiausias, nes akcinis kapitalas yra daugiau nei šešis kartus mažesnis nei AB „Dolomitas“ ir tris kartus už AB „Klovainių skalda“.

Nuosavo kapitalo pelningumas

$$\text{Nuosavo kapitalo pelningumas} = \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}; \quad (11)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Nuosavo kapitalo pelningumas} = \frac{13.473.081}{10.462.950} = 1,288;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Nuosavo kapitalo pelningumas} = \frac{23.837.866}{10.462.950} = 2,278.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Nuosavo kapitalo pelningumas} = \frac{8.095.150}{5.383.015} = 1,504;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Nuosavo kapitalo pelningumas} = \frac{10.703.508}{5.383.015} = 1,988.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Nuosavo kapitalo pelningumas} = \frac{4.125.434}{5.036.000} = 0,819.$$

Nuosavo kapitalo pelningumas parodo nuosavo kapitalo sukurtą pelną ir tam tikru mastu – įmonės vadovybės darbo efektyvumą naudojant investuotą kapitalą. 2008 m. įmonių nuosavo kapitalo pelningumas didėjo atitinkamai 0,99 ir 0,484 punkto, o uždarnosios akcinės bendrovės nuosavo kapitalo pelningumas išliko mažiausias ir siekė 0,819.

Pastovaus kapitalo pelningumas

$$\text{Pastovaus kapitalo pelningumas} = \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Nuosavas kapitalas} + \text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}; \quad (12)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Pastovaus kapitalo pelningumas} = \frac{13.473.081}{10.462.950 + 196.308} = 1,264;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Pastovaus kapitalo pelningumas} = \frac{23.837.866}{10.462.950 + 0} = 2,278.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Pastovaus kapitalo pelningumas} = \frac{8.095.150}{5.383.015 + 338.390} = 1,415;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Pastovaus kapitalo pelningumas} = \frac{10.703.508}{5.383.015 + 0} = 1,988$$

$$\text{AB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Pastovaus kapitalo pelningumas} = \frac{4.125.434}{5.036.000 + 9.381.041} = 0,286.$$

Pastovaus kapitalo pelningumas parodo įmonės funkcionavimo ir potencialios plėtros lygį, be to kaip vadovai sugeba panaudoti nuosavą kapitalą ir ilgalaikius įsipareigojimus. 2008 m. įmonėms buvo pelningi, šis rodiklis augo, nes finansiniais metais akcinėse bendrovėse nebeliko ilgalaikių įsipareigojimų. To paties negalėtume pasakyti apie UAB „Žvyro karjerai“, nes įmonės 2008 metų ilgalaikiai įsipareigojimai buvo didesni už nuosavą kapitalą, ir jie drauge mažino pastovaus kapitalo pelningumą.

Trumpalaikio mokumo rodiklių analizė. Trumpalaikio mokumo rodikliai parodo įmonės trumpalaikį mokumą, t.y. ar įmonė pajėgi vykdyti trumpalaikius įsipareigojimus. Prie trumpalaikio mokumo rodiklių priskiriami šie:

- 1) Bendrojo trumpalaikio mokumo;
- 2) Greitojo trumpalaikio mokumo;

- 3) Labai greito trumpalaikio mokumo;
- 4) Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas.

Bendro trumpalaikio mokomo koeficientas

$$\text{Bendro trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{\text{Trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}; \quad (13)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Bendro trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{32.462.965}{6.765.256} = 4,798;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Bendro trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{36.205.378}{7.818.718} = 4,631.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Bendro trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{15.222.577}{3.453.504} = 4,408;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Bendro trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{16.833.167}{5.119.840} = 3,288.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Bendro trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{10.425.094}{5.843.381} = 1,784.$$

Rodiklis parodo, kiek kartų trumpalaikis turtas viršija trumpalaikius įsipareigojimus – apibūdina sugebėjimą įvykdyti trumpalaikius įsipareigojimus iš trumpalaikio turto. Šis rodiklis vienas iš svarbiausių rodiklių įmonės finansinei būklei įvertinti. Kaip matome, finansiniais metais bendrojo trumpalaikio mokomo koeficientas AB „Dolomitas“ įmonėje sumažėjo iki 4,631, o AB „Klovainių skalda“ sumažėjo 34%. Tačiau šis rodiklis išliko gan didelis, ir įmonės sugeba įvykdyti trumpalaikius įsipareigojimus iš trumpalaikio turto. Tik UAB „Žvyro karjerai“ turėjo mažesni koeficientą, dėl mažesnio trumpalaikio turto.

Greitojo trumpalaikio mokomo koeficientas

$$\text{Greitojo trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{\text{Greitai realizuojamas trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}; \quad (14)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Greitojo trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{8.979.748}{6.765.256} = 1,327;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Greitojo trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{22.311.541}{7.818.718} = 2,854.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Greitojo trumpalaikio mokomo koeficientas} = \frac{3.258.151}{3.453.504} = 0,943;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas} = \frac{1.099.597}{5.119.840} = 0,215.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas} = \frac{1.665.798}{5.843.381} = 0,285.$$

Greitojo trumpalaikio mokumo paskirtis – parodyti, ar įmonė, jei iš jos būtų pareikalauta, galėtų greitai sumokėti savo trumpalaikius įsipareigojimus, ar ji sėkmingai galėtų įveikti šį kritinį etapą. Šis rodiklis tiksliau negu bendrojo trumpalaikio mokumo rodiklis padeda įvertinti trumpalaikį mokumą, nes jį skaičiuojant įtraukiamos tik realios ir mobilios mokėjimo priemonės.

Tiek 2008 m., tiek 2007 m. AB „Dolomitas“ įmonė galėtų susimokėti, reikalui esant, trumpalaikius įsipareigojimus, nes šis rodiklis buvo atitinkamai lygus 1,327 ir 2,854. O kitos įmonės susidurtu su sunkumais, nes jų turimas greitai realizuojamas turtas neviršija trumpalaikių įsipareigojimų.

Labai greito trumpalaikio mokumo koeficientas

Labai greito trumpalaikio mokumo koeficientas =

$$\frac{\text{Pinigai ir pinigų ekvivalentai} + \text{Kitas trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}; \quad (15)$$

$$\begin{aligned} \text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas} \\ = \frac{8.979.748 + 10.740.791}{6.765.256} = 2,915; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas} \\ = \frac{22.311.541 + 0}{7.818.718} = 2,854. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas} \\ = \frac{3.258.151 + 5.920.994}{3.453.504} = 2,658; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas} \\ = \frac{1.099.597 + 0}{5.119.840} = 0,215. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas} \\ = \frac{1.665.798 + 485.476}{5.843.381} = 0,368. \end{aligned}$$

Šio rodiklio didesnė reikšmė, viena vertus, rodo, kad įmonė turi pinigų ir bet kada gali sumokėti skolas, tačiau, kita vertus, pinigai neturi laukti įsipareigojimų sumokėjimo termino, jie turi būti įtraukti į apyvartą, aktyviai dalyvauti įvairiose įmonės veiklos srityse (neveltui sakoma: pinigai turi uždirbti pinigus).

Labai greito trumpalaikio koeficientas AB „Klovainių skalda“ finansiniais metais akivaizdžiai sumažėjo, dėl kito trumpalaikio turto, kurio tiesiog nebeliko 2008 metais. Panaši situacija ir su kita akcine bendrove, bet čia kita trumpąjį turtą pakeitė išaugę pinigai ir jų ekvivalentai, ko pasekoje greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas išliko panašus, te sumažėjęs 2%.

Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas

$$\text{Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas} = \frac{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Turtas}}; \quad (16)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas} = \frac{6.765.256}{47.471.938} = 0,143;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas} = \frac{7.181.718}{64.537.518} = 0,111.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas} = \frac{3.453.504}{28.185.554} = 0,013;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas} = \frac{5.119.840}{33.757.390} = 0,152.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas} = \frac{5.843.381}{24.388.435} = 0,239.$$

Rodiklis rodo, kokia įmonės turto dalis finansuojama trumpalaikėmis skolomis. Jis yra trumpalaikio mokumo stebėjimo dydis. Vertinama labai gerai, jei rodiklio dydis yra mažiau 5 procentų, gerai – 6-30%, patenkinamai – 31-60%, nepatenkinamai – 61-100%, blogai – virš 100%.

Labai gera įvertinimą, kuris buvo 1,3%, turėjo tik AB „Klovainių skalda“ praėjusiais finansiniais metais, kai trumpalaikiai įsipareigojimai buvo kur kas mažesni nei finansiniais metais. Kitais metais koeficientas padidėjo, ir tilpo į antrąją skalę – 6-30%, vertinama gerai. Tam pačiam intervalui priklauso ir likusios bendrovės, atitinkamai 11,1% - 14,3% - AB „Dolomitas“ ir 23,9% UAB „Žvyro karjerai“.

Ilgalaikio mokumo rodiklių analizė. Ilgalaikio mokumo rodikliai skaičiuojami norint parodyti įmonės finansavimo šaltinius ir skolų vaidmenį finansavimui, palūkanų sumokėjimo greitį, galimybes greičiau apmokėti skolas, prognozuoti finansinį stabilumą ir veiklos tęstinumą.

Ilgalaikio mokumo grupei priskiriami šie rodikliai:

- 1) Ilgalaikių skolų;
- 2) Ilgalaikių skolų apdraustumo;
- 3) Skolų grąžinimo;
- 4) Finansavimo sverto;
- 5) Pastovaus mokumo;
- 6) Auksinės balanso taisyklės.

Ilgalaikių skolų koeficientas

$$\text{Ilgalaikių skolų koeficientas} = \frac{\text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Visas turtas}}; \quad (17)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Ilgalaikių skolų koeficientas} = \frac{196.308}{47.471.938} = 0,004;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Ilgalaikių skolų koeficientas} = \frac{0}{64.537.581} = 0,00.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Ilgalaikių skolų koeficientas} = \frac{338.390}{28.185.554} = 0,012;$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Ilgalaikių skolų koeficientas} = \frac{0}{33.757.390} = 0,00.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Ilgalaikių skolų koeficientas} = \frac{9.381.041}{24.388.435} = 0,385.$$

Šis rodiklis rodo, kokią dalį įmonės turto sudaro ilgalaikės skolos. Šis rodiklis vertinamas: labai gerai, kai jis yra lygus arba mažesnis negu 30 procentų, gerai kai ne didesnis kaip 50 procentų.

Ilgalaikės skolos koeficientas visų įmonių yra labai geras, kai kuriose yra 1,2% arba net dar mažesnis arba lygus nuliui. Tik mažesnėje įmonėje, koeficientas yra didesnis, 38,5%, tačiau šis procentas rodo, kad įmonė dar pajėgi padengti ilgalaikius įsipareigojimus savo visu turtu.

Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas

$$\text{Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas} = \frac{\text{Ilgalaikis turtas}}{\text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}; \quad (18)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas} = \frac{15.008.973}{196.308} = 76,456;$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas} = \frac{28.332.203}{0} = 0,00.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas} = \frac{12.962.977}{338.390} = 38,308.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas} = \frac{16.924.223}{0} = 0,00.$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas} = \frac{13.963.341}{9.381.041} = 1,488.$$

Šis rodiklis parodo ilgalaikių įsipareigojimų apdraustumo turimu turtu laipsnį, t.y. kiek kartų ilgalaikis turtas yra didesnis už ilgalaikius įsipareigojimus. Turimas ilgalaikės skolas įmonė grąžina ir palūkanas sumoka iš uždirbto pelno. Jeigu įmonė negali vykdyti įsipareigojimų, kurie numatyti sutartyje, vadinasi, ji yra nemoki ir jai gresia bankrotas.

Bankrotas tikrai negresia akcinėm bendrovėm, nes šis rodiklis yra ištisias yra didelis, dėl mažų arba visai nesamų ilgalaikių įsipareigojimų. O uždarajai akcinei bendrovei derėtų susirūpinti, nes jų esami ilgalaikiai įsipareigojimai finansinėms institucijoms artėja prie ilgalaikio įsipareigojimų.

Finansinio svėro rodiklis

$$\text{Finansinio svėro rodiklis} = \frac{\text{Skolintas kapitalas (ilgalaikiai įsipareigojimai)}}{\text{Nuosavas kapitalas}}; \quad (19)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Finansinio svėro rodiklis} = \frac{196.308}{40.510.374} = 0,005.$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Finansinio svėro rodiklis} = \frac{0}{56.718.863} = 0,00$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Finansinio svėro rodiklis} = \frac{338.390}{24.393.660} = 0,014.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Finansinio svėro rodiklis} = \frac{0}{28.637.550} = 0,00$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Finansinio svėro rodiklis} = \frac{9.381.041}{9.164.013} = 1,024.$$

Jeigu finansinis svertas, apskaičiuotas pagal formulę, yra didesnis kaip 0,5 arba 50 proc., tai tokios įmonės yra labai įsiskolinusios. Tai atitinka skolinto (ilgalaikių įsipareigojimų) ir nuosavo kapitalo struktūrą: 65,4:34,6. Tai reiškia, kad skolinto kapitalo naudojimas pelnui didinti priimtinas tol, kol netrikdo įmonės pusiausvyros. Šis rodiklis gali būti vadinamas ir finansinės rizikos rodikliu: kuo didesnė skaitiklio reikšmė, tuo didesnė ir rizika, kad įmonė bankrutuos, nes bankroto atveju su kreditoriais reikės atsiskaityti anksčiau, negu su savininkais. Įmonių vadovai turi nuolat atsiminti, kad paskolintas lėšas reikia grąžinti ir už jas reikia mokėti palūkanas, kad nuolatinis įsiskolinimas – viena iš bankroto sąlygų. Būtina pabrėžti ir tai, kad normalus įsiskolinimas iš tikrųjų padeda išsaugoti skolinto ir nuosavo kapitalo pusiausvyrą, ir gauti tam tikrą pelną.

AB „Žvyro karjerai“ įsiskolinimas yra didelis, ši įmonė ateityje gali susidurti su rimtais sunkumais, jai nepadengs ilgalaikių įsipareigojimų. Visai priešinga situacija AB „Dolomitas“ ir AB „Klovainių skalda“ įmonėse, jų įsiskolinimas yra minimalus..

Pastovaus mokumo koeficientas

$$\text{Pastovaus mokumo koeficientas} = \frac{\text{Nuosavas kapitalas}}{\text{Skolintas kapitalas (ilgalaikiai įsipareigojimai)}}; \quad (20)$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2007 m., Finansinio sveto rodiklis} = \frac{40.510.374}{196.308} = 206,361.$$

$$\text{AB „Dolomitas“ 2008 m., Finansinio sveto rodiklis} = \frac{56.718.863}{0} = 0,00.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Finansinio sveto rodiklis} = \frac{24.393.660}{338.390} = 72,087.$$

$$\text{AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Finansinio sveto rodiklis} = \frac{28.637.550}{0} = 0,00$$

$$\text{UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Finansinio sveto rodiklis} = \frac{9.164.013}{9.381.041} = 0,977.$$

Pastovaus mokumo koeficientas nustato, kiek nuosavas kapitalas didesnis už skolintą. Šiuo rodikliu galima spręsti apie įmonei gresiantį pavojų. Įmonei bankrotas negrės, jei koeficientas bus lygus 2 ar didesnis. Kaip matyti iš skaičiavimų, UAB „Žvyro karjerai“ pastovaus mokumo koeficientas yra gana žemas, 2008 metais šis rodiklis buvo 0,977, ir buvo visai netoli mažiausios galimos reikšmės. O akcinių bendrovių finansinio sveto rodiklis buvo ženkliai didesnis ir čia nėra jokios grėsmės įmonės mokumui.

Auksinės balanso taisyklės koeficientas

$$\begin{aligned} &\text{Auksinės balanso taisyklės koeficientas} \\ &= \frac{\text{Ilgalaikis turtas}}{\text{Nuosavas kapitalas} + \text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}; \end{aligned} \quad (21)$$

AB „Dolomitas“ 2007 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas

$$= \frac{15.008.973}{10.462.950 + 196.308} = 1,408;$$

AB „Dolomitas“ 2008 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas

$$= \frac{28.332.203}{10.462.950 + 0} = 2,708.$$

AB „Klovainių skalda“ 2007 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas

$$= \frac{12.962.977}{5.383.015 + 338.390} = 2,266.$$

AB „Klovainių skalda“ 2008 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas

$$= \frac{16.924.223}{5.383.015 + 0} = 3,144.$$

UAB „Žvyro karjerai“ 2008 m., Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas

$$= \frac{13.963.341}{5.036.000 + 9.381.041} = 0,969.$$

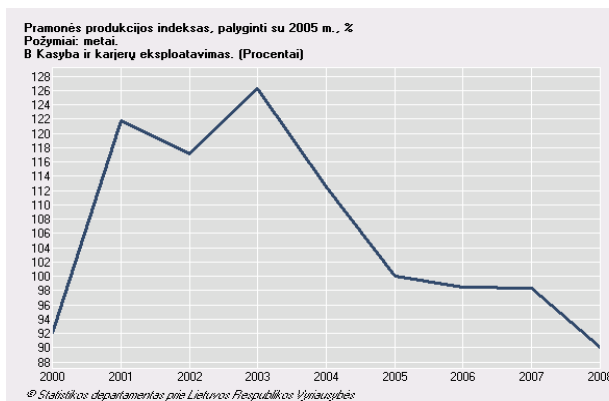
Koeficientas rodo, kokia dalimi ilgalaikis turtas finansuojamas pastoviu kapitalu. Auksinės balanso taisyklės koeficientas vertinamas patenkinamai, kai neviršiją 1, nepatenkinamai – lygus 1 ir blogai – daugiau nei 1.

Šį kriterijų labiausiai atitinka UAB „Žvyro karjerai“, nes koeficientas yra lygus 0,969. tačiau visai netoli vieneto, kas vertinama nepatenkinamai. Tačiau blogiausia situacija yra su didžiosiomis bendrovėmis, čia šis rodiklis yra stipriai nutolęs nuo normos ir finansiniais metais vis dar auga.

2.4. Statistikos departamento duomenų analizė

2.4.1. Pramonės produkcija, jos realizavimo kryptys ir indeksai

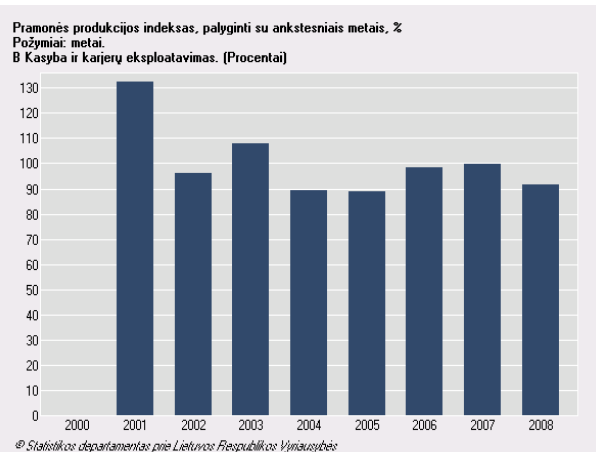
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
B Kasyba ir karjerų eksploatavimas	92	121.8	117.2	126.2	112.5	100	98.4	98.3	90.1



9 pav. Pramonės produkcijos indeksas palyginti su 2005 m.

Pramonės produkcijos indeksas lyginant su 2005 m. kasybos ir karjerų eksploatavimo šakoje didėjo 2001 ir 2003 metais, o visus likusius metus jis tik mažėjo. Didžiausias nuosmukis buvo 2004 ir 2005 metais, kai sumažėjo net apie ~12 %. Vadinamąją krizę kasybos įmonės pajuto jau 2007 – 2008 metų sezoną, kai šis rodiklis taip pat mažėjo ~8%.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
B Kasyba ir karjerų eksploatavimas	..	132.4	96.3	107.7	89.1	88.9	98.4	99.9	91.7

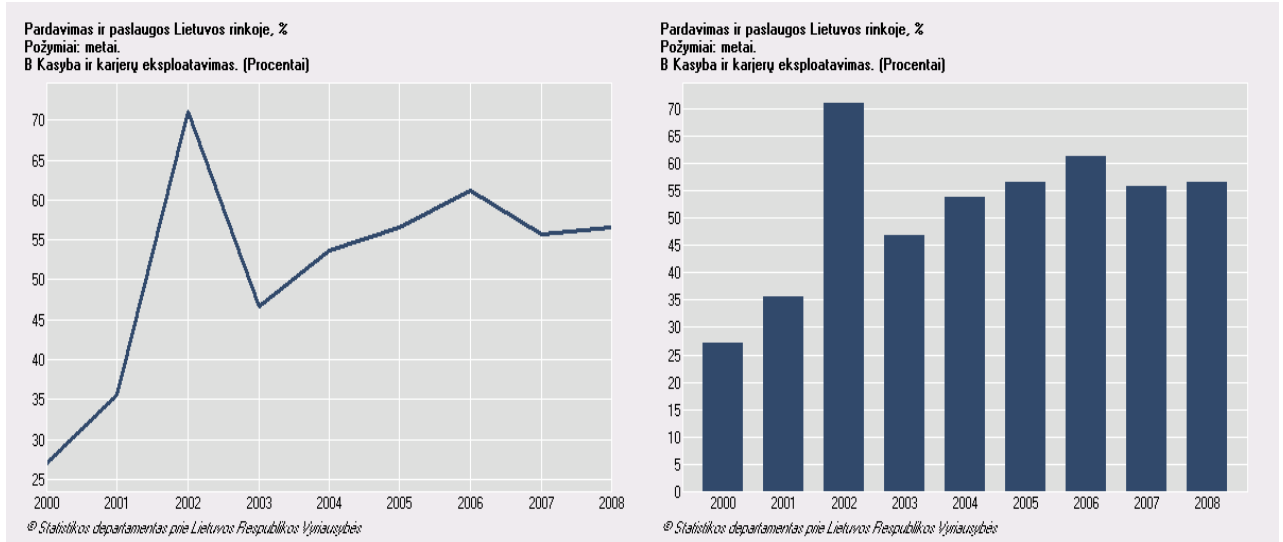


10 pav. Pramonės produkcijos indeksas palyginti su ankstesniais metais

Pramonės produkcijos indeksas palyginti su ankstesniais metais kasybos šakoje taip pat nepasižymėjo gerais rodikliais. Jie nežymiai augo arba stipriai mažėjo, kaip atsitiko 2002 metais, kai sumažėjo ~38 %. Augimas pastebėtas 2002, 2006 ir 2007 metais, atitinkamai ~11 %, ~10 % ir ~2 % punktais.

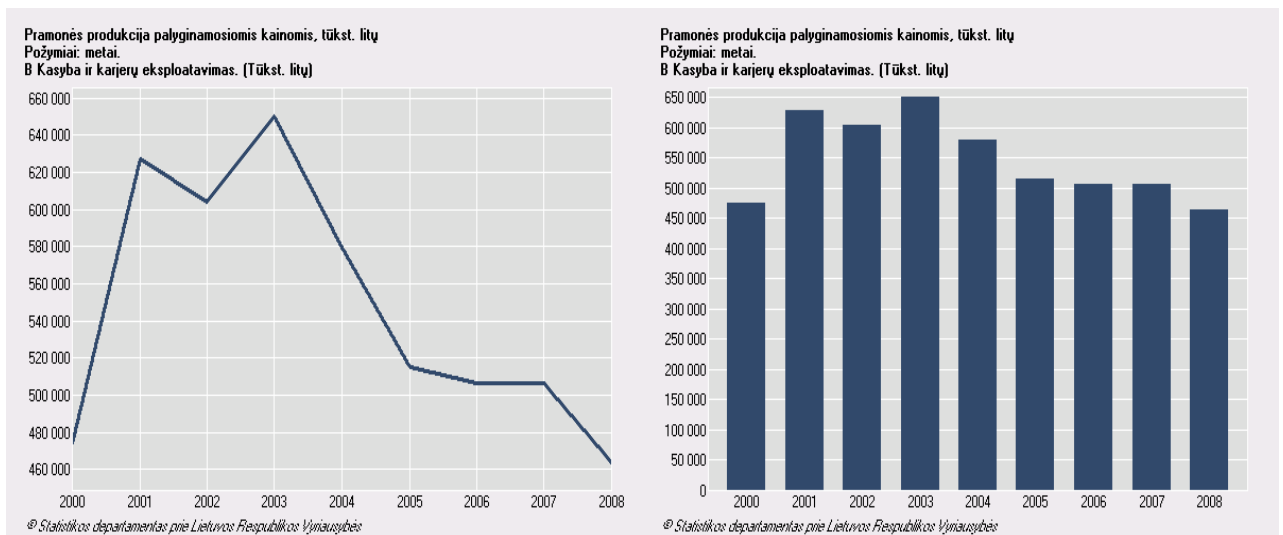
2.4.2. Pramonės produkcijos kainų ir pardavimo pokyčiai

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
B Kasyba ir karjerų eksploatavimas	27.1	35.6	71	46.7	53.7	56.5	61.1	55.7	56.5

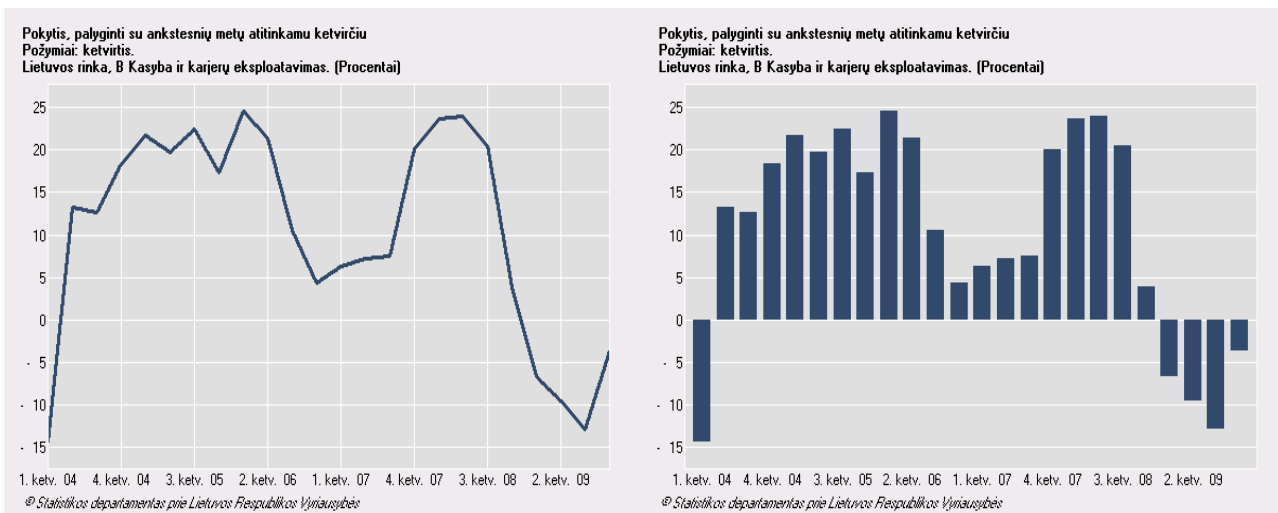


11 pav. Pardavimas ir paslaugos Lietuvos rinkoje

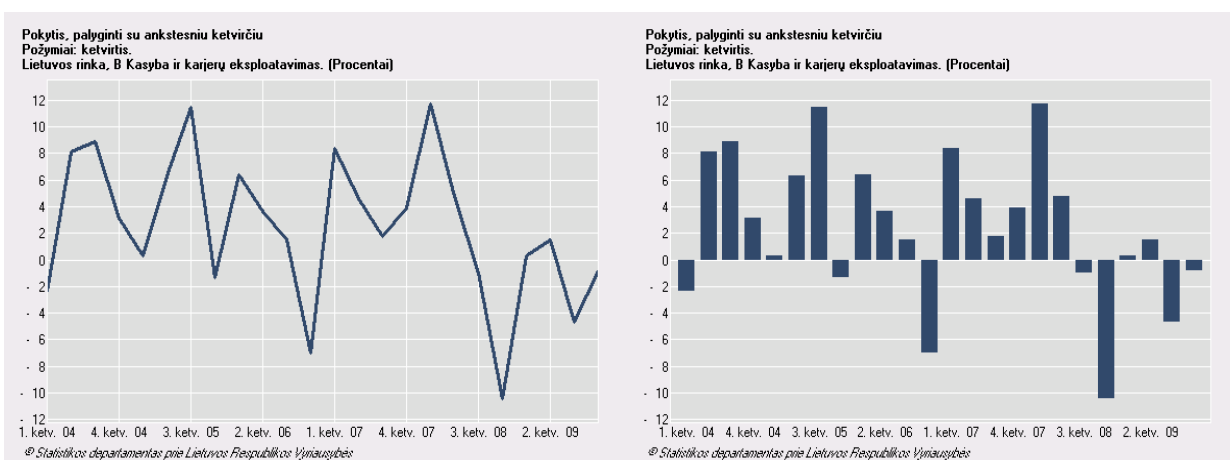
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
B Kasyba ir karjerų eksploatavimas	473885	627344	603916	650139	579513	515250	506724	506316	464229



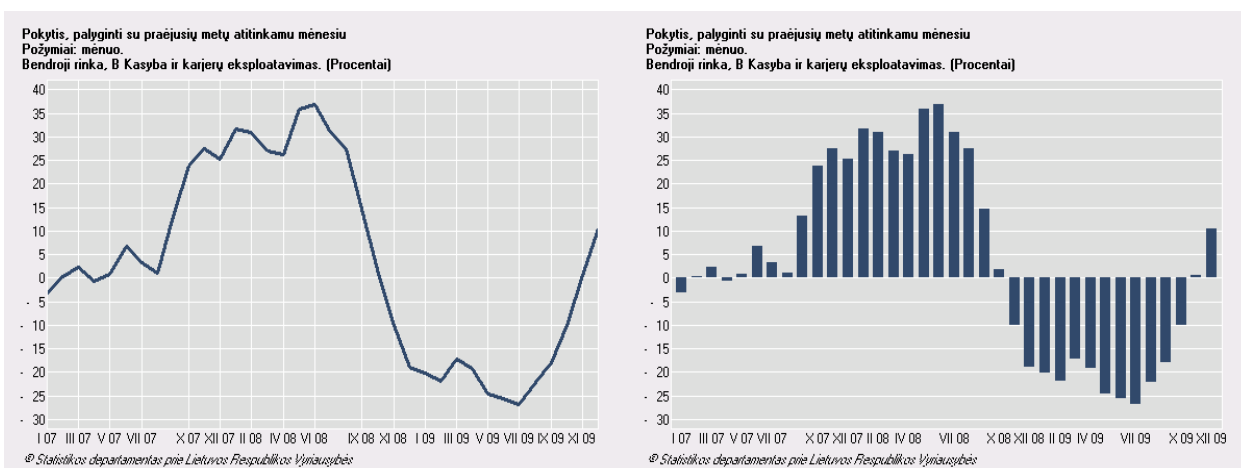
12 pav. Pramonės produkcija palyginamosiomis kainomis



13 pav. Kainos pokytis, palyginti su ankstesnių metų atitinkamu ketvirčiu



14 pav. Kainos pokytis, palyginti su ankstesnių metų atitinkamu ketvirčiu



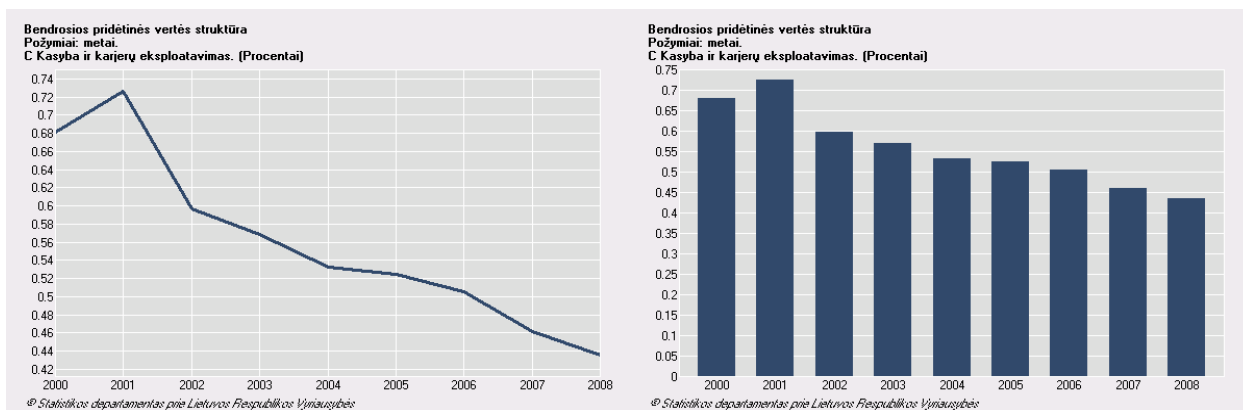
15 pav. Kainos pokytis, palyginti su praėjusių metų atitinkamu mėnesiu

Kasybos ir karjerų eksploatavimu užsiimančių įmonių pardavimai tiksliai didėjo, išskyrus 2002 metais, kai pardavimai labai stipriai padidėjo, net ~35 % ir 2003 metais, kai sumažėjo ~24 %. Po tokio ženklaus kritimo, likusius metus pardavimai didėjo po ~2–5 %. Didelį pardavimų nuosmukį greičiausiai lėmė tai, kad tais pačiais metais parduodamos produkcijos kaina

buvo pati didžiausia. Produkcija tapo brangesnė, todėl jos ne visi galėjo nupirkti, sumažėjo poreikis. Tad kitais metais, sumažėjus produkcijos kainai, pardavimai palengva didėjo. 2003–2005 metais matomas ženklus produkcijos kainos sumažinimas, net 134 889 Lt, didelės įtakos produkcijos pardavimams neturėjo, dėl to produkcijos paklausa išaugo tik ~9 %.

Analizuojant padavimo produkcijos kainų pokyčius ketvirčiais, galima įžvelgti tendenciją, kad produkcijos kaina mažėja ne sezono metu, t. y. III – IV ketvirčius. Tai paaiškinti galima tuo, kad šiuo metų laiku statybos, kelių tiesimo pramonė atlieka mažiau darbų, nes Lietuvos klimatas nėra palankus darbams atlikti žiemą. Taip pat prieš šiuos ketvirčius įmonės stengiasi nusipirkti tiek produkcijos, kad jos užtektų numatomiems darbams, tad atėjus žiemos sezonui produkcija tiesiog nebereikalinga. Tai matydamos kasybos pramonės šakos įmonės stengiasi mažinti kainą, kad tik apyvarta didėtų.

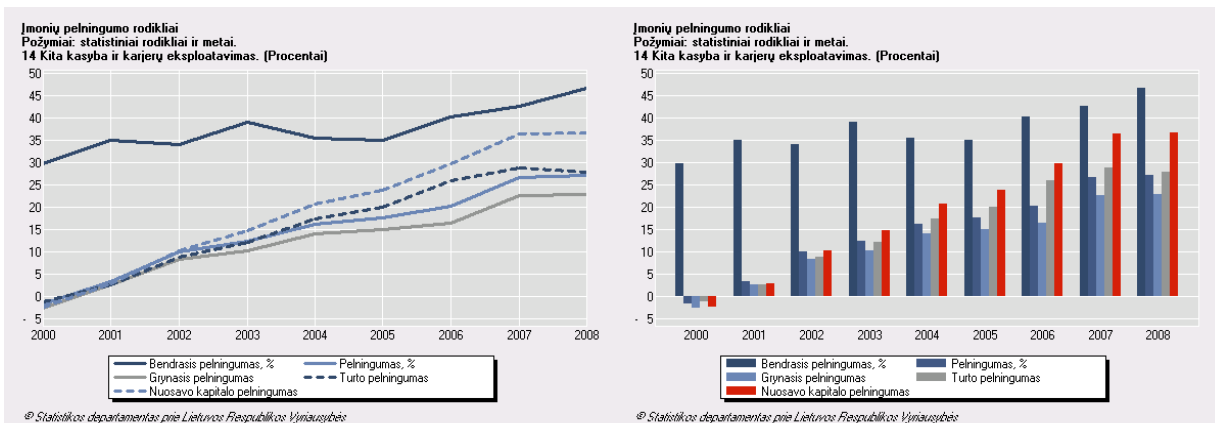
2.4.3 Bendrosios pridėtinės vertės struktūra



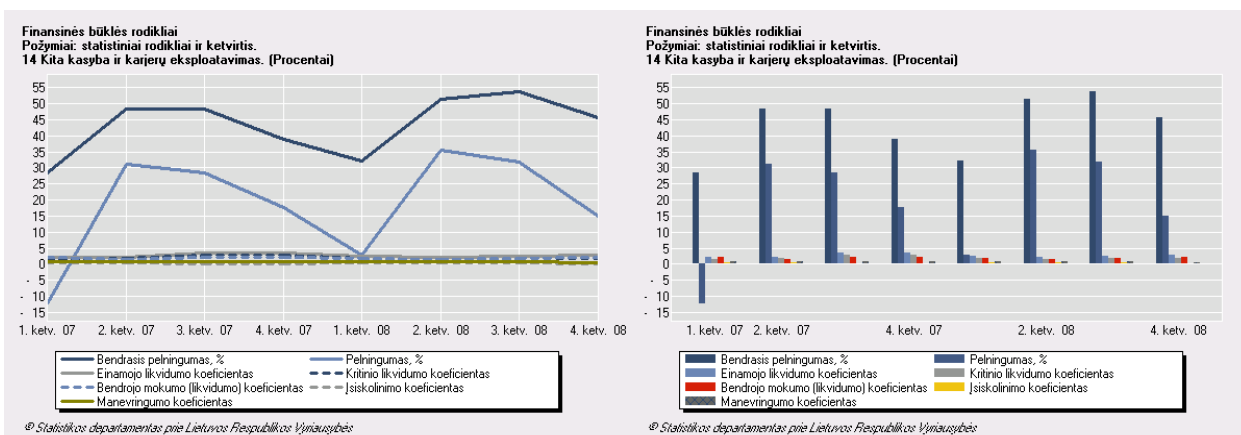
16 pav. Bendrosios pridėtinės vertės struktūra

Iš bendrosios pridėtinės vertės paveikslų galima spręsti, kad ši vertė buvo nuolat mažėjanti, išskyrus 2001 metais, kai vertė augo ~0,04 %. Likusius metus šis rodiklis tik prastėjo, kas parodo, o tai kasybos pramonė išgyvena ne pačius geriausius laikus ir galima daryti prielaidą, kad kitoms pramonės ar paslaugų šakoms sekasi geriau sukurti pridėtinę vertę.

2.4.4 Pelningumo ir finansinės būklės rodikliai



17 pav. Įmonių pelningumo rodikliai



18 pav. Finansinės būklės rodikliai

Analizuojant kasybos ir karjerų eksploatuojančių įmonių finansinius rodiklius galima pastebėti, kad pelningumas, palyginti su prieš tai buvusiais metais, kasmet vis augdavo ~5 %, bet nuo 2007 metų grynasis pelningumas, turto pelningumas, nuosavo kapitalo pelningumas ir pelningumas sustojo augęs, o kai kur mažėjo. Todėl bendrasis pelningumas išaugo labai nedaug.

Žiūrint į 2007–2008 metų išsklotinę ketvirčiais pastebima einamojo likvidumo, bendrojo mokumo (likvidumo), manevringumo, kritinio likvidumo ir įsiskolinimo koeficientų rodiklių pastovumas, tai yra, kad šių rodiklių pokytis buvo artimas arba lygus nuliui. Tačiau bendrojo pelningumo ir pelningumo rodikliai buvo teigiami, tačiau ne visada augdavo. Pastebimas augimas užfiksuotas tik 2007 metų II ir 2008 II ketvirčius. Greičiausia tai atsitiko dėl jau anksčiau minėtų priežasčių, kad kasybos ir karjerų eksploatacijos ūkinių subjektų rodikliai priklauso nuo sezoniskumo, o patys didžiausi apkrovimai kaip tik ir būna I – II metų ketvirčiais.

2.5. Empirinių tyrimų metu gautų duomenų analizė

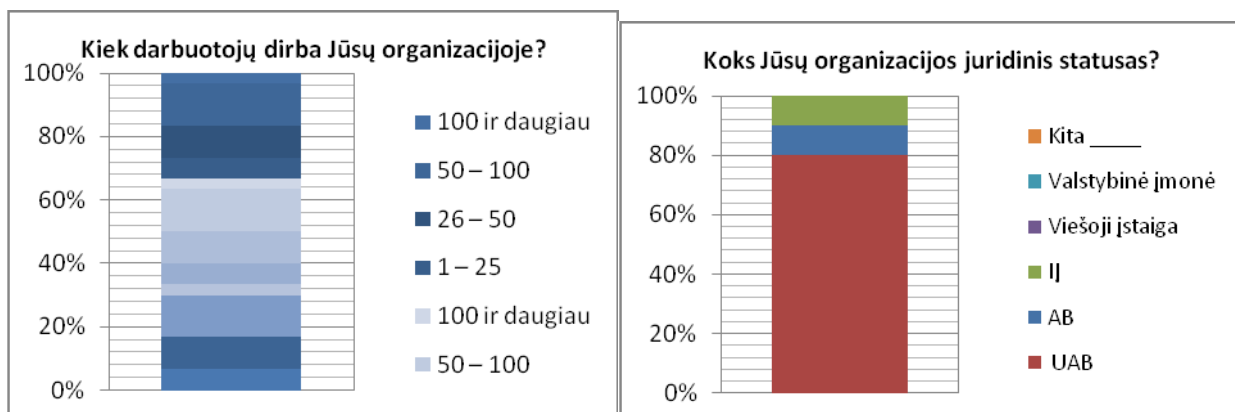
2.5.1 Anketinės apklausos rezultatai

Atlikus Lietuvos kasybos ir karjerų eksploatuojančių įmonių anketinę apklausą, gauti tyrimo rezultatai parodo esamą pelningumo ir mokumo situaciją šiame sektoriuje. Gauti rezultatai bus reikalingi kuriant pelningumo ir mokumo tobulinimo modelį.

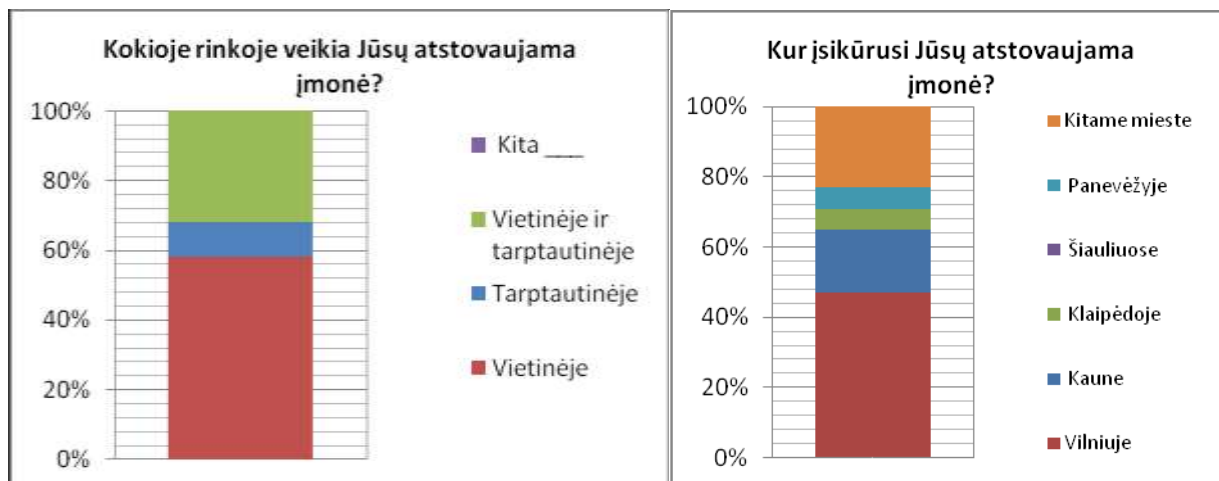
Anketinė apklausa buvo išsiųsta 40 kasybos pramonės įmonių. Kiekvienai įmonei buvo nusiųsta po 5 anketas. Atsakymai buvo gauti tik iš 20 įmonių, iš viso 100 vienetų anketų, dauguma įmonių priklauso Lietuvos karjerų asociacijai. Šis rezultatas yra tik patenkinamas, nors pagal imties dydžio formulę (1), norint gauti 95 % rezultatų patikimumą, reikėtų apklausti 40 įmonių. O šiuo atžvilgiu tesiekia 50 %.

Apklausos rezultatai parodė labai panašią pelningumo ir mokumo valdymo situaciją, t. y. pelningumo ir mokumo rodikliai yra analizuojami, atliekami įvairūs skaičiavimai, tačiau įmonės neturi bendros valdymo sistemos.

Anketą sudarė dvidešimt klausimų. Į visus klausimus buvo pateikti atsakymai, iš kurių reikėjo išsirinkti vieną atsakymą. Tik vienas klausimas turėjo daugiau nei vieną galimą atsakymo variantą.

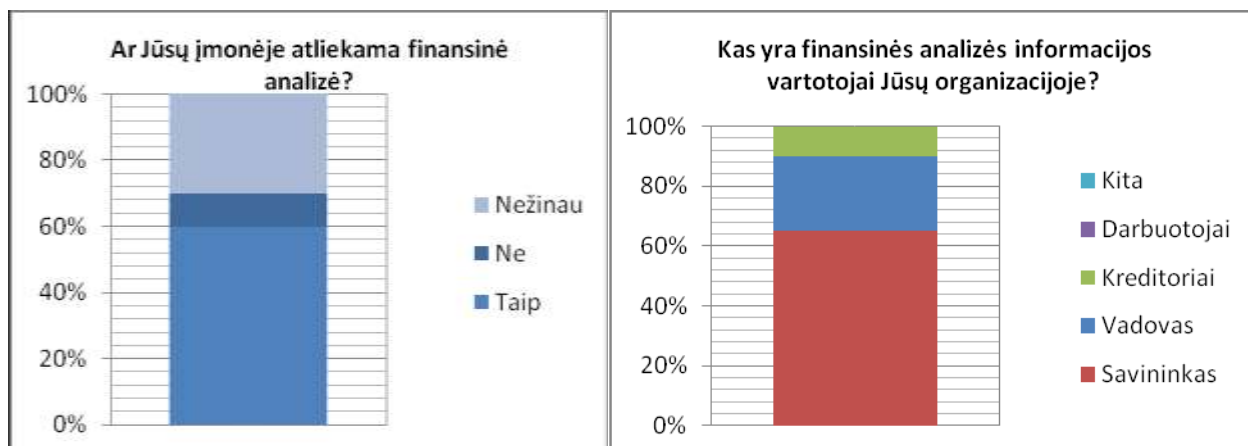


19 pav. Darbuotojų skaičius ir organizacijos juridinis statusas

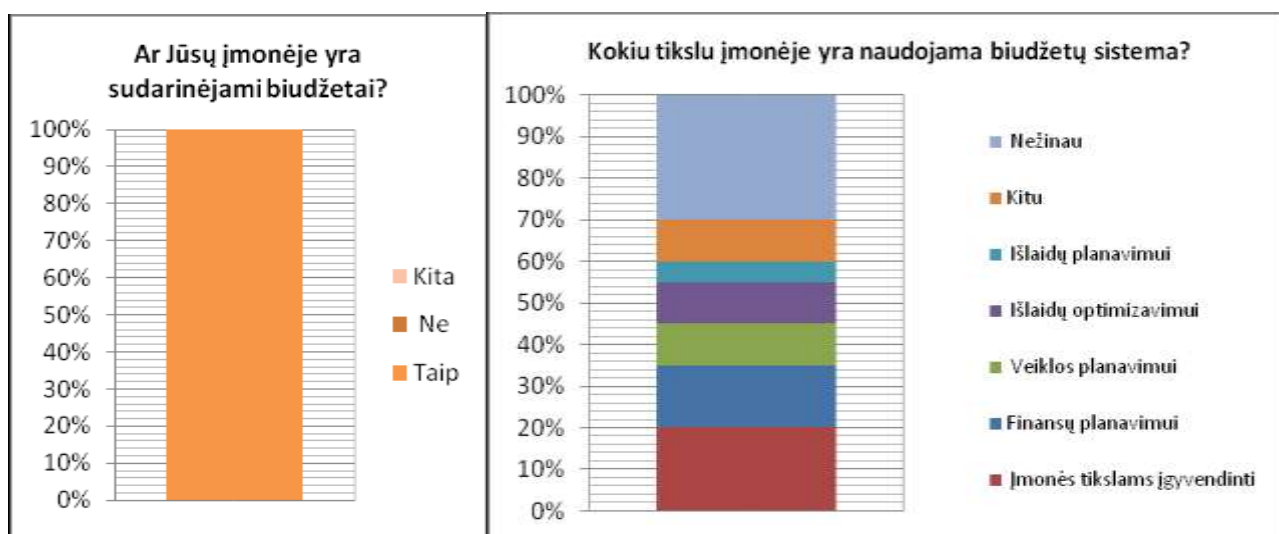


20 pav. Rinkos tipas ir įmonės buveinė

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad kasybos pramonėje veikia daugiausiai vidutinio dydžio įmonių, kuriose dirba nuo 26 iki 100 žmonių. Yra tik dvi įmonės, kuriose darbuotojų skaičius viršija šimtą, tos pačios dvi įmonės priklauso akcinėms bendrovėms, likusi dauguma yra uždarnosios akcinės bendrovės. Dauguma įmonių yra įsikūrusios Vilniaus rajone, net 47 %, kitas didesnis miestas yra Kauno apylinkės – 18 %. Likusios įmonės įsikūrusios nedideliuose miestuose, kur yra palanki geografinė padėtis kasybos darbams atlikti.

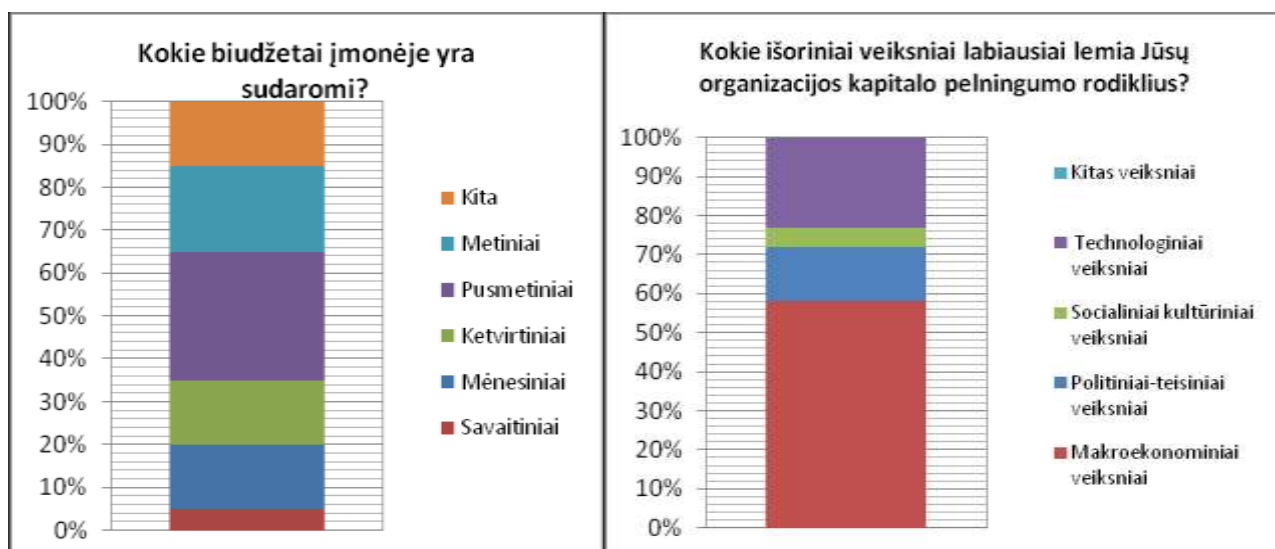


21 pav. Finansinės analizės vartotojai

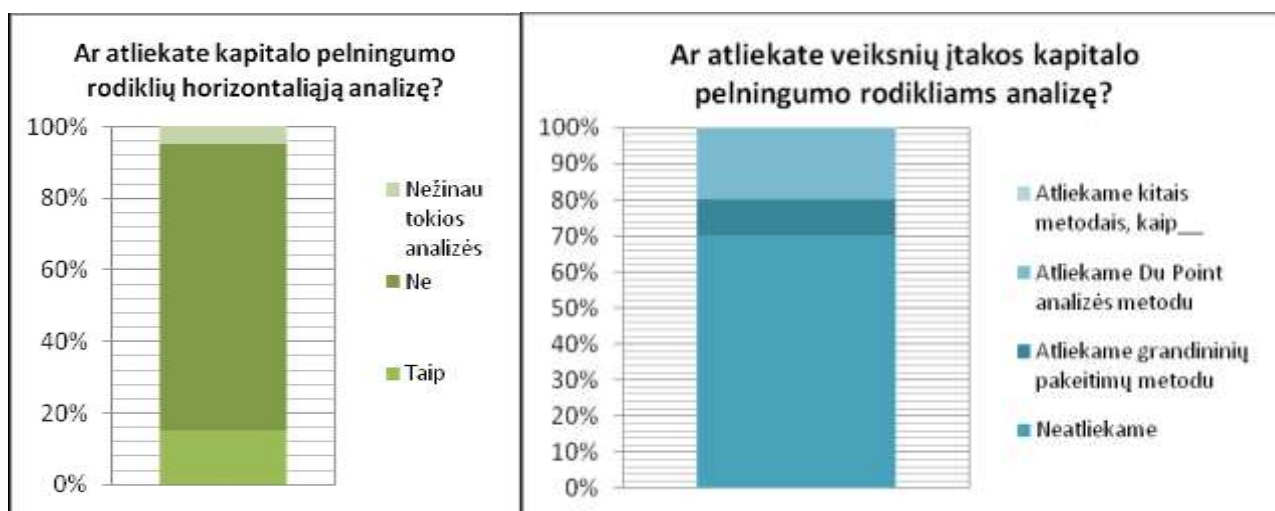


22 pav. Įmonių biudžetai

Pasidomėjus respondentų, kokie yra finansinės analizės informacijos vartotojai, dauguma atsakė, kad tai įmonės savininkai, paskui eina vadovai. Dauguma kasybos įmonių atlieka finansinę analizę, tačiau yra nemažai nežinančių išvis, ar jų įmonė atlieka kažkokią analizę, tyrimus. Tai bus žemesnės grandies darbuotojai, kuriems tokie dalykai nėra aktualūs. Tačiau visi be išimties atsakė, kad įmonė sudarinėja biudžetus. Bet labiausiai keista, kad iš jų net 30 % nežino, kokiam tikslui sudarinėjami biudžetai įmonėse. Kiti respondentai daugiausia paminėjo, kad biudžetai sudarinėjami tam, kad įmonė įgyvendintų tikslus, šiek tiek mažiau – finansams planuoti. Įmonės dažniausiai sudarinėja ilgalaikius biudžetus, tai mėnesinius, pusmetinius ar metinius.

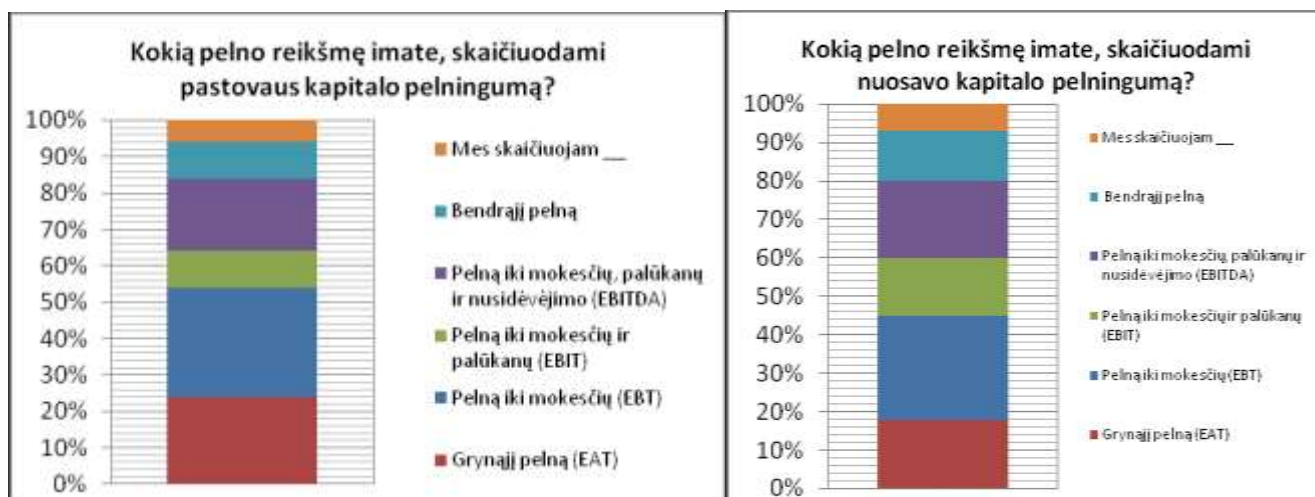


23 pav. Biudžetų rūšys ir išoriniai veiksniai, lemiantys organizacijos kapitalo pelningumo rodiklius



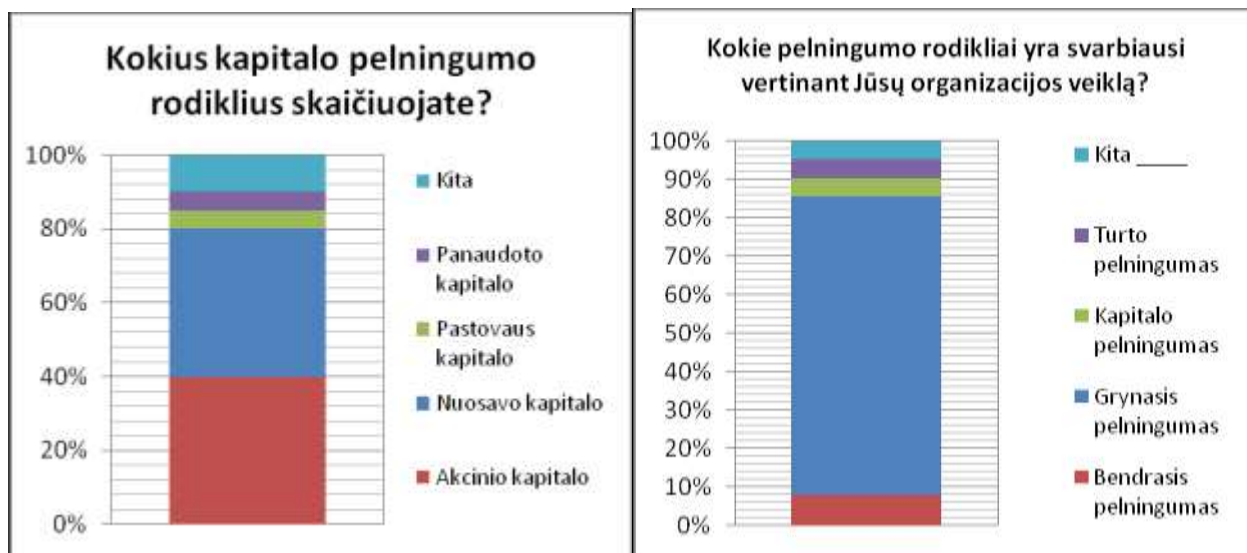
24 pav. Kapitalo pelningumo rodikliai

Toliau pateikti tyrimų rezultatai parodė, kad įmonės mažai dėmesio skiria kapitalinio pelningumo rodiklių analizei, neatlieka veiksnių įtakos kapitalo pelningumo rodiklių analizės. Tačiau mano, kad didžiausią įtaką kapitalo pelningumui daro makroekonominiai veiksniai.



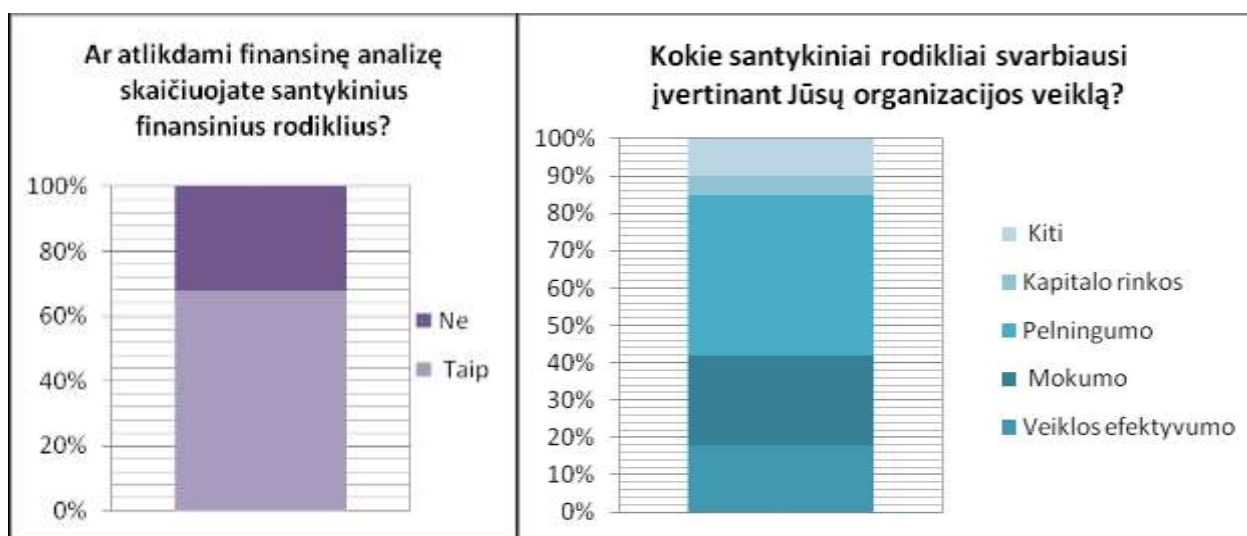
25 pav. Pastovaus ir nuosavo kapitalo pelningumo skaičiavimas

Pastovaus kapitalo pelningumas parodo įmonės funkcionavimo ir potencialios plėtros lygį, be to, kaip vadovai sugeba panaudoti nuosavą kapitalą ir ilgalaikius įsipareigojimus, o nuosavo kapitalo pelningumas parodo nuosavo kapitalo sukurtą pelną ir tam tikru mastu – įmonės vadovybės darbo efektyvumą naudojant investuotą kapitalą. Tuo tarpu galima daryti prielaidą, kad įmonės dar tiksliai nežino, kaip skaičiuoti šiuos rodiklius, tik 24 % atsakė teisingai, kad skaičiuojant pastovaus ir nuosavo kapitalo pelningumą reikia imti grynąjį pelną.



26 pav. Kapitalo pelningumo rodikliai

Toliau analizuojant anketos atsakymus, paaiškėjo, kad ūkio subjektai žino tik akcinio ir nuosavo kapitalo pelningumo rodiklius, kitų arba nežino, arba neskaiciuoja. Panašiai yra ir su pelningumo rodikliais, iš kurių yra skaičiuojamas tik vienintelis grynasis pelnas, kitų dėl neaiškių priežasčių neskaiciuoja arba jų nežino.



27 pav. Santykiniai finansiniai rodikliai

Pasidomėjus apie santykinius finansinius rodiklius, paaiškėjo, kad 68 % įmonių juos skaičiuoja. Dažniausiai skaičiuoja pelningumo, mokumo ir veiklos efektyvumo rodiklius.

Taigi iš kasybos ir karjerų pramonės tyrimų rezultatų galima prieiti prie išvados, kad finansinės analizės yra atliekamos kiekvienoje įmonėje, tačiau jos atlikimo kokybė ir dydis skiriasi, nagrinėjami paviršutiniškai ir neužtikrintai. Pagrindinė kasybos pramonės įmonėse yra vienos pelningumo ir mokumo analizės sistemos neturėjimas, pagrindinis tikslas bus sukurti patogią, bendrą ir nesudėtingą sistemą, leidžiančią įmonėms efektyviai nagrinėti pelningumą ir mokumą įmonėse.

2.5.2 Anketinės apklausos rezultatų patikimumo nustatymas

Norint nustatyti tyrimų rezultatų patikimumą, reikia apdoroti tyrimų rezultatus statistiniais duomenimis, bei nustatyti statistinius duomenų kriterijus.

Vidutinė laukiama reikšmė yra visų galimų rezultatų svertinis vidurkis, kurį nustatant kiekvieno rezultato tikimybė imama kaip atitinkamos reikšmės dažnio arba svorio matas. Vidutinis dydis rodo apibendrintą kiekybinę charakteristiką, tačiau jis dar neleidžia priimti sprendimo dėl varianto pasirinkimo. Sprendimui priimti būtina žinoti rodiklių svyravimą, t.y. nustatyti galimo rezultato svyravimo dydį [7].

Rezultatus galima išreikšti dispersija ir vidutiniu kvadratinu nuokrypiu.

Dispersija nustatoma pagal formulę [7]:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (x - \bar{x})^2 \cdot n}{\sum n} \quad (22)$$

čia: σ^2 - dispersija – statistinė imties charakteristika, atspindinti labiausiai tikėtiną eilinio matavimo vertės nukrypimą nuo aritmetinio vidurkio;

x – laukiama reikšmė kiekvienu stebėjimų atveju;

$\bar{x}$ – vidutinė laukiama reikšmė;

n – pastebėtų atvejų skaičius (dažnis).

Vidutinis kvadratinis nuokrypis nustatomas pagal formulę [7]:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n - 1}}; \quad (23)$$

Vidutinis kvadratinis nuokrypis arba standartinis nuokrypis – dydis, nusakantis atsitiktinio dydžio įgyjamų reikšmių sklaidą apie vidurkį.

Analizuojant paprastai taikomas variacijos koeficientas. Jis yra vidutinio kvadratinio nuokrypio ir aritmetinio vidurkio santykis, rodantis gautų rezultatų nukrypimų laipsnį [7]:

$$V = \frac{\sigma}{x} \cdot 100\%; \quad (24)$$

Variacijos koeficientas kinta nuo 0 iki 100 %. Kuo didesnis koeficientas, tuo didesnis svyravimas. Nustatytas toks įvairių variacijos koeficientų kokybinis įvertinimas [34]:

- iki 10 % – silpnas svyravimas;
- 10-25 % – vidutinis (saikingas) svyravimas;
- daugiau kaip 25 % – didelis svyravimas.

Iš kasybos ir karjerų pramonės įmonių anketinių duomenų galime spręsti, kad didžioji dauguma anketinių atsakymų svyruoja nuo 10 – 25 %, tai reiškia, kad jis yra saikingas. Atlikus statistinių duomenų analizę, galima prieiti prie išvados, kad rezultatai yra patikimi, todėl galima sudaryti modelį.

2.6. Tyrimo rezultatų regresinė analizė

Kitas būdas nagrinėti kasybos pramonės tyrimų rezultatus yra pasinaudoti regresinę analizę. Regresinė analizė leidžia nustatyti statistiškai reikšmingus ir nereikšmingus veiksnus, bei prognozuoti nagrinėjamą reiškinį. Regresinės analizės tikslas yra matematiškai įvertinti ekonominių veiksnių tarpusavio sąryšius [7].

Ekonominių rodiklių analizėje dažnai naudojama ir porinė koreliacija. Labai svarbu yra tinkamai pasirinkti porinę koreliaciją, kad tinkamai apibūdintų konkrečių rodiklių tarpusavio ryšį.

Kai vieną veiksnio požymio skaitinę vertę atitinka keletas pasekmės skaitinių verčių, iš kurių galima nustatyti vidutinę, vadinamas koreliaciniu. Pati koreliacijos sąvoka reiškia savitarpio santykiavimą, tarpusavio priklausomybę. Koreliacijos sąvoka apima dviejų ar daugiau kaip dviejų statistinių eilučių priklausomybę, kuri gali būti nagrinėjama vienu ar kitu metodu [7].

Kai nagrinėjamų dydžių priklausomybė yra akivaizdi – grafinio vaizdavimo pirmų tyrimo etapų visai pakanka, todėl grafikais galima konstatuoti koreliacinį ryšį ar kad jo nėra. Dažnai svarbiau žinoti priklausomybės stiprumo laipsnį. Šį dydį jau reikia apskaičiuoti. Tam tikslui pasiekti naudojami įvairūs koreliacijos ir kiti priklausomybę matuojantys dydžiai [7].

Koreliacijos stiprumo interpretacija yra tokia [23]:

Nuo 0,9 iki 1,0 arba nuo -0,9 iki -1,0 – koreliacija laikoma labai stipria;

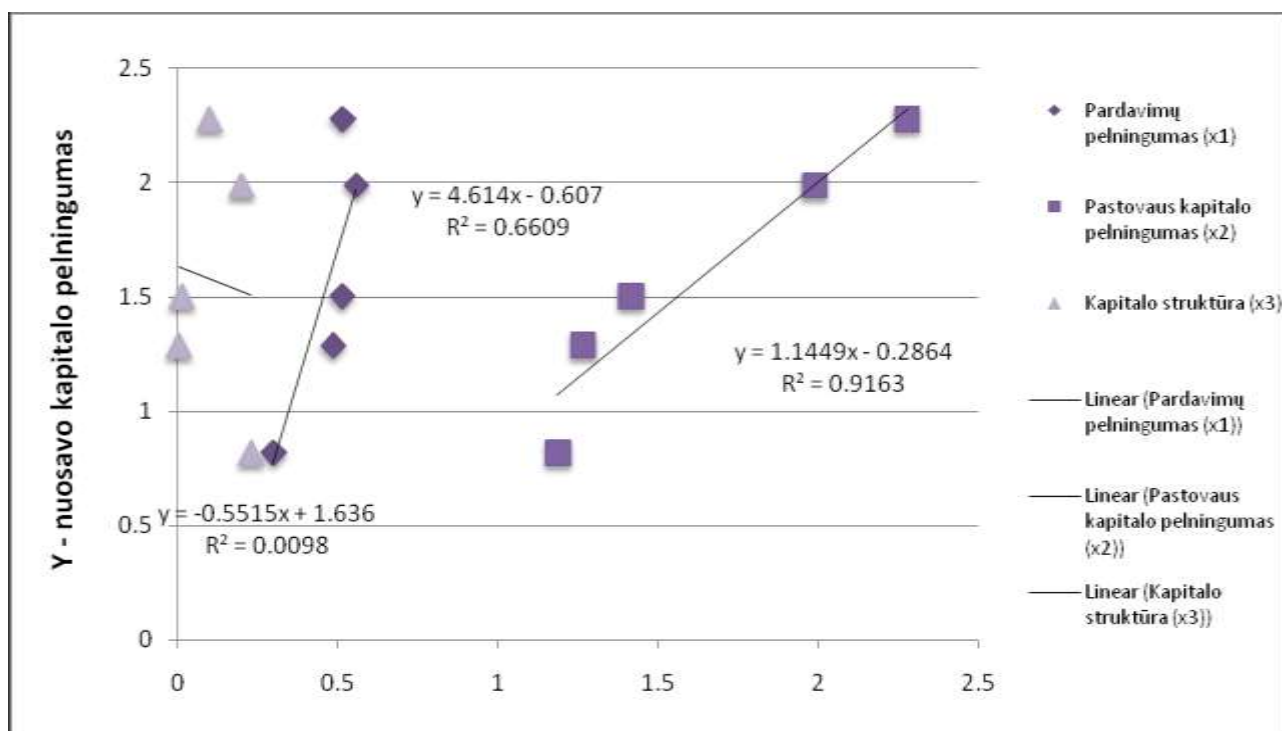
Nuo 0,7 iki 0,9 arba nuo -0,7 iki -0,9 – stipri koreliacija;

Nuo 0,5 iki 0,7 arba nuo -0,5 iki -0,7 – koreliacija yra vidutinė;

Nuo 0,3 iki 0,5 arba nuo -0,3 iki -0,5 – koreliacija laikoma silpna;

Nuo 0,3 iki -0,3 – labai silpna arba nereikšminga koreliacija.

Siekiant sukurti pelningumo ir mokumo tobulinimo pramonės įmonėse modelį, buvo atlikta regresinė, trendas ir koreliacinė analizė, pasitelkiant *Microsoft Excel* programą. Buvo nagrinėjama trys atsitiktinai pariktos įmonės iš kasybos ir karjerų eksploatuojančių įmonių pramonės šakos, tai AB „Dolomitas“, AB „Klovainių skalda“ ir UAB „Žvyro karjeras“. Analizei atlikti paimti 2002 - 2008 metų duomenys.



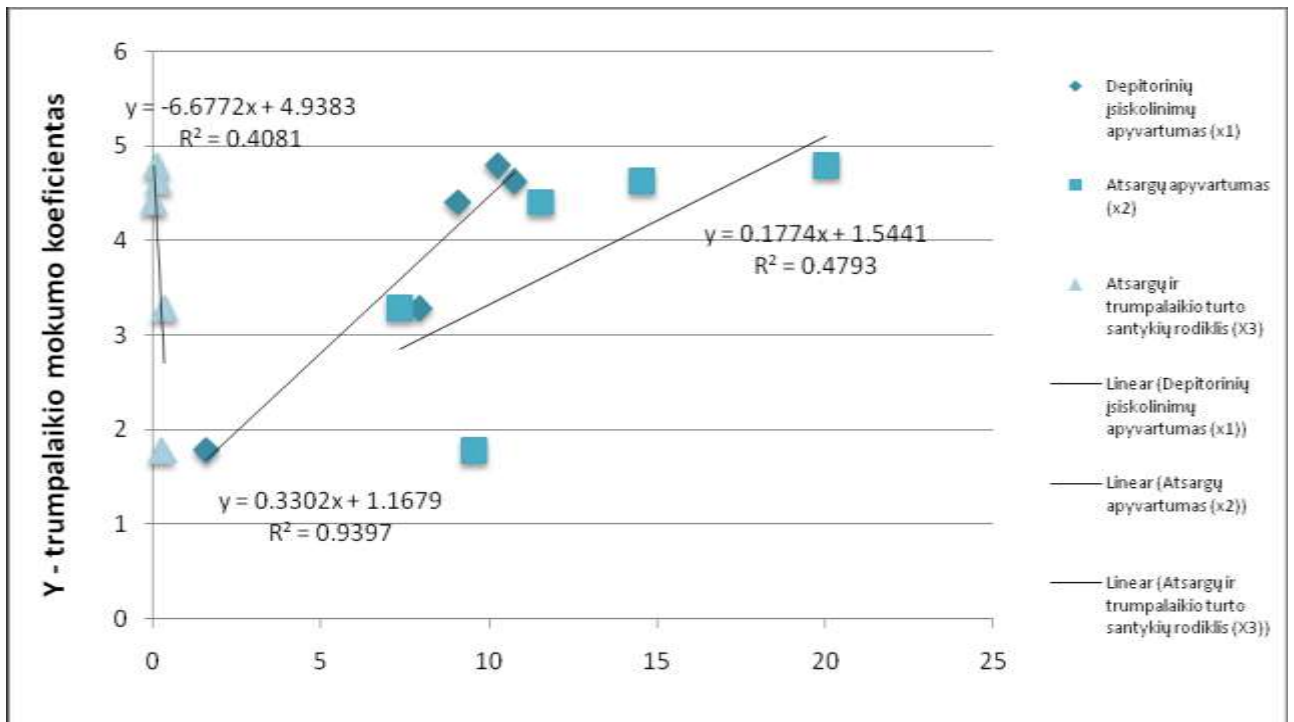
28 pav. Nuosavo kapitalo pelningumo (y) priklausomybė nuo pardavimų pelningumo (x1), pastovaus kapitalo pelningumo (x2) ir kapitalo pelningumo nustatyta mažiausiu kvadratų metodu.

Dvidešimt devintame paveikslėlyje yra pavaizduota nuosavo kapitalo koreliacija su pardavimo pelningumu, pastovaus kapitalo pelningumu ir kapitalo struktūra.

Iš 28 paveikslo matyti, kad taškų, nuosavo kapitalo pelningumo ir pardavimų pelningumo, išsisklaidymo ryšys su koreliacijos koeficientu ($R^2 = 0,6609$, $r = 0,813$) yra stiprus. Pagal trendo tiesę galime spręsti, kad šis koeficientas ateityje tik didės.

Panaši koreliacija ir su nuosavo kapitalo pelningumo ir pastovaus kapitalo pelningumo priklausomybė, tik ji yra dar labiau stipresnė, nes koreliacijos koeficientas yra lygus 0.957 ($R^2 = 0,9163$) punkto. Priedo to, šis koeficientas ateinančiais metais taip pat didės.

Visai priešingai yra su nuosavo kapitalo pelningumo ir kapitalo struktūros koreliacijos koeficientu. Šis rodiklis mažėja ir yra lygus 0,099 ($R^2 = 0,0098$), kas rodo, kad koreliacija yra silpna arba visai nereikšminga. Taip yra dėl to, kad turi duomenys yra pasiskirstę labai nevienodai.



29 pav. Trumpalaikio mokumo koeficiento (y) priklausomybė nuo debitorinių įsiskolinimo apyvartumo (x1), atsargų apyvartumo (x2) ir atsargų ir trumpalaikio turto santykių rodiklio (x3) nustatyta mažiausiu kvadratų metodu.

Kitas koreliacijai naudojamas rodiklis yra trumpalaikio mokumo koeficientas. Jis yra lyginamas su debitorinių įsiskolinimo apyvartumu, atsargų apyvartumu ir atsargų ir trumpalaikio turto santykių rodikliu.

Didžiausias ryšys yra tarp trumpalaikio mokumo ir debitorinių įsiskolinimų, nes koreliacijos koeficientas yra lygus 0,969 ($R^2 = 0,9397$), kas rodo labai stiprų ryšį. Taip pat šis koeficientas ateity didės.

Likę du koreliacijos koeficientai yra labai panašūs. Trumpalaikio mokumo ir atsargų apyvartumo koeficientas yra lygus 0,692 ($R^2 = 0,4793$), o trumpalaikio mokumo ir atsargų ir trumpalaikio turto santykių – 0,639 ($R^2 = 0,4081$). Skirtumas tas, pastarasis rodiklis mažėja, o trumpalaikio mokumo ir atsargų koreliacijos koeficientas – didėja.

3. PELNINGUMO IR MOKUMO TOBULINIMAS PRAMONĖS ĮMONĖSE

3.1. Pelningumo ir mokumo analizės įmonėje tobulinimo modelis

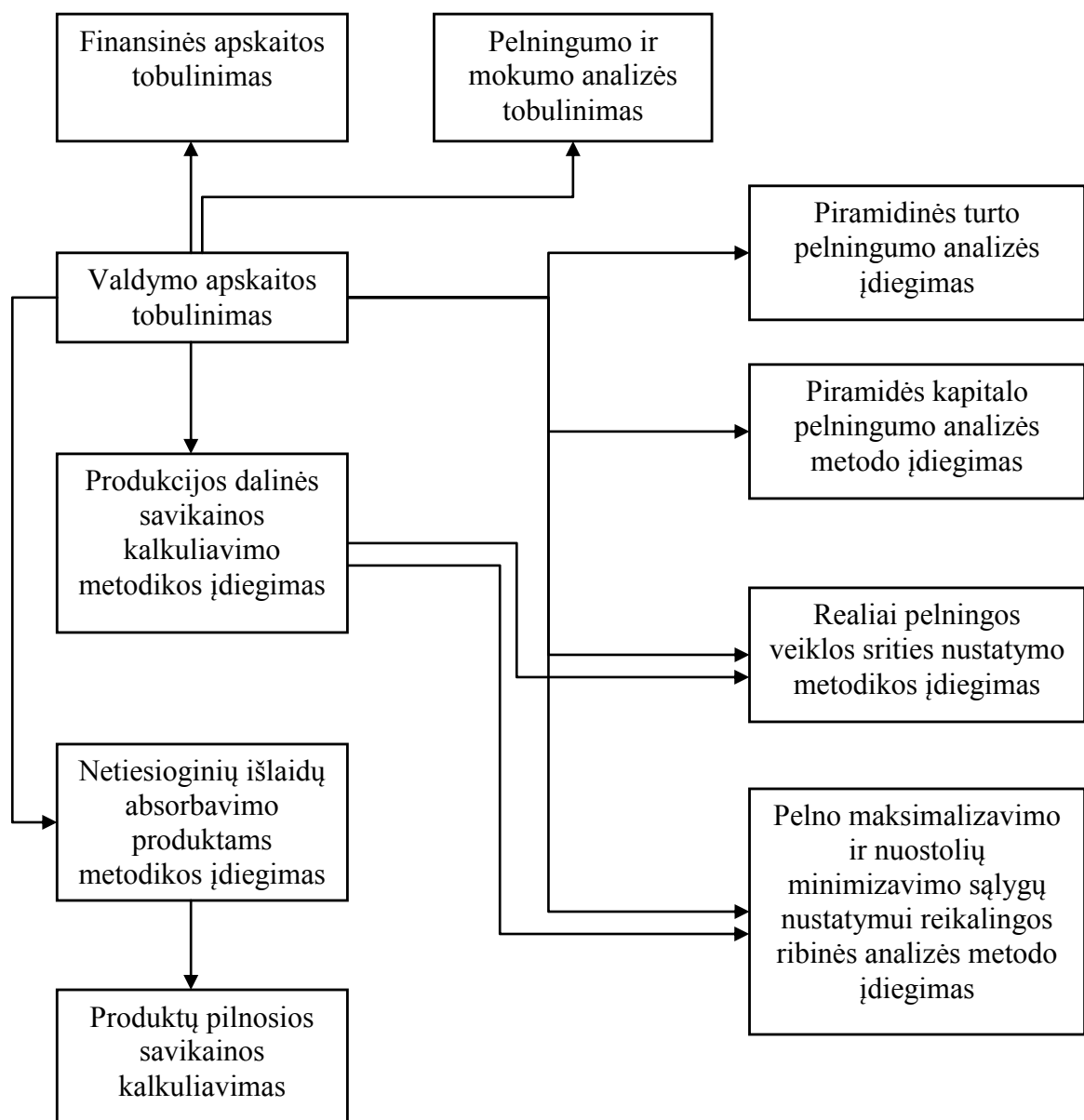
Rinkos ekonomika pasižymi neapibrėžtumu, versle nuolat pasitaiko netikėtumų, nesėkmių, rizikos. Finansinės būklės vertinimas teikia labai daug naudingos informacijos, kuria remiantis galima priimti tikslesnius ir labiau pagrįstus operatyvinius, taktinius bei strateginius verslo sprendimus ir kuria remiantis galima sumažinti išskylančią riziką bei išvengti daugelio problemų.

Kuriant pelningumo ir mokumo tobulinimo modelį, atsižvelgiau į atliktus tyrimus kasybos ir karjerus eksploatuojančias pramonės įmonėse.

Pastebėjau, kad pelningumo ir mokumo analizei nėra daug skiriama dėmesio, o mažose įmonėse pelningumui ir mokumui dar mažiau tiriama, nei didesnėse įmonėse. Gal visa tai yra dėl to, kad pasiklystama rodiklių gausoje ir painiavoje. Todėl galima daryti išvadą, kad pagrindinės problemos yra tos: 1) įmonės neturi vieningos sistemos padedančios analizuoti pelningumą ir mokumą, kuri padėtų kontroliuoti šiuos du rodiklius, bei 2) literatūroje yra plačiai išvardinti ir pateiktos pelningumo ir mokumo pagrindinių skaičiavimo formulės, tačiau praktikoje jos daugumoje lieka nepanaudotos, o apsiribojama paprasčiausiai buhalteriniais veiksmiais.

Tobulinant pelningumo ir mokumo analizę ir kuriant pelningumo ir mokumo modelį buvo remtasi tiek literatūros šaltinių, tiek kasybos ir karjerus eksploatuojančių pramonės įmonių tyrimų rezultatais, kurie parodė, kad sukūrus ir įdiegus pelningumo ir mokumo analizės sistemą, bendrovės pasiektų geresnių veiklos rezultatų. Todėl, yra siūlomas metodinis modelis, tobulinantis pelningumą ir mokumą pramonės įmonėse.

Kiekvienai organizacijai reikia tokios informacijos sistemos, kuri rodytų kryptį ir skatintų vadovus judėti tikslo link. Jie turi žinoti, kuria kryptimi nukreipti savo pastangas, kad jų organizacija kuo greičiau priartėtų prie savų tikslų.



30 pav. Pelningumo ir mokumo analizės įmonėje tobulinimo modelis

3.1.1. Piramidinės turto pelningumo analizės įdiegimas

Turto pelningumas dar vadinamas vienu iš investicijų pelningumo matavimo būdų. Šis rodiklis parodo įmonės ūkinės – gamybinės veiklos efektyvumą neatsižvelgiant struktūrą. Šį rodiklį skaičiuojant, dažnai imamas pelnas iki palūkanų ir mokesčių išskaitymo siekiant, kad turto pelningumui neturėtų įtakos įmonės finansinė veikla, o vien tik ūkinė- gamybinė veikla. Kitu būdu turto pelningumas skaičiuojamas kaip grynojo pelno rodiklio santykis su turto vidurkiu.

Turto pelningumo apskaičiavimas naudojant pelną prieš palūkanų išlaidų išskaitymą padeda palyginti įmones su įvairia finansavimo struktūra. Pelno, išskaičius palūkanų išlaidas, panaudojimas turto pelningumui apskaičiuoti panaikina šį privalumą ir padaro įmones, naudojančias kreditus, mažiau pelningas, nes dalį pajamų jos paskiria palūkanoms mokėti. Apskaičiuojant turto pelningumą ir išskaičius palūkanas iš pelno, reikia atsižvelgti į palūkanų išlaidoms tenkančią pelno mokesčių dalį ir rodiklio skaitiklį (pelną) koreguoti ta suma. Kai nėra ataskaitose tokios informacijos, turto pelningumui apskaičiuoti taikomas grynojo pelno rodiklis.

Turto pelningumo analizė atliekama pirmiausiai turto pelningumo formulę išskaidžius į veiksnius, darančius įtaką turto pelningumui. Tai atliekama turto pelningumo formulės skaitiklį ir vardiklį dauginant iš pardavimų sumos:

$$TP = GP/T = (GP/T) * Pa = (GP/Pa)(Pa/T) = PaP * TA,$$

Kurioje: TP – turto pelningumas

GP – grynasis pelnas;

T – vidutinė metinė turto vertė;

PaP – pardavimų pelningumas;

TA – turto apyvartumas.

Taip išskaidžius turto pelningumo formulę, gaunami nauji veiksniai: 1) pardavimų pelningumas ir 2) turto apyvartumas. Šie veiksniai daro tiesioginę įtaką turto kitimui, nes, didėjant pardavimų pelningumui didėja turto pelningumas, o greitėjant turto apyvartumui, gerėja įmonės finansinė būklė ir didėja turto pelningumas. Daugikliams kintant priešinga kryptim, poveikis yra atvirkštinis.

Du Ponto piramidę pelningumo analizei įvairūs autoriai taiko gana įvairiai, nors esminis principas yra tas pats. Šis principas – tai pelningumo rodiklių (turto pelningumo ar kapitalo pelningumo) išskaidymas į daugiklius, kurie vėliau skaidomi į santykinius rodiklius arba absoliučius rodiklių elementus. Skiriasi tik išskaidymui pasirinkti rodikliai. Norint pritaikyti Du Ponto metodiką Lietuvos sąlygomis, būtina ją šiek tiek pakoreguoti atsižvelgiant į lietuviškos atskaitomybės teikiamą informaciją. Šioje schemoje tikslinga būtų

numatyti rodiklius, formuojančius grynąjį pelną, o ne vien tik pelną iš ūkinės – gamybinės veiklos. Tuo tikslu į schemą reikėtų įkomponuoti veiklos sąnaudas, finansinės veiklos rezultatą ir ypatingos veiklos pelną ir nuostolį. Tada schema išsamiau atvaizduotų ne tik tiesioginės gamybinės veiklos įtaką pelnui, bet ir administracinės valdymo, pardavimų, finansinės veiklos rezultatų įtaką turto pelningumui. Šioje schemoje išskaidyti rodikliai sudaro galimybę pažvelgti į įmonės viduje esančius ekonominių reiškinių tarpusavio ryšius ir nustatyti, kurie iš jų darė lemiamą įtaką įmonės veiklai. Be to, rodiklių skirtumas gali parodyti tam tikras įmonės veiklos charakteristikas bei įmonės strategiją savo šakoje, tos pačios įmonės strategiją per keletą laikotarpių. Be to, santykinis rodiklių ryšys įmonės vadovams gali sudaryti galimybę vienus rodiklius panaudoti siekiant turto pelningumo ir ignoruoti kitus. Pvz., turto pelningumo galima siekti dviem būdais: didinant pardavimų pelningumą, paliekant nekintamą turto apyvartumą, arba atvirkščiai. Kai mažas pardavimų pelningumas, siekiama padidinti turto apyvartumą ir taip išvengti turto pelningumo sumažėjimo. Naudojant mūsų pateiktą turto pelningumo analizės schemą, galima lengvai apskaičiuoti pirmos eilės veiksmų – pardavimų pelningumo ir turto apyvartumo įtaką turto pelningumo rodikliui. Ypač svarbu nustatyti kiekvieno veiksmo įtaką per ilgesnį laikotarpį. Tokia analizė parodo ne tik tam tikrus dėsningumus, bet ir padeda priimti efektyvius sprendimus.

3.1.2. Produkcijos dalinės savikainos kalkuliavimas metodikos įdiegimas

Dalinės savikainos kalkuliavimo sistema reiškia, kad į gaminių savikainą įskaičiuojama tik dalis įmonės išlaidų, t. y. tik tos išlaidos, kurios tiesiogiai susijusios su tam tikrų produktų gamyba. Kitaip tariant, į produktų savikainą įskaičiuojamos tik gamybinių padalinių išlaidos, bet ne bendrosios ir administravimo įmonės išlaidos, kitaip tariant, šiuo atveju apskaičiuojama produktų gamybinė savikaina.

Dalinė savikaina – tai toks produktų kaštų savikainos nustatymo būdas, kai į produkto kaštus įtraukiami tik kintamieji kaštai – tiek gamybiniai (pirmiausiai ir pridėtiniai) tiek negamybiniai. Dalinės savikainos apskaičiavimas remiasi kaštų skirstymu į kintamuosius ir pastoviuosius. Pridėtinių pastoviųjų kaštų dalis nėra įtraukiama į gaminio savikainą. Tokių kaštų pvz.:

1. Gamybos administravimo išlaidos;
2. Gamybinių patalpų nuomos išlaidos;
3. Išlaidos aptarnaujančių padalinių paslaugoms, kurių neįmanoma teisingai priskirti kuriam nors gaminiui. Pvz.: remonto padalinio išlaidos, kurios patvirtintos, taisant gamybinius įrenginius.

Dalinė savikaina skiriasi nuo pilnosios ne tik išlaidų struktūra, bet ir jų pripažinimo pelno apskaitoje tvarka. Dalinėje savikainoje atskiriamos pastoviosios gamybos pridėtinės išlaidos kadangi jos pripažįstamos kaip sąnaudos tuoj pat jas užfiksavus buhalterinėje apskaitoje. Toks savikainos skaičiavimo būdas apsaugo produkto vieneto kaštus nuo didelių svyravimų, kurie atsiranda būtent dėl pastovių gamybinių pridėtinių išlaidų susidarymo netolygumo.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad pilnoji produktų savikainos kalkuliavimo sistema yra tobulesnė už dalinę. Tačiau tai ne visiškai taip, nes pirmiausia pilnoji sistema yra kur kas brangesnė, be to, ją taikant faktiniai duomenys, kalkuliuojant pilnąją savikainą, gaunami kiek vėliau nei skaičiuojant dalinę savikainą. Taip pat reikia žinoti, kad tikslios ir teisingos pilnosios savikainos apskaičiuoti vis tiek nepavyksta, nes kai kurių išlaidų, pavyzdžiui, direktoriaus ar vyriausiojo buhalterio darbo indėlio į tam tikrų produktų gamybą tiksliai įvertinti tikrai nepavyks. Todėl kyla pavojus priimti sprendimus, vadovaujantis netiksliais duomenimis. Tokiu atveju net geriau būna pasiremti intuicija nei formaliais sprendimais. Vis dėlto bandymai kuo tiksliau apskaičiuoti visą produktų savikainą yra natūrali apskaitos ir apskritai vadybos tobulėjimo prielaida.

Jeigu taikomas bendrasis kalkuliavimas, visos išlaidos taip pat ir visos netiesioginės – tiek pastoviosios, tiek kintamosios – įskaičiuojamos į pagamintų produktų savikainą: kintamosios tiesioginės, gaminams priskiriamos tiesiogiai, o netiesioginės – proporcingai kuriai nors pasirinktai skirstymo bazei.

Bendrojo kalkuliavimo atveju visos tam tikrą produktą gaminant padarytos išlaidos įskaičiuojamos į atitinkamų produktų savikainą. Taip apskaičiuojama – pilnoji savikaina, o jeigu apskaitomas ir pardavimų procesas, - komercinė produktų savikaina.

Šis rodiklis naudingiausias kainodaroje, tačiau jis turi nemažai trūkumų:

- Neskaitina vadybininkų mažinti bendrųjų kaštų, be to, dažnai gali išprovokuoti klaidingus sprendimus, nukreipti ne į gamybos ir pardavimų apimčių didinimą, bet į jų mažinimą, atsiskaitant nuostolingu produktu, kuriuos galima padaryti pelningus padidinus gamybos ir pardavimų apimtis ir taip kompensuojant bendruosius kaštus;
- Neatspindi realios įmonės darbuotojų veiklos: padalinių, juolab visos įmonės vadovai, atlikdami savo pareigas, negamina konkrečių produktų, bet organizuoja visų darbuotojų veiklą, kontroliuoja ją, motyvuoja darbuotojus, rūpinasi darbuotojų kvalifikacijos kėlimu ir pan. Iš ties joks buhalteris nesirūpina, kiek jo darbo užmokesčio tenka kokiai įmonėje pagamintam produktui, - jo darbas visiškai kitoks:

- Toks kalkuliavimas labai brangus, nes visų bendrųjų kaštų paskirstymas produktams yra labai imlus darbu, be to, jis dažniausiai būna netikslus, bent jau nevisiškai tikslus;
- Atsiranda neatitikimas tarp menedžmento ir finansinės apskaitos rodiklių, nes Pelno (nuostolio) ataskaitos rodiklyje Pardutų prekių savikaina iš esmės atspindima gamybinę produktų savikaina, o Veiklos sąnaudose – visos bendrosios (taip pat ir pardavimų) išlaidos.

3.1.3. Realiai pelningos veiklos srities nustatymo metodikos įdiegimas

Realiai pelninga įmonės veiklos apimtis bus tarp minimalios – apribotos lūžio tašku ir maksimalios – apribotos paklausa.

Planuojant produkcijos gamybą, tenka pradėti nuo laukiamų pajamų ir išlaidų nustatymo. Norint nustatyti galima produkcijos pardavimą, būtina tirti rinką. Ištyrus rinką ir nustatius galimą produkcijos pardavimo kiekį, rinkoje nusistovėjusią kainą, galima prieiti prie antrojo analizės etapo. Antrajame etape reikėtų įvertinti būsimos produkcijos gamybos pastoviasias ir kintamąsias išlaidas ir nustatyti, ar produkcijos pardavimas garantuos įmonei pelną. Šiam uždaviniui spręsti daromi išlaidų-apimtys-pelno tyrimai lūžio taško metodu. Šiuo metodu nustatoma minimali produkcijos gamybos apimtis, garantuojanti, kad veikla nebus nuostolinga. Jei gaminsime minimalų produkcijos kiekį, nustatyta lūžio taško metodu, ir jos neparduosime, tai gamyba bus nuostolinga ir padidės apyvartinių lėšų poreikis dėl jų „užšaldymo“ neparduotoje produkcijoje.

Išlaidų-apimtys-pelno tyrimai atliekami ir jau gaminamų produktų pelningumui analizuoti. Lūžio taško metodu nustatoma, kiek pelno įmonė gaus kiekvieno gamybos lygio atveju. Šiuo metodu galime patikrinti visus įmonės gaminius ir nustatyti, kurių gamybos didinimas būtų naudingiausias. Be to, šis metodas parodo, kad kai kurie gaminiai yra nuostolingi. Dažnai susidaro situacija, kad gaminio, kuris ilgą laiką buvo pelningas, pardavimas sumažėja. Tokiais atvejais vadovai, neatkreipę dėmesio į šio gaminio išlaidų-apimtys-pelno tyrimus mano, kad jis pelningas ir tęsia toliau. Kada reikalinga tęsti nuostolingą gamybą ir kada ją būtina nutraukti, galima nustatyti kitu išlaidų-apimtys-pelno tyrimo būdu, kuris remiasi ribinių pajamų ir ribinių išlaidų analize.

Lūžio taško metodas leidžia nustatyti, kaip įmonei mechanizuojant gamybą, keisis bendrosios išlaidos ir pelnas. Išlaidų-apimtys-pelno tyrimais lūžio taško metodu galima nustatyti būtiną gamybos padidėjimą, kad moderni linija būtų nenuostolinga. Lūžio taško metodas gali parodyti gaminio kainos svyravimų rinkoje įtaką minimaliai gamybos apimčiai. Juo remiantis galima nagrinėti įvairių pastoviųjų, kintamųjų išlaidų ir kainų rinkoje darinių įtaką įmonės gaminių pelningumui.

Išlaidų-apimtis-pelno tyrimai lūžio taško metodu sudaro sąlygas nustatyti paklausos įtaką nuostolingumo rizikai ir apskaičiuoti veiklos saugumo ribas. Tai leidžia sudaryti informacinę bazę valdymo sprendimams priimti, jeigu rinkoje mažėje įmonės gaminių pardavimas ar jų kaina.

Lūžio taško metodas rodo minimalią gamybos apimtį, kuriai esant gamyba yra nenuostolinga. Pelningos gamybos apimties augimą, prasidedantį nuo lūžio taško, dažniausiai riboja produkcijos paklausa.

Q_D – šiuo metu galima parduoti 10 000 vnt.

Realiai pelninga veiklos sritis bus:

$$Q_D - Q_{\min} = 10000 - 6000 = 4000;$$

Saugumo riba:

$$MS = \frac{Q_D - Q_{\min}}{Q_D} \cdot 100\% = \frac{10000 - 6000}{10000} \cdot 100 = 40\%.$$

Jei norėčiau gauti tikslinį pelną TP, $TP = 2500 \text{ Lt}$, tai man reiktų TQ vienetų produkcijos:

$$TQ = \frac{FC + TP}{PR - AVC} = \frac{3000 + 2500}{1500 - 600} = \frac{5500}{900} = 6,11;$$

$$Q_{\min} = \frac{FC}{PR - AVC} = \frac{3000}{900} = 3,33$$

Paklausos ir kainų įtakos pelnui P matrica.

Paklausa Q	Kaina PR		
	$PR_1 = 1$	$PR_1 = 1,5$	$PR_1 = 2$
$Q_{x1} = 2$	-2,2	-1,2	-0,2
$Q_{x2} = 5$	-1	1,5	4
$Q_{x3} = 8$	0,2	4,2	8,2

$$P = TR - TC = PR \cdot Q - FC - AVC \cdot Q$$

Čia: FC – pastovios išlaidos;

AVC (VC) – kintamosios išlaidos;

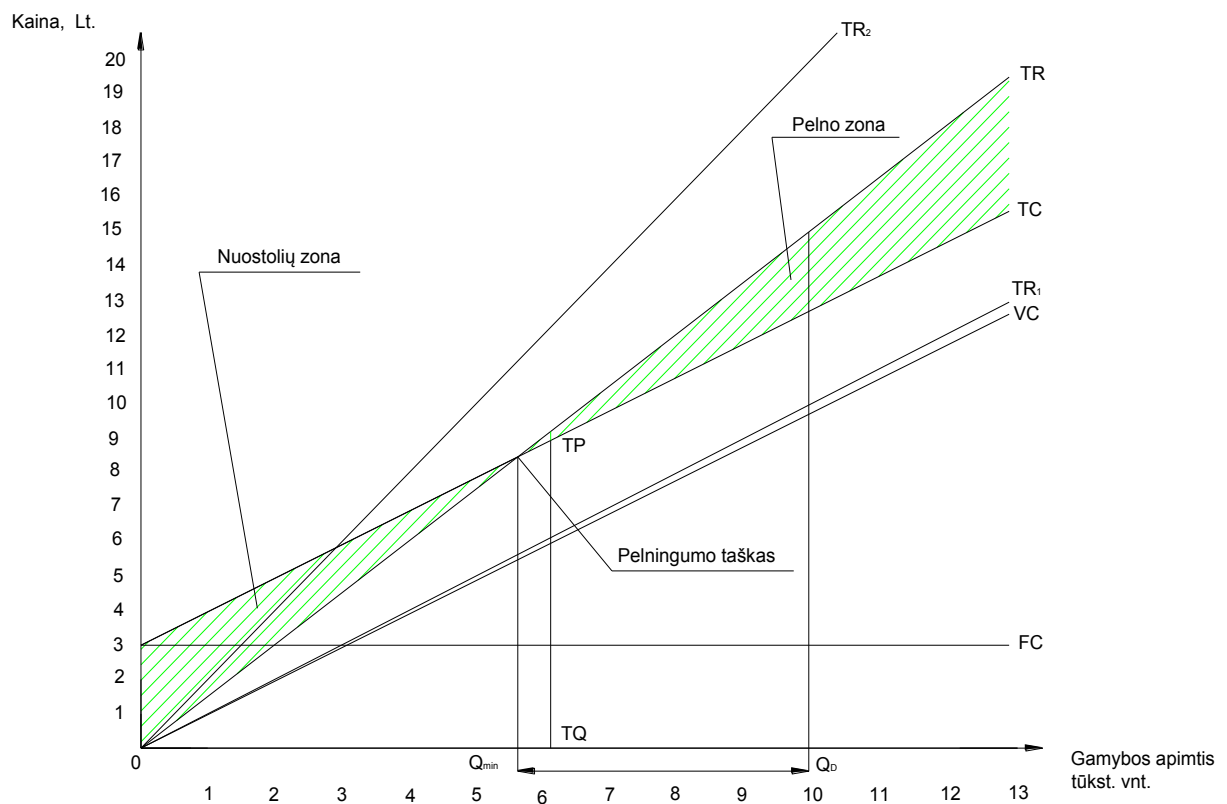
TC – bendrosios išlaidos;

TR – pardavimo pajamos;

Q – Gamybos apimtis;

TP – tikslinis pelnas;

PR – kaina;



31.pav. Lūžio taškas

Gamybos apimtis lūžio taške yra tiesiog proporcinga pastoviųjų išlaidų apimčiai ir atvirkščiai proporcinga kainos ir kintamųjų išlaidų skirtumui. Gamybos apimtis lūžio taške bus tuo didesnė, kuo didesnės pastoviosios išlaidos ir kuo mažesnės produkto ribinės pajamos. Ir atvirkščiai, lūžio taškas bus esant mažesnei gamybos apimčiai, jeigu bus mažesnės pastoviosios išlaidos ir didesnės produkto ribinės pajamos.

Kuo mažesnės gamybos apimtis lūžio taške, tuo greitesnis išlaidų padengimas pardavimo pajamomis ir pelno gavimas. Lūžio taškui nutolus nuo nulio, galima prognozuoti, jog didelė gamybos apimtys bus nuostolinga ir padengti bei pelnui gauti reikės didesnių pardavimo pajamų.

3.1.4. Pelno maksimalizavimo ir nuostolių minimizavimas

Ekonominis pelnas yra skirtumas tarp bendrųjų pajamų ir bendrųjų išlaidų, todėl maksimalus pelnas yra bendrųjų pajamų ir bendrųjų kaštų skirtumo maksimumas [28].

Pelno maksimizavimą konkuruojančioje firmoje galima parodyti dviem būdais:

- Pagal lyginamąjį bendrųjų pajamų modelį;
- bendrųjų kaštų modelį.

Bendrųjų pajamų tiesė - BP ir bendrųjų kaštų kreivė - BK. Vertikalus atstumas tarp BP ir BK kreivių rodo firmos gautą ekonominį pelną esant tam tikrai gamybos apimčiai. Matome, kad kai gamybos apimtis yra QA ir QB, $BP = BK$, todėl ekonominis pelnas lygus nuliui. Kai gamybos apimtis mažesnė už QA ir didesnė už QB, firmos bendrieji kaštai didesni už bendrąsias pajamas ($BK > BP$), todėl firmos ekonominis pelnas neigiamas (firma negauna ne tik ekonominio, bet gal ir normaliojo pelno). Firma gaus ekonominį pelną, jei gamybos apimtis bus tarp QA ir QB, nes šiame intervale $BP > BK$. Ekonominis pelnas yra maksimalus (n_{max}), kai gaminama Q_c produktų. Tuomet atstumas tarp BP ir BK yra didžiausias. Pelnas maksimalus taške, kuriame kreivės BK liestinė yra lygiagreti su tiesės BP liestine [9].

Kampo tarp Q ašies ir kreivės liestinės tangentas tam tikrame taške, kaip žinome, yra lygus tos kreivės funkcijos išvestinės reikšmei tame taške. Todėl taške Q_c bendrųjų kaštų kreivės funkcijos išvestinė lygi bendrųjų pajamų kreivės funkcijos išvestinei: $BK' = BP'$. Remiantis išvestinės apibrėžimu ir žinant, kad $RK = ABK/AQ$ ir $RP = ABP/AQ$, turime, kad $BK' = RK$ ir $BP' = RP$. Žinome, kad $BP = Q \times P$, todėl $BP' = (Q \times P)' = P = RP$ ši lygybė rodo, kad tobulos konkurencijos rinkoje firmos gaunamos ribinės pajamos sutampa su prekės kaina. Galime daryti išvadą, kad ekonominis pelnas didžiausias, kai gamybos apimtis tokia, kuriai esant ribinės pajamos lygios ribiniams kaštams, t.y. $RP = RK$.

Pelnas yra maksimalus, kai $RP = RK$. Tarkime, gamybos apimtis yra vienu vienetu mažesnė už optimalią. Tuomet ribiniai kaštai bus mažesni negu ribinės pajamos. Padidinus gamybą vienu produkto vienetu, pajamos padidės daugiau negu išlaidos, todėl pelnas taip pat padidės. Imant taškus kairėje nuo optimalios gamybos apimties, pelnas, augant gamybos apimčiai iki optimalios, didės. Analogiškai, jei bus gaminama produkcijos apimtis didesnė už optimalią, tai $RK > RP$. Sumažinus gamybą vienu vienetu, t.y. artėjant prie optimalios gamybos apimties iš dešinės, išlaidos sumažės daugiau negu pajamos, todėl pelnas padidės. Tai tęsis tol, kol $RK > RP$. Matome, kad pelnas didėja artėjant prie optimalios gamybos apimties iš dešinės ir iš kairės, todėl pelnas yra didžiausias taške, kai $RP = RK$ [9].

Pelno maksimizavimo taisyklė: firma turi pasirinkti tokią gamybos apimtį, kuriai esant tenkinama sąlyga $RP = RK$. Tobulos konkurencijos rinkoje produkto kaina lygi ribinėms pajamoms ($P=RP$), todėl pelno maksimizavimo taisyklės lygybę $RP = RK$ konkurencinėje rinkoje galima pakeisti lygybe $P = RK$. Tai atskiras pelno maksimizavimo taisyklės atvejis, tinkantis tik konkurencinei rinkai. Kartais pelno maksimizavimas trumpuoju laikotarpiu konkuruojančiai firmai reiškia nuostolių minimizavimą. Produkto kaina yra didesnė už VKK minimumą, bet mažesnė už VBK minimumą. Tuomet pasirinkdama gamybos apimtį taške, kai $P = RP = RK$, firma minimizuoja patiriamus nuostolius. Žemiausias VKK kreivės taškas, kuriame ribiniai kaštai lygūs rinkos kainai ($RK=P$), vadinamas firmos veiklos sustabdymo tašku. Jei rinkos kaina yra žemiau šio taško, firma turi visai negaminti.

Pelno maksimizavimo taisyklė galioja trumpuoju ir ilguoju laikotarpiais. Kadangi ilguoju laikotarpiu visi firmos kaštai yra kintami, firma nebegamins produktų, kai tik gaminti bus nuostolinga. Trumpuoju laikotarpiu firma tęs nuostolingą gamybą, kol nuostoliai bus mažesni negu pastovieji kaštai. Kai nuostoliai susilygins su pastoviaisiais kaštais, firma nutrauks gamybą.

Kai rinkos sąlygos nepalankios, monopoline firma trupu laikotarpiu gali negauti normaliojo pelno. Šiuo atveju monopolisto tikslas yra nuostolių minimizavimas. Pelno gavimas priklauso nuo paklausos kreivės, lyginant ją su VK kreive, padėtis. Ekonominio nuosmukio metu firmos monopolistes paklausos kreivė gali būti žemiau VK kreivės. Jei kaina, atitinkanti gamybos apimtį, kuriai esant $RP=RK$, yra mažesnė už vidutinius kaštus, monopolistas patiria nuostolius. Kai monopolisto VP yra mažesnė už VKK, esant bet kuriai gamybos apimčiai, geriausia, ką gali padaryti monopolistas trupu laikotarpiu, – nutraukti gamybą. Tada jis patiria nuostolius trupu laikotarpiu, lygius PK. Jei trupu laikotarpiu monopolistas gamintu produktus, tai patirtu dar didesnius nuostolius įmonėje.

Vertinant alternatyvas, galima taikyti ribinės analizės metodus. Realiausia ribinės analizės nauda vertinant alternatyvas pasireiškia tuo, kad joje ryškiau išskiriami tiriamosios situacijos kintamieji dydžiai, o vidutiniai ir pastovieji dydžiai lieka antrajame plane. Nepriklausomai nuo iškeltų uždavinių pobūdžio – optimalaus pelno gavimo, gamybos struktūros optimizavimo, nuostolingai dirbančios įmonės nuostolių minimizavimo, stabilumo ar ilgaamžiškumo – ribinė analizė padės rasti teisingą sprendimo būdą. Ribinė analizė reikalinga rengiant rinkodaros ir įmonės strateginio valdymo sprendimus. Šiems tyrimams reikia turėti įmonės pasiūlos kreives. Jos nustatomos taikant ribinę analizę. Ribinės išlaidos (MC) – tai papildomos išlaidos papildomam produkcijos vienetui pagaminti. Produkcijos

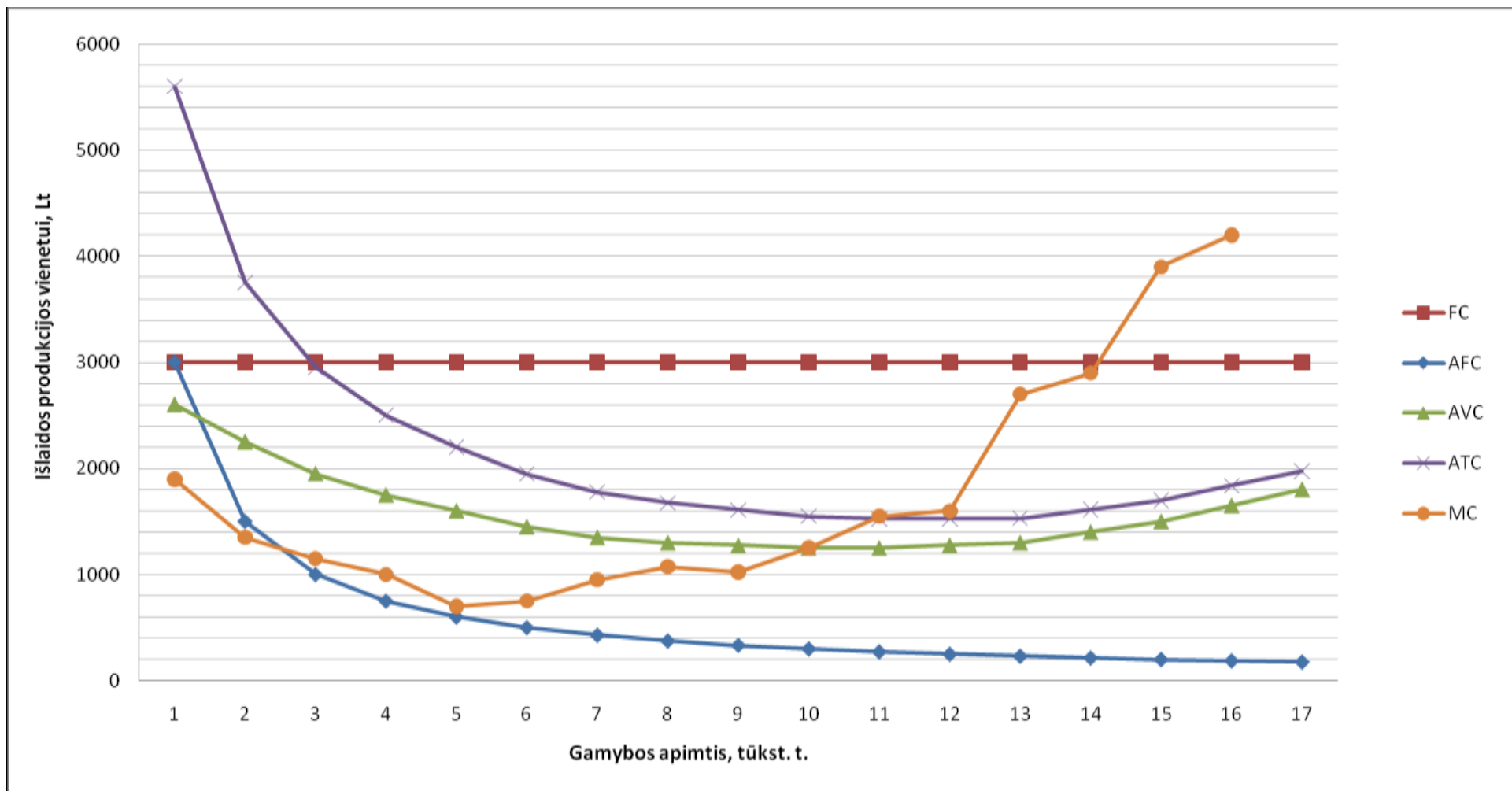
vienetas gali būti sąlyginis, jeigu nagrinėjama nevienarūšė produkcija. Ribinės išlaidos priklauso nuo kintamųjų gamybos išlaidų. Jos mažėja didėjant gamybos apimčiai, o vėliau pradeda augti. Ribinių išlaidų (MC) kreivė kerta vidutinių bendrųjų (ATC) ir vidutinių kintamųjų (AVC) išlaidų kreives žemiausiuose jų taškuose.

Ribinių išlaidų kreivės dalis, kylanti į viršų virš susikirtimo su bendrųjų vidutinių išlaidų kreive, yra įmonės ilgalaikės pasiūlos kreivė. Taip nustatius įmonės ilgalaikę pasiūlą, galima pereiti prie rinkodaros problemų tyrimo. Mūsų uždavinys ištirti, kaip taikant ribinę analizę galima įvertinti gamybos apimties alternatyvas. Tyrimų tikslas – maksimalus maksimaliai dirbančios įmonės pelnas. Ši analizė tinka tobulos ir netobulos konkurencijos atveju.

Nuostolingai dirbanti įmonė, kai jos produkcijos kaina žemesnė negu vidutinės bendrosios išlaidos, padengia kintamąsias išlaidas (AVC), bet visiškai nepadengia pastovių išlaidų (AFC). Tokiomis sąlygomis tam tikrą laiką ji dirbti gali. Jeigu produkcijos kaina nukrenta iki įmonės vidutinių kintamųjų išlaidų lygio, gamybą būtina nutraukti.

7 lentelė. Ribinei analizei reikalinga informacija (iš AB „Dolomitas“)

Parduodamos produkcijos kiek, sąl.vnt.	Pastoviosios išlaidos (FC), Lt	Pastovios vidutinės išlaidos (AFC), Lt	Kintamosios vidutinės išlaidos (AVC), Lt	Bendrosios vidutinės išlaidos (ATC), Lt	Bendrosios išlaidos (TC), Lt	MC
1	3000	3000	2600	5600	5600	1900
2	3000	1500	2250	3750	7500	1350
3	3000	1000	1950	2950	8850	1150
4	3000	750	1750	2500	10000	1000
5	3000	600	1600	2200	11000	700
6	3000	500	1450	1950	11700	750
7	3000	429	1350	1779	12450	950
8	3000	375	1300	1675	13400	1075
9	3000	333	1275	1608	14475	1025
10	3000	300	1250	1550	15500	1250
11	3000	273	1250	1523	16750	1550
12	3000	250	1275	1525	18300	1600
13	3000	231	1300	1531	19900	2700
14	3000	214	1400	1614	22600	2900
15	3000	200	1500	1700	25500	3900
16	3000	188	1650	1838	29400	4200
17	3000	176	1800	1976	33600	



32.pav. Ribinės analizės kreivės: MC – ribinės išlaidos; AFC – vidutinės pastoviosios išlaidos; AVC – vidutinės kintamosios išlaidos; ATC – vidutinės bendrosios išlaidos; FC – pastovios išlaidos

Akcinei bendrovei „Dolomitas“ gaminant pirmąsias 11 000 tonų gaminių, ribinės išlaidos yra mažesnės už ribines pajamas. Taške kur ribinės išlaidos kerta paklausos kreivę yra gaunamas maksimalus ekonominis pelnas. Optimalios gamybos apimtys yra 14 100 t. Ši produktų grupė įmonei neša didžiausią pelną, nes pagal tokias išlaidas ir rinkos diktuojamą kainą, įmonė turi pasirinkusi tokį gamybos apimtį lygį, kuris maksimizuoja tiriamojo laikotarpio ekonominį pelną.

Pasirinkdama neoptimalią gamybos apimtį, kuri yra mažesnė ar didesnė už optimalią, įmonė jau patirtų ekonominio pelno nuostolį. Imant taškus 14 100 t. kairėje pusėje, pelnas, augant gamybos apimčiai iki 14 100 t. didės. Artėjant prie 14 100 t. iš dešinės, išlaidos mažės daugiau nei pajamos, todėl ir pelnas didės, kol pasieks tašką, kuriame ribinės išlaidos bus didesnės už ribines pajamas.

Ribinių išlaidų kreivė yra kartu ir pasiūlos kreivė. Į trumpalaikės pasiūlos kreivę neįeina nusileidžianti dalis ribinių išlaidų, o tik kylanti dalis virš vidutinių kintamųjų išlaidų. Nesileidžiančios dalies neįtraukiame todėl, kad prie ribinių išlaidų kritimo įmonė turi visas galimybes didinti gamybos apimtį. Ribinių išlaidų kreivės dalis, kylanti į viršų virš susikirtimo su bendrų vidutinių išlaidų kreive, yra įmonės ilgalaikės pasiūlos kreivė [23]. Įmonės ilgo laikotarpio pasiūlos kreivė yra elastingesnė nei trumpo laikotarpio, kadangi padidėjus produktų kainoms gamybos apimtis greičiau didės toje įmonėje, kuri sugebės keisti visus reikalingus gamybos veiksniai. O tai yra įmanoma tik per ilgą laikotarpį, nes trumpuoju laikotarpiu visi gamybos veiksniai negali būti keičiami.

3.1.5. Produktų pilnosios savikainos kalkuliavimas

Kintamojo kalkuliavimu atveju į produktų savikainą įskaičiuojama ir dalis netiesioginių išlaidų, kurios kinta proporcingai gamybos apimčiai ir todėl dažniausiai gali būti be didelių darbo sąnaudų įskaičiuotos į produktų savikainą.

Norint apskaičiuoti faktinę pilnąją gaminių savikainą, tenka laukti ataskaitinio laikotarpio, mažiausiai mėnesio, pabaigos. Tik mėnesiui pasibaigus sužinoma daugiklio netiesioginių išlaidų suma, nes nemažą jų dalį sudaro išmokėjimai už visą mėnesį (pvz., pareiginės algos, kitaip sakant, mėnesiniai tarifiniai atlygiai daugelio padalinių vadovams ar įrengimus prižiūrintiems inžinieriams). Todėl, norint apskaičiuoti pilnąją gaminių savikainą, nieko kitą nebelieka, kaip į ją per ataskaitinį laikotarpį įskaičiuoti daugelį netiesioginių išlaidų pagal iš anksto nustatytus apytikslius koeficientus ir prognozuojamą šių netiesioginių išlaidų sumą. Tačiau beveik neįmanoma iš anksto pasakyti tikslios netiesioginių išlaidų sumos, kuri bus padaryta per vieną ar kitą ataskaitinį laikotarpį. Todėl, kai netiesioginėms išlaidoms skirstyti ir įskaičiuoti jas į produktų savikainą taikomi išankstiniai koeficientai, beveik visada

jie nustatomi pagal prognozinčius įmonės veiklos rodiklius. Todėl šios priežasties faktiškai sukauptos per laikotarpį netiesioginių išlaidų sumos paprastai neatitinka tų, kurios naudojant įvairius koeficientus buvo priskirtos gaminių savikainai per tą patį laikotarpį. Ataskaitiniam laikotarpiui pasibaigus ir susumavus faktines netiesiogines išlaidas, kyla problema, kaip apskaityti jų neatitikimą iš anksto priskirtiems produktams išlaidas.

Dėl anksčiau aptartų ribotumų praktinėje įmonių veikloje vis plačiau taikomi nepilnosios (juo labiau – komercinės) savikainos kalkuliavimo metodai, bet vadinamasis tiesioginių išlaidų apskaitos ir įskaičiavimo į gaminamos produkcijos savikainą būdas, kuris, realizuojamas kintamuoju kalkuliavimu. Jo esmė yra ta, kad į produkcijos savikainą įskaičiuojamos tik tiesioginės bei netiesioginės kintamosios gamybinės išlaidos, jeigu jas be didelių darbo sąnaudų galima priskirti tam tikrų produktų savikainai.

Pilnosios produktų savikainos kalkuliavimo sistema reiškia visų įmonės daromų išlaidų įskaičiavimą į gaminamų (ir parduodamų) prekių ar kitų įmonėje naudotinių vertybių savikainą. Tokiu atveju visos išlaidos skirstomos į tiesiogines (tiesiogiai susijusias su produktų gamyba) ir netiesiogines (netiesiogiai susijusias su produktų gamyba ir todėl įskaičiuojamas į jų savikainą pagal pasirinktą skirstymo bazę) produktų atžvilgiu išlaidas. Visas šias įmonės mastu padarytas išlaidas įskaičiavus į produktų (nesvarbu, pačių pagamintų ar nupirktų perparduoti) savikainą, gaunama vadinamoji pilnoji produktų savikaina. Tokia apskaitos sistema yra gana brangi (ji gali būti įgyvendinama tik sisteminėje apskaitoje, o geriausiai – taikant autonominį vadybos apskaitos įgyvendinimo būdą), tačiau ji leidžia įvertinti, kiek kainuoja vykdyti tam tikrą veiklą, gaminti tam tikrą produktą visos įmonės mastu. Kitaip tariant, šiuo atveju produktams priskiriamos ne tik gamybinės, bet įmonės bendrosios bei administravimo išlaidos, nes juk jos taip pat reikalingos gamybos procesams valdyti, jiems optimizuoti, apskaitai ir t. t. Tokios – pilnosios – savikainos apskaičiavimas leidžia vadovams pamatyti tikrąją įmonės produktų pelningumą, o tai svarbu priimant sprendimus dėl kainodaros bei gamybos apimčių didinimo (arba mažinimo).

IŠVADOS

Pelnas ir pardavimų pelningumas yra dvi glaudžiai tarpusavyje susijusios sąvokos, nuo kurių neatsiejama ir daug kitų dydžių, t.y, išlaidos, sąnaudos, pardavimų apimtis ir kt.

Literatūroje galima rasti ne vieną metodą, skirtą įvairių veiksnių turinčių įtakos pelnui ir pelningumui analizei tirti. Tačiau daugumoje Lietuvos įmonių jie nėra naudojami, nes turi praktinio pritaikymo trūkumų, problemų ar yra sudėtingi.

Analizuojant pardavimų pelningumą, jo rodiklį būtina išskaidyti į atskirus veiksnius turinčius įtakos jo pasikeitimui. Taip yra geriau atskleidžiama įmonės pastangos išlaikyti reikiamą pelningumo lygį, o tuo pačiu galima pamatyti ir neigiamus, jį nulėmusius, veiksnius.

Veiksniams skaidyti rekomenduojama naudoti Du Pont piramidinę analizę. Tačiau šiuo metodu tiriant pardavimų pelningumui įtakos turinčius veiksnius, pardavimų pelningumas yra nagrinėjamas įmonės lygmenyje, įvertinant bendrojo pelno ir pardavimų apimties santykį. Norint geriau atskleisti konkretaus produkto savikainos mažinimo galimybes, labiau reikėtų orientuotis į pardavimų pelningumo skaičiavimo piramidinę analizę produkto lygmenyje, kur įvertinamas pelno ir pardavimų savikainos santykis.

Pagal lietuviškos atskaitomybės teikiamus duomenis ir informaciją, Du Pont analizės metodiką būtina kiek pakoreguoti. Dabar kaip grynąjį pelną formuojantis veiksnys į šią schemą yra įtrauktas tik pelnas iš ūkinės – gamybinės veiklos, o reikėtų dar įkomponuoti veiklos sąnaudas, finansinės ir investicinės veiklos rezultatą bei įprastinės ar ypatingos veiklos pelną (nuostolį).

Darbe aprašyta pasiūlos ir paklausos metodika literatūroje pateikiama labai supaprastintai. Nes atliekant rinkodaros tyrimus, kuomet pagrindinis dėmesys yra sutelkiamas į paklausos ir pasiūlos tyrimus, pasiūlos nustatymas nepakankamai yra siejamas su išlaidomis. Ir tai rodo metodikos ir praktikos tarpusavio atotrūkio problemą.

Teisingus pardavimų pelningumo valdymo sprendimus pramonės įmonių vadovams padeda priimti gerai atlikta produkcijos išlaidų analizė.

Literatūroje kiekvienas autorius savaip traktuoja išlaidų skirstymo būdų svarbą. Tačiau įmonių vadovams norint naudotis išlaidų-apimtys-pelno ryšio analizės metodų teikiama informacija, būtina įvesti išlaidų klasifikavimą pagal santykį su gamybos apimtimi, t.y. kintamas ir pastovias išlaidas. Deja, Lietuvoje reta įmonė turi tai padariusi, o lietuviška finansinė ir statistinė atskaitomybė nepateikia išsamesnės informacijos apie produkcijos savikainą. Todėl analizuoti sąnaudas gali tik vidinės informacijos vartotojai, nes ji prieinama tik įmonės vadovams ir atsakingiems darbuotojams.

Norint tiksliau įvertinti versle susiklosčiusias nuo kurių priklauso produkto pelningumas, reikalingas atlikti ribinę analizę, t.y. paklausos ir pasiūlos tyrimus, tuo pačiu iširti ir gamybos išlaidų priklausomybę nuo gamybos apimtys bei pardavimų apimtys, kurios duotų maksimalų pelną.

Įmonės veiklos ribinių išlaidų analizei yra reikalingos produkcijos vienetui skiriamos išlaidos. Tam, konkretūs įmonės veiklos rodikliai yra išreiškiami vidutinių išlaidų kategorijomis. Ir čia, atvirkščiai nei lūžio taško metode, priimama prielaida, kad kintamosios išlaidos priklauso nuo gamybos apimtys, ir todėl vidutinių kintamųjų išlaidų kreivė yra netiesinės formos.

2009 metų pradžioje Lietuvos kasybos ir karjerų eksploatavimo pramonės šakoje veikė keturiasdešimt penki ūkio subjektai arba kitaip įmonės, iš jų penkios buvo individualios įmonės. 2008 metų sausio–liepos mėnesiais, palyginti su praėjusių metų sausio–liepos mėnesiais, visa pramonės produkcija padidėjo 6,9 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos produkcija per tą patį laikotarpį padidėjo 7,8 proc., eliminavus darbo dienų skaičiaus įtaką, – 7,7 procento. 2008 metų liepos mėnesį, palyginti su birželio mėnesiu, visa pramonės produkcija sumažėjo 0,7 proc., eliminavus sezono įtaką, padidėjo – 0,9 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos produkcija sumažėjo 0,8 proc., eliminavus sezono įtaką, – 2,7 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos (be rafinuotų naftos produktų gamybos) produkcija sumažėjo 2,1 proc., eliminavus sezono įtaką, padidėjo – 3,4 procento.

Siekiant giliau iširti rinką, buvo pasirinktos trys atsitiktinės įmonės, kurių bendras gamybos pajėgumas ir pardavimų apimtys atspindėtų visos šakos tendencijas. Tai buvo AB „Dolomitas“, AB „Klovainių skalda“ ir UAB „Žvyro karjerai“. Analizuojant pelningumo ir mokumo rodikliais paaiškėjo, kad turto ir nuosavo kapitalo santykis visų įmonių yra geras, kasmet vis augdavo ir siekia virš 1 karto. Bendrasis pardavimų pelningumas buvo didesnis pas akcines bendroves, tačiau akcinio kapitalo pelningumas buvo didesnis UAB „Žvyro karjerai“ įmonėje. Trumpalaikio ir ilgalaikio turto pelningumo rodikliai buvo geresnis pas didžiąsias įmones, kaip ir mokumo koeficientai. Iš esmės, dauguma rodiklių geresni yra pas akcines bendroves, nes šios įmonės turi daugiau sukaupusios turto, pardavimai ir pelnas didesni, likvidumas greitesnis, skolos mažesnės.

Didesnės įmonės pagamina daugiau ir parduoda daugiau, nes jų turimi pajėgumai leidžia pagaminti kur kas daugiau produkcijos ir ją sugeba realizuoti vietinėje ar tarptautinėje rinkoje.

Atlikus empirinius tyrimus paaiškėjo, kad kasybos pramonėje veikia daugiausiai vidutinio dydžio įmonių, kuriuose dirba nuo 26 iki 100 žmonių. Dauguma įmonių atlieka finansinę analizę, bei sudarinėja biudžetus. Tačiau tyrimas parodė, kad įmonės mažai skiria dėmesio atskirų rodiklių analizei, bei jų tyrimams. Populiariausias skaičiuojamas rodiklis yra pelningumo. Atlikus anketinę apklausą paaiškėjo, faktas, kad žemesnes grandies darbuotojai visai nežino arba labai mažai žino, kaip yra atliekama finansinė analizė, kokie yra pagrindiniai rodikliai ir kaip juos reikėtų skaičiuoti. Paprasčiausiai jiems tai neaktualu ir nedomina, apart kaip išsaugoti savo darbo vietą.

Atlikus statistinių duomenų analizę, galima prieiti prie išvados, kad rezultatai yra patikimi, nes didžioji dauguma anketinių atsakymų svyruoja nuo 10 – 25 %, Tai rodo, kad svyravimas yra saikingas.

Kuriant pelningumo ir mokumo analizės įmonėje tobulinimo modelį, buvo stengiamasi sukurti paprastesnį, labiau suprantama ir visiems aiškų modelį. Kad jį perskaityti galėtų netik ekonomistas, buhalteris ar finansininkas, bet ir eilinis inžinierius, šaltkalvis ar kitos žemesnes grandies specialistas. Pagrindinės modelio dalys yra: finansinės analizės tobulinimas, pelningumo ir mokumo analizės tobulinimas, valdymo apskaitos tobulinimas, produkcijos dalinės savikainos kalkuliavimo metodikos įdiegimas, netiesioginių išlaidų absorbavimo produktams metodikos įdiegimas, produktų pilnosios savikainos kalkuliavimas, piramidinės turto pelningumo analizės įdiegimas, piramidės kapitalo pelningumo analizės metodo įdiegimas, realiai pelningos veiklos srities nustatymo metodikos įdiegimas ir pelno maksimalizavimo ir nuostolių minimizavimo sąlygų nustatymui reikalingos ribinės analizės metodo įdiegimas.

Mano pasiūlymas būtų toks, kad įmonės siekiančios pelningumo ir mokumo, didžiausią dėmesį skirtų savikainos skaičiavimui ir produkcijos pardavimui. Nes pelningumas yra tiesiogiai proporcingas parduotų prekių kiekiui ir savikainos santykiui. Įmonė parduodama daugiau produkcijos už mažesnę kainą, gali daugiau turėti apyvartos, nei parduodama mažiau už didesnę kainą.

Apibendrinant visą darbą galima daryti išvadą, jog, visų pirma, nagrinėjant pardavimų pelningumo įtaką pelnui skaičiuoti skirtus metodus, turi būti glaudi sąsaja tarp literatūros ir praktikos, bei aiškus šių metodų suvokimas. Norint sumažinti metodikos ir praktikos tarpusavio atotrūkį, bei padidinti metodų panaudojimo praktikoje galimybes dar reikia atlikti nemažai tyrimų ir patobulinimų, o įmonių informacinį aprūpinimą kelti iki aukštesnio, nors tuo pačiu ir sudėtingesnio lygio. Tik tokiu būdu bus galima nustatyti atskirų veiksnių įtaką pelno dydžiui, bei gauti informaciją būtina norint visapusiškai išnaudoti visas įmonės turimas galimybes ir gauti maksimalų pelną.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. 3-esis verslo apskaitos standartas. VŠĮ LR apskaitos institutas.
2. 9-as verslo apskaitos standartas. VŠĮ LR apskaitos institutas.
3. Bagdžiūnienė V. Finansinė atskaitomybė. Vilnius, 2005. 192 p.
4. Bagdžiūnienė V. Įmonių veiklos planavimas ir analizė. Vilnius, 2005. 179p.
5. Boguslauskas, V. Ekonometrija. Kaunas, 1999 .
6. Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. Finansų analizė. Kaunas, 1998.
7. Dauderis H. Finansų apskaita. Kaip pasirinkti sprendimą. Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1993. 1d.
8. Ivanauskienė A. Buhalterinės apskaitos pradmenys. Vilnius, 2004. 317 p.
9. Jakutis. A. Ir kiti. „Ekonomikos teorija“, 2005, 78 p.
10. Juozaitienė, L. Įmonės finansai: analizės ir valdymas. Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
11. Kalčinskas G. Buhalterinės apskaitos pagrindai. Vilnius, 2003. 843 p.
12. Kalčinskas G., Černius G. Finansinė ir menedžmento apskaita. Pačiolis . 1997.
13. Kvedaraitė V. Firmų finansinių rodiklių palyginamoji analizė. Vilnius, 1995. 36 p.
14. Kvedaraitė, V. Firmos finansinė analizė. Vilnius, 1997.
15. Kvedaraitė, V., Pelningumo analizė ir prognozavimas. Vilnius, 1996.
16. Lietuvos respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas 2001 m. lapkričio 6d. Nr.IX-574. Vilnius.
17. Mackevičius J. Poškaitė D. Finansinė analizė. Katalikų pasaulis, 1998.
18. Mackevičius, J. Įmonių veiklos analizė. Vilnius, 2005.
19. Obi C. P. Verslo finansų pagrindai. Kaunas, 1999. 299 p.
20. Pabedinskaitė A. Kiekybiniai sprendimų metodai. I dalis „Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas“. Vilnius, 2005 m.
21. Paulauskaitė, N., Vanagas, P. Organizacijos kultūros tyrimas įgyvendinant visuotinės kokybės vadybą: mokomoji knyga. Kaunas, 1998.
22. Puškorius S. Veiklos auditas. Vilnius, 2004.
23. Skominas, V., „Mikroekonomika“, 2000, 167 p.
24. Sūdžius, V., Plakys, V. Verslo vadybos studijų programos baigiamojo bakalauro darbo rengimas ir įforminimas išlyginamųjų studijų studentams. Vilnius, 2004.
25. Vidickienė, D. Įmonių veiklos vertinimo sistema. Vilnius, 2004.

26. Viešosios įstaigos LR apskaitos instituto standartų tarybos nutarimas dėl verslo apskaitos standartų patvirtinimo, 2003m. 12 18d. Nr.1, Vilnius.
27. Wilson P. Mažos įmonės finansinis valdymas. Vilnius, 1997. 255 p.
28. Zabieliavičienė, I. Valdymo apskaita, analizė ir sprendimai įmonėje. Vilnius, 2005 .
29. Zabieliavičienė, I. Valdymo sprendimai įmonėje. Vilnius, 2001.
30. AB „Achema“ internetinis puslapis. [Žiūrėta 2009-11-05]. Prieiga per Internetą:<http://www.achema.lt/>
31. AB „DOLOMITAS“ internetinis puslapis. [Žiūrėta 2009-10-10]. Prieiga per Internetą: <http://www.dolomitas.lt>
32. Lietuvos Respublikos apskaitos institutas. [Žiūrėta 2010-01-10]. Prieiga per Internetą:<http://www.aat.lt/>
33. Lietuvos įmonių katalogas. [Žiūrėta 2010-01-22]. Prieiga per internetą: <http://www.imones.lt>
34. Lietuvos karjerų asociacija. [Žiūrėta 2010-01-20]. Prieiga per internetą: <http://www.nsm.lt>
35. Pagrindiniai įmonių veiklos vertinimo rodikliai, 2007 m. [Žiūrėta 2010 01 20]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/>
36. Statistikos departamento internetinis puslapis. [Žiūrėta 2009-11-05]. Prieiga per Internetą:<http://www.stat.gov.lt/lt/>
37. Žinių ekonomikos forumas. [Žiūrėta 2009-11-12]. Prieiga per Internetą:<http://www.zef.lt/>

PRIEDAI

Anketa

Šios anketos tikslas – atlikti tyrimą ir išanalizuoti Lietuvos pramonės įmonėse atliekamas finansines analizes, kaip tai įtakoja pelningumą, mokumą. Šios anketos duomenys nebus viešai publikuojami ar kitaip platinami. Jie bus naudojami magistro studijų mokslinio tiriamojo darbo suvestiniams skaičiavimams atlikti.

Tinkamą variantą prašau pažymėti (apibraukti) ar įrašyti.

Iškilius klausymams, visada galite kreiptis:

Tomas Mateliūnas

Tel. Nr. 8622 61571

El. Paštas: tomuxas@gmail.com

1. Kiek darbuotojų dirba Jūsų organizacijoje?

- 1–25
- 26–50
- 50–100
- 100 ir daugiau

2. Koks Jūsų organizacijos juridinis statusas?

- UAB
- AB
- IĮ
- Viešoji įstaiga
- Valstybinė įmonė
- Kita _____

3. Kiek metų veikia įmonė?

- _____

4. Kokioje rinkoje veikia Jūsų atstovaujama įmonė?

- Vietinėje
- Tarptautinėje
- Vietinėje ir tarptautinėje
- Kita _____

5. Kur įsikūrusi Jūsų atstovaujama įmonė?

- Vilniuje
- Kaune
- Klaipėdoje
- Šiauliuose
- Panevėžyje
- Kitame mieste _____

6. Kokia Jūsų organizacijos veiklos rūšis?

- Gamyba
- Prekyba
- Paslaugų teikimas
- Statyba
- Finansai ir draudimas
- Žemės ūkis
- Kita _____

7. Kas yra finansinės analizės informacijos vartotojai Jūsų organizacijoje?

- Savininkas
- Vadovas
- Kreditoriai
- Darbuotojai
- Kita _____

8. Ar Jūsų įmonėje atliekama finansinė analizė?

- Taip
- Ne
- Nežinau

9. Ar Jūsų įmonėje yra sudarinėjami biudžetai?

- Taip
- Ne
- Kita _____

10. Koku tikslu įmonėje yra naudojama biudžetų sistema?

- Įmonės tikslams įgyvendinti
- Finansams planuoti
- Veiklai planuoti
- Išlaidoms optimizuoti
- Išlaidoms planuoti
- Kitu _____
- Nežinau

11. Kokie biudžetai įmonėje yra sudaromi?

- Savaitiniai
- Mėnesiniai
- Ketvirtiniai
- Pusmetiniai
- Metiniai
- Kita _____

12. Kokie išoriniai veiksniai labiausiai lemia Jūsų organizacijos kapitalo pelningumo rodiklius?

- Makroekonominiai veiksniai
- Politiniai-teisiniai veiksniai
- Socialiniai kultūriniai veiksniai
- Technologiniai veiksniai
- Kitas veiksniai _____

13. Ar atliekate kapitalo pelningumo rodiklių horizontaliąją analizę?

- Taip
- Ne
- Nežinau tokios analizės

14. Ar atliekate veiksmų įtakos kapitalo pelningumo rodikliams analizę?

- Neatliekame
- Atliekame grandininių pakeitimų metodu
- Atliekame Du Point analizės metodu
- Atliekame kitais metodais, kaip _____

15. Kokią pelno reikšmę imate, skaičiuodami pastovaus kapitalo pelningumą?

- Grynąjį pelną (EAT)
- Pelną iki mokesčių (EBT)
- Pelną iki mokesčių ir palūkanų (EBIT)
- Pelną iki mokesčių, palūkanų ir nusidėvėjimo (EBITDA)
- Bendrąjį pelną
- Mes skaičiuojam _____

16. Kokią pelno reikšmę imate, skaičiuodami nuosavo kapitalo pelningumą?

- Grynąjį pelną (EAT)
- Pelną iki mokesčių (EBT)
- Pelną iki mokesčių ir palūkanų (EBIT)
- Pelną iki mokesčių, palūkanų ir nusidėvėjimo (EBITDA)
- Bendrąjį pelną
- Mes skaičiuojam _____

17. Kokius kapitalo pelningumo rodiklius skaičiuojate (galimi keli atsakymo variantai)?

- Akcinio kapitalo
- Nuosavo kapitalo
- Pastovaus kapitalo
- Panaudoto kapitalo
- Kita _____

18. Kokie pelningumo rodikliai yra svarbiausi vertinant Jūsų organizacijos veiklą?

- Bendrasis pelningumas
- Grynasis pelningumas
- Kapitalo pelningumas
- Turto pelningumas
- Kita _____

19. Ar atlikdami finansinę analizę skaičiuojate santykinius finansinius rodiklius?

- Taip
- Ne

20. Kokie santykiniai rodikliai svarbiausi įvertinant Jūsų organizacijos veiklą?

- Veiklos efektyvumo
- Mokumo
- Pelningumo
- Kapitalo rinkos
- Kiti _____

Statistikos departamento duomenys

Įmonių skaičius . Požymiai: ekonominės veiklos rūšis, pagrindiniai įmonių veiklos vertinimo rodikliai ir metai

	2003	2004	2005	2006	2007
112 Paslaugų veikla, būdinga naftos ir dujų gavybai, išskyrus žvalgybą					
Bendrasis pelningumas, %	1	0	0	0	0
Pagrindinės veiklos pelningumas, %	1	0	0	0	0
Įprastinės veiklos pelningumas, %	1	0	0	0	0
Grynasis pelningumas, %	1	0	0	0	0
Ilgalaikio turto pelningumas, %	1	0	0	1	0
Trumpalaikio turto pelningumas, %	1	0	0	1	0
Turto pelningumas, %	1	0	0	1	0
Nuosavo kapitalo grynasis pelningumas, %	1	0	0	1	0
Bendrojo mokumo (likvidumo) koeficientas	1	0	0	1	0
141 Akmens karjerų eksploatavimas					
Bendrasis pelningumas, %	6	2	2	1	3
Pagrindinės veiklos pelningumas, %	6	2	2	1	3
Įprastinės veiklos pelningumas, %	6	2	2	1	3
Grynasis pelningumas, %	6	2	2	1	3
Ilgalaikio turto pelningumas, %	6	2	2	1	3
Trumpalaikio turto pelningumas, %	6	2	2	1	3
Turto pelningumas, %	6	2	2	1	3
Nuosavo kapitalo grynasis pelningumas, %	6	2	2	1	3
Bendrojo mokumo (likvidumo) koeficientas	6	2	2	1	3
142 Smėlio ir molio karjerų eksploatavimas					
Bendrasis pelningumas, %	20	20	22	24	11
Pagrindinės veiklos pelningumas, %	20	20	22	24	11
Įprastinės veiklos pelningumas, %	20	20	22	24	11
Grynasis pelningumas, %	20	20	22	24	11
Ilgalaikio turto pelningumas, %	20	20	22	24	11
Trumpalaikio turto pelningumas, %	20	20	22	24	11
Turto pelningumas, %	20	20	22	24	11
Nuosavo kapitalo grynasis pelningumas, %	20	20	22	24	11
Bendrojo mokumo (likvidumo) koeficientas	20	20	22	24	11

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
10 Akmens anglių ir rusvųjų anglių kasyba; durpių gavyba						
Įmonių skaičius, vienetai	22,00	21,00	21,00	21,00	21,00	21,00
Bendrasis pelningumas, %	30,13	32,44	30,79	29,26	23,30	21,56
Pelningumas, %	1,53	2,70	4,05	7,91	2,41	4,14
Grynasis pelningumas	0,95	1,90	3,33	6,33	3,67	2,81
Turto pelningumas	0,97	2,08	3,22	7,08	2,02	3,30
Nuosavo kapitalo pelningumas	0,95	2,15	3,97	8,74	6,10	4,35
14 Kita kasyba ir karjerų eksploatavimas						
Įmonių skaičius, vienetai	31,00	29,00	31,00	34,00	35,00	38,00
Bendrasis pelningumas, %	34,00	39,12	35,42	35,10	40,25	43,84
Pelningumas, %	10,08	12,43	16,20	17,60	20,30	28,46
Grynasis pelningumas	8,35	10,31	13,92	14,99	16,33	24,36
Turto pelningumas	8,78	12,22	17,35	20,05	25,99	32,60
Nuosavo kapitalo pelningumas	10,27	14,70	20,59	23,69	29,65	41,16

Šaltinis: <http://www.stat.gov.lt/lt/>

PELNINGUMO IR MOKUMO ANALIZĖS TOBULINIMAS PRAMONĖS ĮMONĖSE

Tomas Mateliūnas

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
El. paštas: tomuxas@gmail.com

Santrauka. Šiame straipsnyje apžvelgiama gausūs įvairių autorių pelningumo ir mokumo sąvokų aiškinimai. Ko pasėkoje išskiriam labiausiai priimtinas traktavimas ir jo pagrindu suformuluojami pelningumo ir mokumo sąvokos, kurios nusako patį tyrimo objektą. Taip patremiantis įvairių autorių aprašytais pelningumo ir mokumo finansiniais rodikliais, atlikta kasybos ir karjerų eksploatavimopelningumo ir mokumo analizė, bei pateikti pasiūlymai, kaip pagerinti pramonės šakoje susidariusią finansinę padėtį. Sukurtapelningumo analizės įmonėje tobulinimo modelis.

Reikšminiai žodžiai: pelningumas, mokumas, pramonės įmonės, kasybos ir karjerų eksploatavimas, finansinė analizė, vertinimo metodai, vertinimo matai.

Įvadas

Keičiantis šalies ekonominei padėčiai, stiprėja konkurencija tarp įmonių. Padėties nelengvina ir atėjęs sunkmetis. Tačiau įmonės tikslai išlieka panašūs - gauti kuo didesnę pelną. Norint geriau įvertinti įmonės veiklos efektyvumą, konkurencingumą ir tęstinumo galimybes įvairiomis kryptimis, nepakanka analizuoti tik pelno rodiklius ir tik jais remiantis priimti galutinį sprendimą. Daug papildomos ir išsamesnės informacijos gaunama apskaičiavus pelningumo rodiklius ir juos palyginus su praeitų metų rodikliais savo įmonėje arba su kitų, toje pačioje šakoje veikiančių, įmonių rodikliais. Mokumą reikia priskirti prie svarbiausių įmonės veiklos charakteristikų tikslų, nes nemokios įmonės negali palaikyti normalių santykių su kitais rinkos dalyviais, praranda kreditorių ir klientų pasitikėjimą, jai iškyla bankroto grėsmė.

Lietuvos ekonomikai tampant vis atviresnei ir mažėjant tarp šalių teisiniams ir kitiems vietinės rinkos apsaugos būdams, vis didesnę reikšmę įmonėje įgyja finansinių rodiklių analizė, kadangi įmonei svarbu laiku pastebėti sunkumus, susijusius su jos pelningumu ir mokumu, ir priimant atitinkamą sprendimą juos pašalinti. Tačiau nėra vieningos metodikos, kuria būtų galima šiuos rodiklius įvertinti.

Nemažai autorių pateikia daug įvairių veiklos analizės apibrėžimų. Jie neprieštarauja vienas kitam, o papildo ir praplečia šią sritį. Yra išleistas leidinys, kuriame plačiau aprašoma įmonės analizė ir įvertinimas

remiantis laiko ir erdvės matais. Tačiau dažniausiai analizuojama naudojant finansinius rodiklius. Taip pat daug autorių siūlo įvairius šių rodiklių skaičiavimo būdus ir metodus, bet populiariausi rodikliai yra pelningumo ir mokumo, nes jie yra labiausiai apibendrinantys įmonės veiklą, kompleksiskai atspindi ne tik finansinį įmonės veiklos rezultatą, bet ir jos efektyvumą.

Pelningumo rodiklių samprata.

Kiekvienos įmonės savininkai suinteresuoti, kad efektyviai būtų panaudotas investuotas kapitalas, kad įmonė pelningai dirbtų, o gautas pelnas būtų tinkamai paskirstytas. Todėl pagrindinis įmonės tikslas – užtikrinti pelningumą, tačiau ne visada įmonėse būna teigiamas rezultatas. Vis dažniau kasdieninėje veikloje susiduriama su įvairiomis problemomis. Viena iš jų – nuostolinga veikla.

Kadangi, absoliutus pelno rodiklis ne visada atspindi įmonės veiklos efektyvumą - reikia apskaičiuoti pelningumo rodiklius. Pelningumas, tai „pelno santykis su tam tikru įmonės veiklos rodikliu, turinčiu ryšį su pelnu“ [4, p.13].

Ekonominėje literatūroje daugelis autorių stengiasi įvairiapusiškai atvaizduoti įmonės pelningumą, nagrinėdami kuo daugiau pelningumo rodiklių ir jų skaičiavimo metodikų. Tačiau, J. Mackevičius ir D. Poškaite labai aiškiai apibendrina tiek Lietuvos, tiek ir Vakarų šalių autorių naudojamas pelningumo skaičiavimo metodikas.

V. Kvedaraitė, kaip svarbiausius pelningumo rodiklius išskiria pardavimų pelningumo rodiklį, turto pelningumo rodiklį ir akcinio kapitalo pelningumo rodiklį. Todėl, kad pardavimų pelningumas apibendrintai įvertina visos įmonės veiklos galutinį rezultatyvumą ir yra pateikiamas kaip vienas iš svarbiausių finansinių rodiklių ilgalaikėms paskoloms ar kreditams gauti. Turto pelningumo rodiklis geriausiai parodo įmonės išteklių panaudojimo rezultatyvumą. Ir trečiasis, akcinio kapitalo pelningumo, rodiklis geriausiai parodo ar yra pakankamas akcininkų nuosavybės uždirbtas pelnas, bei ar gerai buvo pasirinkta investavimo sritis, duodanti daugiau grynąjį pajamų.

O J. Mackevičius akcentuoja šiuos: bendrojo pardavimų pelningumo, grynojo pardavimų pelningumo, nuosavo kapitalo ir pastovaus kapitalo pelningumo, bei turto pelningumo rodiklius. Kadangi, jo nuomone, daugiausia dėmesio turi būti skiriama tokioms veiklos sferoms įvertinti kaip: turto panaudojimo įmonės veikloje pelningumui pagal pelną, tenkantį kiekvienam turto litui (šis rodiklis labiausia domina įmonių vadovus). Taip pat įmonių finansinių išteklių panaudojimo efektyvumas, skaičiuojant kiekvienam nuosavo kapitalo litui tenkantį pelną (šis rodiklis svarbus akcininkams). Aišku, prekybos proceso dalyviams svarbus pardavimo proceso pelningumas.

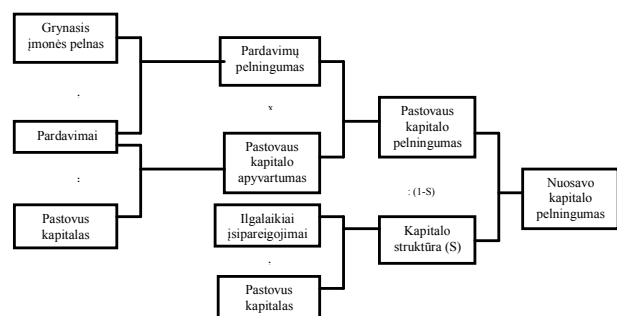
Pelningumo rodikliai – pagrindiniai rodikliai, kuriais remiamasi atliekant finansinę analizę, nes jie geriausiai apibendrina galutinius įmonės pasiekimus, ir pagal juos sprendžiama, kokią realią naudą gaus akcininkai ir investuotojai, rizikuodami investuoti savo kapitalą. Tačiau įmonės finansiniai rodikliai patys savaime dar nieko nepaaiškina ir neįrodo. Jie įgauna ekonominę prasmę tik lyginant juos su analogiškais praėjusių arba dar ankstesnių metų rodikliais arba rekomenduojamais orientaciniais dydžiais.

Pelningumo rodiklių analizės būdai.

Ko gero vieninteliai, J. Mackevičius ir D. Poškaitė, iš Lietuvių autorių, mano nagrinėtoje literatūroje, plačiausiai aprašo pelningumo analizės būdus. Knygoje „Finansinė analizė“ [10, p.152] yra analizuojami: turto pelningumo piramidinė analizė pagal Du Pontą, kapitalo pelningumo piramidinė analizė, taip pat naudojantis Du Ponto metodu, bei pardavimų pelningumas. Du Ponto analizavimo būdai plačiai naudojami dėl jų efektyvumo, kadangi labiau atskleidžiama verslo organizavimo sėkmė, taip pat pateikiama informacija įmonės išoriniams vartotojams ir vertintojams būna labiau apibendrinta.

Autoriai teigia [10, p.154], kad Du Ponto piramidinę turto pelningumo analizę daugelis autorių taiko gana įvairiai, nors esminis principas lieka tas pats, t.y. turto ar kapitalo pelningumo rodiklių išskaido į daugiklius arba absoliučius rodiklių elementus. Skiriasi tik pasirenkami išskaidyti rodikliai. Tačiau, kad galėtume pritaikyti Du Ponto analizės metodiką Lietuvos sąlygomis, reikia ją truputį pakoreguoti atsižvelgiant į lietuviškos atskaitomybės teikiamą informaciją. Autoriai siūlo įtraukti rodiklius, formuojančius grynąjį pelną, įkomponuoti veiklos sąnaudas, finansinės veiklos rezultatą ir ypatingos veiklos pelną ir nuostolį.

Kapitalo pelningumo rodiklis taip pat plačiai naudojamas, kaip investicijų pelningumo matas, parodantis įmonės pelningumą, bet reikia atsižvelgti į įmonės veiklos finansavimo struktūrą. Šį rodiklį irgi galima apskaičiuoti keliais būdais. Vienas iš jų naudojant formulę: grynojo pelno santykis su nuosavu kapitalu.



Taip pat naudojant Du Ponto piramidę.

1 pav. Du Ponto nuosavo kapitalo pelningumo piramidinė analizė

Fig. 1. Du Pont pyramid of equity capital profitability analysis

Taigi, iš šio paveikslo matome, kad nuosavo kapitalo pelningumas priklauso nuo pastovaus kapitalo pelningumo ir pastovaus kapitalo struktūros kitimo, bei yra veikiamas pardavimų pelningumo ir pastovaus kapitalo apyvartumo. Taip įmonių vadovai gali stebėti ir kontroliuoti finansinės veiklos įtaką pelningumui, kapitalo struktūros kitimą.

Tiek teorijoje, tiek praktikoje yra skaičiuojami keli pardavimų pelningumo rodikliai, o iš lietuviškos pelno (nuostolių) ataskaitos galima apskaičiuoti šiuos pardavimų pelningumo rodiklius: bendrąjį, veiklos, finansinės ir investicinės veiklos, įprastinės veiklos ir grynąjį pardavimų pelningumą. Norint juos apskaičiuoti reikia tam tikros veiklos pelną dalinti iš pardavimų. Tačiau grynąjį pardavimų pelningumą galima

apskaičiuoti ir taip: grynąjį pelną dalijant iš parduotų prekių savikainos, o ne iš pardavimų sumos.

Bendrojo pardavimų pelningumo rodiklis atspindi ūkinės – gamybinės veiklos sąnaudų efektyvumą. Šį rodiklį daugelis ekonomistų laiko pagrindinių pardavimų pelningumo rodikliu, nes jis parodo įmonės pastangas sumažinti pagamintos ir parduotos produkcijos savikainą (kai bendrasis pelnas dalijamas iš pardavimų savikainos). Mažėjant savikainai didėja ir pelnas, ir produkcijos pelningumas. Tačiau bendrajam pardavimų pelningumui turi įtakos produkcijos struktūros ir asortimento, produkcijos savikainos ir kainų pasikeitimas, todėl naudinga būtų šiuos veiksnius apskaičiuoti. Taigi, struktūros ir asortimento įtaka apskaičiuojama bazinį bendrąjį pardavimų pelningumą (perskaičiuotą faktine pardavimų apimtimi) lyginant su baziniu bendruoju pelningumu. Šių rodiklių skirtumas parodo neigiamą ar teigiamą produkcijos struktūros ar asortimento įtaką.

Konkrečių gaminių savikaina apskaičiuojama iš faktinio bendrojo pardavimų pelningumo atimant bazinį pelningumą (perskaičiuotą faktine pardavimų apimtimi). O kainų veiksnys apskaičiuojamas faktinį bendrąjį pardavimų pelningumą lyginant su faktiniu rodikliu, perskaičiuotu baziniame laikotarpyje nustatytais kainomis. Tokia veiksnio analizė įmonės vadovams parodo tolesnės analizės kryptis bei padeda priimti pagrįstus sprendimus.

Bendrąjį pardavimų pelningumą lyginant su keleto laikotarpių įprastinės veiklos pelningumu, galima pamatyti, kokią įtaką įprastinės veiklos pelningumui darė įmonės valdymo ir administracinės veiklos bei finansinės ir investicinės veiklos pelningumas. Jeigu atskaitinį metų pelningumą palyginsim su įprastinės veiklos pelningumu, nustatysim pagautės ir netekimų įtaką [1, p.162].

Tokia pardavimų pelningumo rodiklių analizė suteikia galimybę analitinės informacijos vartotojams sutelkti dėmesį į tas įmonės sferas, kurių veikla mažina įmonės galutinį grynąjį pardavimų pelningumą. Kai šios sferos nustatytos, įmonių vadovai turi ieškoti būdų neigiamiems veiksniams pašalinti.

Įmonės mokumo analizė remiantis trumpalaikiais ir ilgalaikiais mokumo rodikliais

Plačiausiai ir aiškiausiai įmonės mokumo analizės aspektus aprašo J. Mackevičius ir D. Poškaitė. Pirmiausia, norėčiau pabrėžti, kad mokumas skiriasi nuo pelningumo sąvokų. Mokumas parodo įmonės finansinę būklę. Tai priemonė, padedanti padaryti įmonėje tokius

pakeitimus, kurie padeda padaryti ją pelningą. O pelningumas rodo įmonės veiklos efektyvumą. Tačiau, šiuos rodiklius ir jų priklausomybę įdomiai pateikia R. Wilson ir G. McHugh.

1 lentelė. Įmonės mokumo ir pelningumo ryšys

	Moki įmonė	Nemoki įmonė
Pelninga	1	2
Nepelninga	3	4

Į pirmąjį langelį turėtų patekti visos įmonės, kurios yra pelningos ir mokios. Tai stabiliai dirbančios įmonės, kurių veikla yra pelninga. Antrajame langelyje yra tokios įmonės, kurių būklė sunkiai įvertinama. Taip pat ir trečiajame langelyje esančiose įmonėse reikėtų ištirti nepelningumo priežastis, galbūt keisti savo veiklos kryptis bei strategiją, nes įmonės gaminančios panašią produkciją gali lengvai išstumti iš rinkos. Į 4 langelį patenkančios įmonės yra nepelningos ir nemokios, ir geriausias sprendimas būtų tokias įmonės likviduoti. Taigi, bandysiu pritaikyti praktiškai šią schemą, nagrinėdama savo pasirinktą įmonę, ir priskirti kuriam nors „langeliui“ iš keturių.

Kiekvienai įmonei yra svarbu siekti finansinio stabilumo, kuris suprantamas kaip gebėjimas laiku įvykdyti visus finansinius įsipareigojimus, t.y. grąžinti skolas, mokėtinas per vienerius (ar ilgiau) metus. Mokumą reiktų priskirti prie svarbiausių ūkio subjektų tikslų. O apie mokumą galima spręsti iš santykinų rodiklių, apskaičiuotų iš finansinių ataskaitų duomenų. Santykiniai rodikliai leidžia susikonsoliduoti į trumpalaikį pinigų srautų valdymą ir ilgalaikius įmonės įsipareigojimus. Įmonės trumpalaikių skolų apmokėjimas dažniausiai siejamas su įmonės turimais grynųjų pinigų ir jų ekvivalentų srautais, o ilgalaikių skolų grąžinimas dažniausiai siejamas su ilgalaikiu materialiuoju turtu [10, p. 179].

Taigi, mokumo analizės procesą apibūdinančius rodiklius galima būtų suskirstyti į dvi grupes:

1. Trumpalaikio mokumo rodikliai;
2. Ilgalaikio mokumo rodikliai.

Tačiau literatūroje rodikliai, atspindintys įmonės sugebėjimą apmokėti trumpalaikes ir ilgalaikes skolas, vadinami ne vienodai. Kartais jie dar vadinami likvidumo rodikliais. Likvidumo sąvoką daugelis autorių apibūdina panašiai, t.y. „likvidumas – vertybinių popierių arba materialių vertybių pavertimo grynaisiais pinigais galimybė“. O mokumo sąvoką dabartinis lietuvių kalbos žodynas apibrėžia kaip „mokumas – mokamasis

pajėgumas; mokus – galintis mokėti, turintis iš ko mokėti“ [3, p. 182]. Taigi, mokumas ir likvidumas, remiantis šiais apibrėžimais, nėra tapačios sąvokos nors yra labai artimos ir glaudžiai susijusios. Jeigu įmonė neturi galimybės paversti pinigais trumpalaikio ar kitokio turto, tai ji ir nesugebės mokėti, bus nemoki.

Trumpalaikio mokumo rodikliai

Trumpalaikio mokumo rodikliai parodo, ar įmonė yra moki tam tikru nagrinėjamu laikotarpiu. Mokumas reiškia, kad įmonė turi bent jau ne mažiau mokėjimo priemonių nei įsipareigojimų. Taigi įmonė yra moki jeigu jos trumpalaikio turto, kurį sudaro pinigai, jiems prilyginti ekvivalentai ir kiti trumpalaikio turto elementai, suma yra didesnė už trumpalaikių įsipareigojimų sumą. Jei situacija yra priešinga, tai įmonė yra nemoki.

Trumpalaikio mokumo rodikliai turi būti analizuojami nuolat, nes jie padeda nuspėti dvi labiausiai nepageidaujamas situacijas: kai verslas plėtojama neturint adekvačių finansinių išteklių ir pasiekiamas per didelis mokumo, kurio tuo laikotarpiu įmonei nereikia, laipsnis.

Trumpalaikio turto analizė apima tris etapus:

1. Verslo finansavimo struktūros nustatymas,
2. Svarbiausių mokumo koeficientų ir jų pasikeitimo apskaičiavimas,
3. Trumpalaikio turto apskaičiuojamųjų elementų ištyrimas.

Ilgalaikio mokumo rodikliai

Ilgalaikio mokumo rodikliai parodo įmonės sugebėjimą laiku atsiskaityti už ilgalaikius įsipareigojimus. Ilgalaikiai įsipareigojimai yra tokie, kurie turi būti apmokėti vėliau nei per vienerius metus. Todėl kreditoriams yra labai svarbu nustatyti, ar įmonė bus moki po kelerių metų ir sugebės gražinti paimtas ilgalaikes paskolas bei sumokėti palūkanas. Dėl to ir yra analizuojamas įmonės ilgalaikis mokumas, apskaičiuojant ilgalaikio mokumo rodiklius. Ilgalaikio mokumo rodiklių yra keletas rūšių: vienų apskaičiuojamieji elementai yra akcinis kapitalas, kitų – ilgalaikiai įsipareigojimai, dar kitų – pelnas. Tačiau svarbiausias analizės elementas yra kapitalas, kuriuo įvertinama ilgalaikė rizika ir mokumo perspektyva.

Įmonės turtas yra formuojamas iš dviejų šaltinių – akcinio kapitalo ir skolintų lėšų. Kuo skolos ir kapitalo santykis yra didesnis, tuo įmonės veikla yra rizikingesnė, nes už skolintas lėšas reikia nuolat ir laiku mokėti palūkanas. Todėl, analizuojant įmonės ilgalaikį mokumą, didelis dėmesys yra atkreipiamas į šiuos du svarbius

veiksnius: 1) skolų (įsipareigojimų) lygis, 2) skolų ir nuosavo kapitalo santykio kitimas per tam tikrą laikotarpį.

Lietuvos kasybos ir karjerų pramonės sektorius

Per ilgą ir sudėtingą Lietuvos teritorijos geologinę raidą susidarė įvairių naudingųjų iškasenų, kurios dėsningai pasiskirsčiusios žemės gelmėse. Kristaliniame pamate, susidariusiame iš granitinių uolienų, yra metalinių iškasenų – geležies, spalvotųjų metalų rūdų. Ikikvarterinių nuosėdinių uolienų storymėje yra nemetalinių iškasenų: klinties, dolomito, kreidos, gipso, anhidrito, druskų, naftos, požeminių vandenų. Žvyras, smėlis, molis, durpės – tai tipiškos kvartero naudingosios iškasenos. Jos slūgso žemės paviršiuje, gerai iširtos, lengvai prieinamos.

Šiuo metu didžiausia Lietuvoje veikianti organizacija, kuri vienija visus kasybos ir karjerus eksploatuojančius ūkio subjektus yra Lietuvos karjerų asociacija, kuri yra Lietuvos pramoninkų konfederacijos narys.

Šiuo metu asociacija vienija 18 narių, kurie drauge iškasa ir perdirba per 40% visų Lietuvoje per metus kelių tiesimui, statybos pramonei ir kitoms reikmėms sunaudojamų dolomito bei žvirgždo skaldos, smėlio, žvyro bei kitų produktų.

Asociacijos nariai yra pirmaujančios šalyje bendrovės, gaminančios standartų reikalavimus atitinkančias nerūdines statybines medžiagas, taip pat įmonės, tiekiančios griežčiausius kokybės ir aplinkosaugos reikalavimus atitinkančią kasybos ir perdirbimo įrangą bei paslaugas.

Statistikos departamentas duomenimis [17], 2008 metų sausio–liepos mėnesiais, palyginti su praėjusių metų sausio–liepos mėnesiais, visa pramonės produkcija padidėjo 6,9 procento. Produkcijos padidėjimui darbo dienų skaičius įtakos neturėjo.

Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos produkcija per tą patį laikotarpį padidėjo 7,8 proc., eliminavus darbo dienų skaičiaus įtaką, – 7,7 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos (be rafinuotų naftos produktų gamybos) produkcija padidėjo 0,3 procento. Produkcijos padidėjimui darbo dienų skaičius įtakos neturėjo.

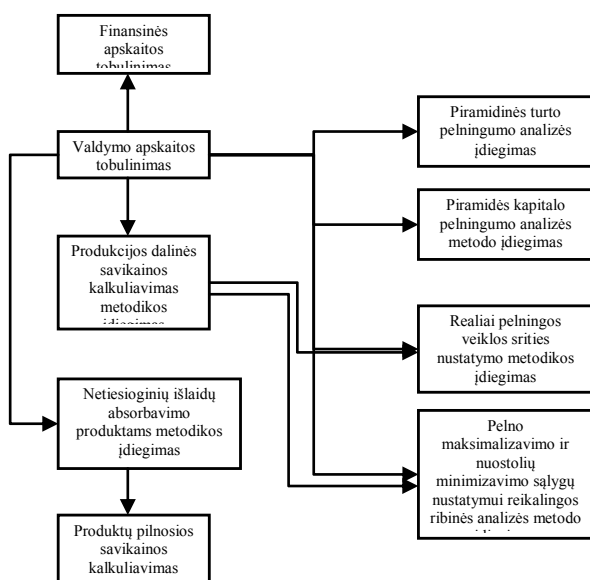
2008 metų liepos mėnesį, palyginti su 2007 metų liepos mėnesiu, visa pramonės produkcija padidėjo 3,8 procento. Produkcijos padidėjimui darbo dienų skaičius įtakos neturėjo. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos produkcija per tą patį laikotarpį

padidėjo 3,4 proc., eliminavus darbo dienų skaičiaus įtaką, – 1,2 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo bei apdirbamosios gamybos (be rafinuotų naftos produktų gamybos) produkcija sumažėjo 0,6 proc., darbo dienų skaičius įtakos neturėjo.

2008 metų liepos mėnesį, palyginti su birželio mėnesiu, visa pramonės produkcija sumažėjo 0,7 proc., eliminavus sezono įtaką, padidėjo – 0,9 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos produkcija sumažėjo 0,8 proc., eliminavus sezono įtaką, – 2,7 procento. Kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios gamybos (be rafinuotų naftos produktų gamybos) produkcija sumažėjo 2,1 proc., eliminavus sezono įtaką, padidėjo – 3,4 procento.

Per tą patį laikotarpį produkcijos apimtis sumažėjo tokių ekonominės veiklos rūšių įmonėse: kitos transporto įrangos gamybos – 36,6 proc., chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamybos – 15,5 proc., variklinių transporto priemonių, priekabių ir puspriekabių gamybos – 15,2 proc., tekstilės gaminių gamybos – 11,3 proc., metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamybos – 5,6 proc., medienos ir medinių dirbinių gamybos (išskyrus baldus) 4,6 procento.

Pelningumo analizės įmonėje tobulinimo modelis



2 pav. Pelningumo analizės tobulinimo modelis

Fig. 2. Improving the profitability analysis model

Išvados

J. Mackevičius ir V. Kvedaraitė įmonės veiklos analizę skirsto į ekonominę ir finansinę, kaip dvi

sąlyginai savarankiškas rūšis, tačiau pabrėžia, kad vis dar nėra nusistovėjęs griežtas analizės rūšių klasifikavimas. Kadangi analizė neįmanoma be palyginimo, tai D. Vidickienė pateikia laiko ir erdvės matų sistemą, kurią galima pritaikyti analizuojant ir konkrečias įmones;

Iš nagrinėtų autorių darbų, vieninteliai J. Mackevičius ir D. Poškaitė aprašo dažniausiai vartojamus finansinius rodiklius bei jų skaičiavimo metodikas, t.y. pelningumo, trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo, veiklos efektyvumo, kapitalo rinkos finansinių rodiklių grupes. Pelningumo ir mokumo rodiklius įvardina kaip svarbiausius, nes jie įvertina įmonės veiklos efektyvumą, sugebėjimą mokėti, įvykdyti savo įsipareigojimus įvairiais aspektais. Tačiau literatūroje mažai dėmesio skiriama konkrečių rodiklių taikymo praktikoje metodikoms;

Literatūra

- Bagdžiūnienė V. Finansinė atskaitomybė. Vilnius, 2005. 192 p.
- Bagdžiūnienė V. Įmonių veiklos planavimas ir analizė. Vilnius, 2005. 179p.
- Dauderis H. Finansų apskaita. Kaip pasirinkti sprendimą. *Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras*, 1993. 1d
- Ivanauskienė A. Būhalterinės apskaitos pradmenys. Vilnius, 2004. 317 p.
- Kalčinskas G. Būhalterinės apskaitos pagrindai. *Pačiolis*, Vilnius, 2003. 843 p.
- Kalčinskas G., Černius G. Finansinė ir menedžmento apskaita. *Pačiolis*, Vilnius, 1997.
- Kvedaraitė V. Firmų finansinių rodiklių palyginamoji analizė. Vilnius, 1995. 36 p.
- Lietuvos respublikos būhalterinės apskaitos įstatymas 2001 m. lapkričio 6d. Nr.IX-574. Vilnius
- Mackevičius J. Poškaitė D. Finansinė analizė. *Katalikų pasaulis*, 1998.
- Obi C. P. Verslo finansų pagrindai. Kaunas, 1999. 299 p.
- Wilson P. Mažos įmonės finansinis valdymas. Vilnius, 1997. 255 p
- Statistikos departamento internetinis puslapis. [Žiūrėta 2010-02-05]. Prieiga per Internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/>
- Lietuvos karjerų asociacija [Žiūrėta 2010 01 20]. Prieiga per internetą: www.nsm.lt
- AB „DOLOMITAS“ internetinis puslapis. [Žiūrėta 2010-01-10]. Prieiga per Internetą: <http://www.dolomitas.lt>
- AB „Klovainių skalda“ internetinis puslapis. [Žiūrėta 2010-01-10]. Prieiga per Internetą: <http://www.skalda.lt/>
- UAB „Žvyro karjeras“ internetinis puslapis. [Žiūrėta 2010-01-10]. Prieiga per Internetą: <http://www.zvyras.lt/>
- 9-as verslo apskaitos standartas. [Žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per Internetą: <http://www.apskaitosinstitutas.lt/>
- 3-esis verslo apskaitos standartas. [Žiūrėta 2010-03-01]. Prieiga per Internetą: <http://www.apskaitosinstitutas.lt/>

DEVELOPMENT OF PROFITABILITY AND SOLVENCY ANALYSIS IN INDUSTRIAL ENTERPRISES

T. Mateliūnas

Abstract

This article reviews the numerous authors of different concepts of profitability and solvency interpretations. What is the consequence, given the most appropriate treatment and its formulated on the basis of profitability and solvency concept, which defines the same test object. It is also described by various authors in profitability and financial indicators of solvency made by the mining and quarrying of profitability and solvency analysis, and provide suggestions on how to improve the industry arising from the financial situation. Designed for the enterprise to improve the profitability analysis model

Keywords: profitability, solvency, industry, mining and quarrying, financial analysis, valuation methods, the evaluation measurements.